

Innst. S. nr. 110

(2002–2003)

**Innstilling til Stortinget
fra kommunalkomiteen**

St.meld. nr. 55 (2000-2001) og St.meld. nr. 33 (2001-2002)

Innstilling fra kommunalkomiteen om samepolitikken

Innst. S. nr. 110

(2002–2003)

**Innstilling til Stortinget
fra kommunalkomiteen**

St.meld. nr. 55 (2000-2001) og St.meld. nr. 33 (2001-2002)

Innstilling fra kommunalkomiteen om samepolitikken

Árvalus S. nr. 110

(2002–2003)

**Árvalus Stuorradiggái
gielialávdegottis**

Sd.died. nr. 55 (2000-2001) ja Sd.died. nr. 33 (2001–2002)

Árvalus gieldalávdegottis sámepolitihka birra

INNHOLD

1.	Innledning - bakgrunn	5
1.1	Sammendrag	5
1.2	Komiteens merknader	5
2.	Det prinsipielle grunnlaget for samepolitikken	5
2.1	Sammendrag	5
2.2	Komiteens merknader	5
2.2.1	Det prinsipielle grunnlaget for samepolitikken	5
2.2.2	Samarbeidsregjeringens samepolitiske plattform	6
3.	Samisk og norsk historie - noen historiske momenter	7
3.1	Sammendrag	7
3.2	Komiteens merknader	7
4.	Det rettslige grunnlaget for samepolitikken	7
4.1	Sammendrag	7
4.2	Komiteens merknader	8
4.2.1	Samiske rettsforhold - videre utvikling	8
4.2.2	Kompetansesenter for urfolks rettigheter	9
4.2.3	Opprettelse av domstol i Indre Finnmark	9
5.	Sametingets myndighet og begrepet selvbestemmelse	9
5.1	Sammendrag	9
5.2	Komiteens merknader	10
5.2.1	Begrepet selvbestemmelse	10
5.2.2	Sametingets arbeids- og myndighetsområde	11
5.2.3	Sametingets valgordning	11
6.	Samiske interesser og Sametingets rolle i forhold til stat, kommune og fylkeskommune	13
6.1	Sammendrag	13
6.2	Komiteens merknader	13
7.	Det samiske mangfold	14
7.1	Sammendrag	14
7.2	Komiteens merknader	14
8.	Samisk språk	15
8.1	Sammendrag	15
8.2	Komiteens merknader	16
8.2.1	Internasjonale forpliktelser	16
8.2.2	Tospråklighet i kommuner og fylkeskommuner	16
8.2.3	Stedsnavnloven	17
8.2.4	Flerspråklige fylkes- og kommunenavn	17
8.2.5	Sametingets organisering av arbeidet for samisk språk	17
8.2.6	Medier	17
8.2.7	Språktiltak i skolen	18
8.2.8	Samisk IT	18

9.	Holdninger og informasjon	19
9.1	Sammendrag	19
9.2	Komiteens merknader	19
10.	Samiske barn og unge	19
10.1	Sammendrag	19
10.2	Komiteens merknader	20
10.2.1	En helhetlig og samordnet barne- og ungdomspolitikk	20
10.2.2	Barnehageområdet	20
10.2.3	Barnevernet	20
11.	Utdanning	21
11.1	Sammendrag	21
11.2	Komiteens merknader	21
12.	Helse- og sosial	22
12.1	Sammendrag	22
12.2	Komiteens merknader	22
13.	Kultur	22
13.1	Sammendrag	22
13.2	Komiteens merknader	23
14.	Samisk næringsliv	24
14.1	Sammendrag	24
14.2	Komiteens merknader	25
15.	Arealforvaltning i områder med samisk bosetting	25
15.1	Sammendrag	25
15.2	Komiteens merknader	26
16.	Nordisk og internasjonalt samarbeid	27
16.1	Sammendrag	27
16.2	Komiteens merknader	28
17.	Bruken av det samiske flagget	29
17.1	Sammendrag	29
17.2	Komiteens merknader	29
18.	Indre Finnmark - Utjamningsmeldinga	29
18.1	Sammendrag	29
18.2	Komiteens merknader	30
19.	Næringsliv Indre Finnmark	31
19.1	Sammendrag	31
19.2	Komiteens merknader	31
20.	Høyesterettsdommene i Selbusaken og Svarteskogensaken	32
20.1	Sammendrag	32
20.2	Komiteens merknader	32
20.2.1	Selbusaken	32
20.2.2	Svarteskogensaken	33
21.	Forslag fra mindretall	33
22.	Komiteens tilråding	33

Innst. S. nr. 110

(2002-2003)

Innstilling til Stortinget fra kommunalkomiteen

St.meld. nr. 55 (2000-2001) og St.meld. nr. 33 (2001-2002)

Innstilling fra kommunalkomiteen om samepolitikken

Til Stortinget

1. INNLEDNING - BAKGRUNN

1.1 Sammendrag

I St.meld. nr. 55 (2000-2001), som ble lagt fram av regjeringen Stoltenberg, ønsket denne regjeringen å skissere aktuelle målsettinger, utfordringer og tiltak på det samepolitiske området. I tillegg ville Regjeringen gi et bilde av utviklingen i norsk samepolitikk i de fire årene som var gått etter at forrige stortingsmelding var lagt fram. Sametingets årsmelding om virksomheten i 2000 er vedlagt denne stortingsmeldingen.

Samarbeidsregjeringen besluttet å legge fram en tilleggmelding til St.meld. nr. 55 (2000-2001) Om samepolitikken. I tilleggmeldingen, St.meld. nr. 33 (2001-2002), sammen med St.meld. nr. 55 (2000-2001), legger Regjeringen rammene for samepolitikken for resten av stortingsperioden. Det understreses i tilleggmeldingen at oppdateringer og forslag til nye tiltak og endringer i forhold til St.meld. nr. 55 (2000-2001) må leses i sammenheng med denne.

Tilleggmeldingen inneholder blant annet også en omtale av levekårssituasjonen i Indre Finnmark og en redegjørelse for de nylig avgitte Høyesterettsdommene i "Selbusaken" og "Svartskogensaken", og betydningen av disse.

Regjeringen peker på at tilleggmeldingen ikke vil kunne gi en uttømmende beskrivelse av samepolitikken. Utviklingen vil også foregå parallelt med generell politikkutvikling, som får betydning for samisk språk, befolkning og kultur. Regjeringen vil informere Stortinget om utviklingen av samepolitikken både gjennom de årlige meldingene i tilknytning til Sametingets årsmelding, og gjennom integrering av det samiske perspektivet i andre stortingsmeldinger.

1.2 Komiteens merknader

Komiteen, medlemmene fra Arbeiderpartiet, Sigvald Oppebøen Hansen, Reidar Sandal, Karl Eirik Schjøtt-Pedersen og Signe Øye, fra Høyre, Peter Gitmark, Hans Kristian Hogsnes og Kari Lise Holmberg, fra Fremskrittspartiet, Torbjørn Andersen og Per Sandberg, fra Sosialistisk Venstreparti, Karin Andersen og Heikki Holmås, fra Kristelig Folkeparti, Anita Apelthun Sæle og Ivar Østberg og fra Senterpartiet, lederen Magnhild Meltveit Kleppa, viser til sine merknader knyttet til de enkelte kapitler nedenfor.

2. DET PRINSIPIELLE GRUNNLAGET FOR SAMEPOLITIKKEN

2.1 Sammendrag

I tilleggmeldingens kapittel 2 er det redegjort for Samarbeidsregjeringens samepolitiske plattform, og hvordan denne kommer til uttrykk i ulike deler av Regjeringens samepolitikk. Utgangspunktet er at Samarbeidsregjeringen har sin verdiforankring i rettsstatens og demokratiets prinsipper, og i den kristne og humanistiske kulturarv. Samarbeidsregjeringens politikk bygger også på et grunnsyn om at menneskeverdet er ukrenkelig. Det er et overordnet mål for Regjeringen å respektere og sikre menneskerettigheten. Regjeringen viser til at Norge har særskilte forpliktelser overfor det samiske folk.

2.2 Komiteens merknader

2.2.1 *Det prinsipielle grunnlaget for samepolitikken*

Komiteens flertall, medlemmene fra Arbeiderpartiet, Høyre, Sosialistisk Venstreparti, Kristelig Folkeparti og Senterpartiet, legger som et prinsipielt grunnlag for sin samepolitikk til grunn at staten Norge opprinnel-

lig er etablert på territoriet til to folk - samer og nordmenn - og at begge folkene har den samme rett og det samme krav på å kunne utvikle sin kultur og sitt språk.

Flertallet viser til at samene er anerkjent som urfolk fordi de bebodde landet da de nåværende statsgrensene ble fastlagt.

Flertallet viser til at de fleste samer bor i Norge. Norge har derfor et særskilt ansvar for å ivareta samisk kultur.

Flertallet mener at samepolitikken må bygge på prinsippet om menneskenes likeverd. Kulturelt mangfold er en berikelse.

Flertallet legger til grunn at norske myndigheter både gjennom nasjonal rett og gjennom folkeretten er forpliktet til å legge forholdene til rette for at den samiske folkegruppe skal kunne sikre og utvikle sitt språk, sin kultur og sitt samfunnsliv. Dette utgjør et sentralt fundament for det videre arbeid med samiske spørsmål.

Flertallet legger til grunn at hensikten med disse rettighetene er å sikre at det som er unikt for den samiske folkegruppen, slik som språk og kultur og særegen samisk næringsvirksomhet, skal kunne sikres og videreføres på samenes egne premisser. Flertallet viser til at dette i stor grad forvaltes av samenes eget folkevalgte organ, Sametinget.

Flertallet mener like fullt at de nasjonale, regionale og lokale myndigheter har et selvstendig ansvar for å bevare og videreføre samisk kultur, også som en del av Norges felles kulturelle arv.

Flertallet ser det også som en sentral målsetting at samene oppnår likeverdighet med majoritetsbefolknlingen når det gjelder samfunnstjenester og levekår.

Flertallet erkjenner at det gjennom lang tid var offisiell politikk at det samiske språket og den samiske kulturen skulle bort. Formålet med den nye politikken er ikke å gi samene en særstilling, men å rette opp de negative virkningene av det som har skjedd tidligere, oppnå reell likebehandling og motvirke diskriminering.

Flertallet vil påpeke at urfolks mulighet til å oppnå reell likestilling og likeverd er avhengig av fordeling av ressurser og rettigheter. Dette oppnås delvis gjennom å opprette politiske organ, gjennom lovgiving og ved rammebetingelser, og delvis ved å finne fram til nye samarbeidsformer mellom samene som urfolk og det norske storsamfunn. Sametingets rolle som viktigste premissleverandør i dette arbeidet må styrkes.

Komiteens medlemmer fra Fremskrittspartiet vil hevde at likeverd og respekt for enkeltmenneskets egenart, retten til å utfolde seg og bestemme over sitt eget liv, er et viktig og grunnleggende samfunnssyn. Ifølge prinsippet om likeverd og respekt for menneskeverdet skal dette prinsipp gjelde uavhengig av rase, kjønn, religion eller etnisk tilhørighet. Fremskrittspartiet tar derfor sterkt avstand fra enhver forskjellsbehandling basert på slike kriterier. Det er ifølge et slikt prinsipielt syn ikke ønskelig at det fokuseres på utvalgte etniske grupperinger i et land

med det formål å skape en politikk tilpasset slike folkegruppers spesielle krav.

Disse medlemmer ønsker å fremme tanken om likeverd og likebehandling uavhengig av rase, religion eller etnisk opprinnelse og mener av disse grunner at det ikke er behov for en egen politikk for den samiske folkegruppe. Disse medlemmer ser på samer som alminnelige norske borgere som har de samme demokratiske rettigheter som enhver innbygger har til å utøve og hevde sitt språk, kultur og samfunnsliv slik det passer best for dem selv. Forutsetningen er selvsagt at dette skjer innenfor rammen av gjeldende norsk lov.

Disse medlemmer respekterer derfor fullt ut det syn at samene selv utmerket godt kan ivareta sitt språk, sin kultur og samfunnsliv uavhengig av om det finnes en spesielt tilpasset lovgivning for samer eller ikke. Som enhver norsk borger kan samene fritt delta i alle de politiske og demokratiske fora som finnes innenfor det norske konstitusjonelle system og samfunnsliv for øvrig. Særbehandling av folkegrupper kan virke stigmatiserende og dermed virke mot sin hensikt ved å skade fremfor å fremme deres sak.

Disse medlemmer mener derfor som en konsekvens av dette syn at Norge på sikt bør vurdere å si opp ILO konvensjon 169, opphever § 110 a i Grunnloven samt oppheve lov om sametinget og andre samiske rettsforhold. Som en konsekvens av dette foreslås Sametinget nedlagt.

Disse medlemmer fremmer derfor følgende forslag:

"Stortinget ber Regjeringen avvikle lov av 12. juni 1987 nr. 56, sameloven, med den konsekvens at Sametinget nedlegges."

Disse medlemmer vil av de grunner som er nevnt ovenfor basere sitt syn i denne innstilling på disse medlemmers generelle syn i denne sak slik det fremgår i denne merknad. Disse medlemmer vil således bare i et begrenset omfang fremme egne særmerknader under de respektive kapitler videre i dette dokument, men henvise til sine generelle merknader foran.

2.2.2 Samarbeidsregierungens samepolitiske plattform

Komiteens medlemmer fra Høyre og Kristelig Folkeparti er kjent med at Samarbeidsregierungens politikk bygger på et grunnsyn om at menneskeverdet er ukrenkelig. Videre er disse medlemmer oppmerksom på at Norge har særskilte forpliktelser overfor det samiske folk, blant annet på bakgrunn av artikkel 27 i FN-konvensjonen av 1966 Om sivile og politiske rettigheter og ILO-konvensjonen nr. 169 Om urfolk og stammefolk i selvstendige stater. Disse medlemmer har også merket seg at den samiske folkegruppens rettigheter både når det gjelder språk, kultur og samfunnsliv er nedfelt i Grunnlovens § 110 a.

Disse medlemmer har tro på at sentrale føringer i samepolitikken kan styrke den samiske identitet og

kultur, men er oppmerksom på at dette er et holdningskrapende arbeid som kan ta tid både hos den samiske befolkning, blant nordmenn i samiske områder og i landet generelt. Disse medlemmer har merket seg at det har vært av stor betydning at den samiske befolkning har fått rettigheter og innflytelse gjennom lovverk, Sametinget m.m. Det er etter disse medlemmers vurdering viktig at dette arbeidet videreføres og videreføres med tanke på at dyptgripende negative holdninger kan snus og den samiske identitet styrkes.

Disse medlemmer er enig med Regjeringens ønske om mer aktiv bruk av samisk, og initiativet om at forholdene bør legges til rette for en økt bruk av samisk i det offentlige rom.

Disse medlemmer støtter også Regjeringens forslag om at det er viktig å legge til rette for at samiske næringsutøvere ikke støter på strukturelle hindringer i møtet mellom regelverk og samiske tradisjoner, kultur, sedvane og språk. Disse medlemmer mener at samisk tradisjon og sedvane skal være en viktig premiss i lovgivning og annet regelverk der hvor dette er naturlig og hensiktsmessig ut fra de hensyn lovgivningen og regelverket skal ivaretas.

Disse medlemmer er oppmerksom på at de fleste samer bor i Norge, og at Norge derfor har et særskilt ansvar for å ivareta samisk kultur. Disse medlemmer er kjent med at Regjeringen planlegger å fremme en odelstingsproposisjon om lov om rettsforhold og grunnforvaltning i Finnmark våren 2003. Disse medlemmer mener dette er viktig i forbindelse med å klarlegge samiske rettsforhold og å sikre naturgrunnlaget for at samisk kultur blir videreført.

Disse medlemmer er enig i at Sametinget skal være Regjeringens fremste premissleverandør og dialogpartner i samepolitikken. Blant annet mener disse medlemmer det er viktig at Regjeringen, i samarbeid med Sametinget, viderefører innsatsen i forhold til utviklingen av en FN-erkjæring om urfolks rettigheter.

Komiteens flertall, medlemmene fra Arbeiderpartiet, Fremskrittspartiet, Sosialistisk Venstreparti og Senterpartiet, tar Regjeringens redegjørelse i St.meld. nr. 33 (2001-2002) til orientering og viser til sine merknader under de enkelte kapitler i innstillingen.

3. SAMISK OG NORSK HISTORIE - NOEN HISTORISKE MOMENTER

3.1 Sammendrag

I kapittel 2 i St.meld. nr. 55 (2000-2001) beskrives meget kort enkelte trekk fra samenes historie fra 800-tallet og fram til i dag. Det er lagt hovedvekt på relasjonene mellom det norske og samiske folket opp gjennom tidene. Fornorskningspolitikken, som pågikk i mer enn 100 år fra rundt midten av 1800-tallet, står sentralt i en slik forbindelse.

3.2 Komiteens merknader

Komiteen er kjent med at det opp gjennom historien har vært varierende og skiftende syn på den samiske befolkningen. Komiteen har merket seg at

hovedinntrykket av sentralmyndighetenes politikk før 1814, er at samene på den tiden var akseptert som en av mange folkegrupper i helstaten, noe som kom til uttrykk gjennom den vekt man la på å sikre samenes interesser da grensen mellom Norge og Sverige ble trukket i 1751.

Komiteen har merket seg at holdningene til den samiske kultur endret seg i negativ retning opp gjennom 1800-tallet. Finnmark ble av regjering og Storting i 1848 definert som et opprinnelig herreløst område. Omtrent samtidig med dette begynte man også å se tegn til omlegging av kulturpolitikken, og fornorskingsperioden ble for alvor innledet på 1860-tallet.

På slutten av 1930-tallet begynte det imidlertid å gjøre seg gjeldende en mer positiv holdning til samene. Margrethe Wiigs ABC på norsk og nordsamisk (1951) var et viktig bidrag til fremming av det samiske språk. Videre har komiteen merket seg at samekomiteens innstilling i 1959 la opp til en politikk som innebar avgjørende brudd med fornorskings- og assimilasjons-politikken.

Komiteens flertall, medlemmene fra Arbeiderpartiet, Høyre, Sosialistisk Venstreparti, Kristelig Folkeparti og Senterpartiet, viser til at på 1980-tallet ble det opprettet et kontor for samiske saker i Kommunaldepartementet, noe som etter flertallets vurdering var et viktig og riktig skritt når det gjelder å fremme samisk kultur.

Flertallet viser til at den grunnleggende lovgivningen for dagens samepolitikk kom gjennom vedtaket av Grunnloven § 110a og vedtaket om sameloven i 1989. Gjennom dette ble også Sametinget opprettet.

Flertallet er kjent med at Stortinget 6. juni 2000 vedtok å bevilge 75 mill. kroner til et "Samefolkets fond", og at fondets opprettelse er ment som en kollektiv erstatning for de skadene og den uretten fornorskingspolitikken har påført det samiske folk.

4. DET RETTSLIGE GRUNNLAGET FOR SAMEPOLITIKKEN

4.1 Sammendrag

Norske myndigheter er både gjennom folkeretten og gjennom nasjonal rett forpliktet til å legge forholdene til rette for at den samiske folkegruppen skal kunne sikre og utvikle sitt språk, sin kultur og sitt samfunnsliv. Regjeringens mål er at Norge skal oppfylle alle sine nasjonale og internasjonale forpliktelser i forhold til den samiske befolkningen.

I St.meld. nr. 55 (2000-2001) påpekes det at det ikke er tilstrekkelig å erkjære en politikk preget av diskriminering og assimilering som avsluttet. Ettervirkningene i form av nedvurderende holdninger kan sitte i lenge. Det er derfor nødvendig med positive tiltak for å bøte på langtidsvirkningene av slik politikk. Aktiv handling fra statens side vil i mange tilfeller være påkrevd for å reparere noen av de skadene kultur og språk er påført, og å legge grunnlaget for en språklig og kulturell revitalisering.

Internasjonale instrumenter som Norge har sluttet seg til når det gjelder etniske minoriteter og urfolk samt nasjonal lovgivning av særlig betydning for samepolitikken beskrives i kapittel 3 i St.meld. nr. 55 (2000-2001).

Arbeidet med å klarlegge samiske rettsforhold og sikre naturgrunnlaget for samisk kultur vil bli videreført. Regjeringen tar sikte på å fremme en odelstingsproposisjon om lov om rettsforhold og grunnforvaltning i Finnmark våren 2003. Arbeidet skjer med utgangspunkt i Samerettsutvalgets utredning NOU 1997:4 Naturgrunnlaget for samisk kultur, og høringsmaterialet til denne.

Av St.meld. nr. 55 (2000-2001) framgår det at regjeringen, i tilknytning til Samerettsutvalgets arbeid i forhold til områdene sør for Finnmark, vil sørge for at samiske sedvaner og rettsoppfatninger i disse områdene blir utredet.

Kompetansesenteret for urfolks rettigheter vil være i drift fra høsten 2002 i Kautokeino. Regjeringen anser opprettelsen av senteret som et betydelig framskritt i synliggjøring og utvikling av urfolksrelaterte problemstillinger både i Norge og i utlandet.

Det tas sikte på at den nye domstolen Indre Finnmark tingrett/Sis-Finnmárkku diggegoddi skal være i drift innen utløpet av 2004. Domstolen, som lokaliseres til Tana, vil være en ordinær førsteinstansdomstol, som skal betjene alle innbyggerne innenfor sitt domssogn. Det vil bli lagt vekt på at domstolen skal være tospråklig. Regjeringen mener at økt kompetanse om og forståelse for samisk kultur og sedvane bør prioriteres i domstolene. Opprettelsen av den nye domstolen vil være et bidrag til dette.

4.2 Komiteens merknader

4.2.1 *Samiske rettsforhold - videre utvikling*

Komiteens flertall, medlemmene fra Arbeiderpartiet, Høyre, Sosialistisk Venstreparti, Kristelig Folkeparti og Senterpartiet, er kjent med at det ikke finnes noen generell, internasjonalt definisjon av urfolk, men ILO-konvensjon nr. 169 om urfolk og stammefolk i selvstendige stater, inneholder i artikkkel 1b en definisjon som brukes av Regjeringen i forbindelse med St.meld. nr. 55 (2000-2001) og St.meld. nr. 33 (2001-2002):

"Folk i selvstendige stater som er ansett som opprinnelige fordi de nedstammer fra de folk som bebodde landet eller en geografisk region som landet hører til da erobring eller kolonisering fant sted eller da de nåværende statsgrenser ble fastlagt, og som – uansett deres rettslige stilling – har beholdt alle eller noen av sine egne sosiale, økonomiske, kulturelle og politiske institusjoner."

Flertallet legger denne definisjonen til grunn for sine vurderinger når det gjelder samenes rettslige grunnlag, og viser til at ILO-konvensjon nr. 169 sammen med den tidligere ILO-konvensjon nr. 107 foreløpig er de to eneste internasjonale rettslige instrumenter som direkte omhandler vern av urfolk.

For Norges vedkommende legger flertallet til grunn at lovgivningen, generelt sett, er i samsvar med konvensjonens prinsipper.

Ved ratifikasjon av ILO-konvensjon nr. 169 om urfolk og stammefolk i selvstendige stater, la Regjeringen til grunn at det ikke forelå hindringer for norsk ratifikasjon av konvensjonen.

Stortingets kommunalkomité hadde ingen merknader til saken, som ble enstemmig vedtatt i Stortinget.

Flertallet mener det er viktig å klarlegge samiske rettsforhold og sikre naturgrunnlaget for at samisk kultur kan bli videreført. Flertallet mener derfor det er viktig å avklare retten til og forvaltningen av land og vann i Finnmark fylke. Flertallet viser til Samerettsutvalgets utredning NOU 1997:4 Naturgrunnlaget for samiske kultur. Videre er flertallet kjent med at det foreligger et omfattende høringsmateriale som viser at sentrale temaer og forslag er kontroversielle, og som krever både tid og fordypelse for å komme fram til rørtferdige løsninger. Flertallet vurderer utredningen med høringsmaterialet som et godt grunnlag for å klarlegge samiske rettsforhold og sikre naturgrunnlaget for samisk kultur i Finnmark.

Flertallet vil påpeke at dette arbeidet også bør skje i nær dialog med Sametinget og Finnmark fylkeskommune for å få utdype sentrale spørsmål, herunder disse organers rolle i den framtidige grunnforvaltningen i fylket.

Flertallet mener det er svært viktig å finne løsninger som både sikrer naturgrunnlaget for samisk kultur og samtidig gir hele Finnmarks befolkning tilgang til naturressursene i fylket. Flertallet ser i den forbindelse frem til at Regjeringen vil fremme en odelstingsproposisjon om lov om rettsforhold og grunnforvaltning i Finnmark.

Komiteens medlemmer fra Fremskrittspartiet vil avvikle norsk samepolitikk og viser til Fremskrittspartiet prinsipielle syn.

Disse medlemmer legger også til grunn at samer ikke er urfolk i Finnmark.

Disse medlemmer viser til vitenskapsmann Karsten Adriansen s bok "Er samene Finnmarks urbefolkning?" Konklusjon i denne boken er at det ikke finnes funn av bevis for at samene kan betegnes som urfolk i Finnmark eller på Nordkalotten. I boken fremkommer det derimot at samene trolig var den siste av de tilstedeværende gruppene som tok Finnmarks ressurser i bruk. Samene er en minoritet i Finnmark og bør behandles sådan, sier vitenskapsmannen Karsten Adriansen.

Disse medlemmer viser til at selv om Norge var det første land som ratifiserte ILO-konvensjon nr. 169 (den 19. juni 1990) "om urbefolkning og stammefolk i selvstendige stater", er dette ikke noe bevis for at samene kan betegnes som urfolk.

Disse medlemmer viser til at i SOU 1999:25 (Sveriges Offentlige Utredning) uttaler en svensk ekspertgruppe at Norges behandling av ILO-konvensjon nr. 169 "burde fungere som en varselklokke" for svenske beslutninger.

Disse medlemmer har også merket seg at Sverige og Finland ikke har ratifisert ILO-konvensjon nr. 169.

Disse medlemmer finner det uakzeptabelt at samer er gitt rettigheter på den øvrige befolkningens bekostning.

Disse medlemmer viser også til en artikkel Nordlys 20. september 2002 der det står at medlem i NSR, Janos Trosten, holdt innlegg i Sametinget der han gjorde det klart at definisjonen på samisk selvstyre innebefatter også en samisk utenrikspolitikk og en samisk forsvarsopolitikk. Trosten snakket ifølge avisens Nordlys om en samisk statsdannelse basert på etnisitet. I samme kommentar står det videre: "At Nystø (Sametingspresidenten) aksepterer slike synspunkter fremført av Trosten kan neppe tilskrives annet enn et behov for å unngå splittelse i den gruppen som sitter med makten i Sametinget."

Disse medlemmer har lenge vært kjent med disse fakta og er ikke forundret over slike ytterliggående meningsuttrykking som i realiteten gir uttrykk for etnisk løsrivelse og ny statsdannelse.

Disse medlemmer finner det imidlertid alarmrende at norske myndigheter og de andre partiene på Stortinget "fyrer stadig mer opp" under en slik politisk utvikling i deler av det samiske miljø ved å tilrettelegge for økt samisk selvstyre gjennom en egen norsk samepolitikk.

Disse medlemmer advarer Stortinget og ber om at det nå settes en definitiv stopper for denne farlige utviklingen. Dette kan best skje ved å nedlegge Sametinget og avvikle samepolitikken.

Disse medlemmer vil presisere at når det gjelder forvaltning av land og vannressursene i Finnmark, bør prinsippet om lik rett for alle være gjeldende. Et slikt prinsipielt syn vil i det lange løp være det minst konfliktskapende for bruk og utnyttelse av land og vannressursene i Finnmark.

4.2.2 Kompetansesenter for urfolks rettigheter

Komiteens flertall, medlemmene fra Arbeiderpartiet, Høyre, Sosialistisk Venstreparti, Kristelig Folkeparti og Senterpartiet, mener at opprettelsen av Kompetansesenter for urfolks rettigheter i Kautokeino høsten 2002, er et betydelig framskritt i synliggjøring og utvikling av urfolksrelaterte problemstillinger både nasjonalt og internasjonalt. Etter flertallets vurdering er dette en viktig institusjon for å samle inn, bygge opp, systematisere, vedlikeholde, bearbeide, tilrettelegge og formidle relevant informasjon og dokumentasjon om urfolks rettigheter generelt og om det samiske folket spesielt.

Komiteens medlemmer fra Fremskrittspartiet viser til sine generelle merknader under kap. 2.2.1 og 4.2.1.

4.2.3 Opprettelse av domstol i Indre Finnmark

Komiteens flertall, medlemmene fra Arbeiderpartiet, Høyre, Sosialistisk Venstreparti, Kristelig Folkeparti og

Senterpartiet, ser på Stortingets vedtak våren 2001 om opprettelse av ny domstol Indre Finnmark tingrett som et viktig bidrag til at rettsvesenet blir mer tilgjengelig for det samiske folk. Flertallet vil understreke at lovgrunnlaget denne domstolen skal forholde seg til er det samme som i alle andre domstoler, men at opprettelsen av domstolen vil bidra til å øke rettsvesenets kunnskap og kompetanse om samiske sedvaner, kultur og rettsoppfatninger. Flertallet mener videre at denne domstolen må være i drift senest innen utløpet av 2004.

Komiteens medlemmer fra Fremskrittspartiet viser til sine generelle merknader under kap. 2.2.1 og 4.2.1.

Komiteens medlemmer fra Sosialistisk Venstreparti og Senterpartiet viser til at Rettshjelpskontoret for Indre Finnmark ble kraftig svekket under behandlingen av St.meld. nr. 25 (1998-1999). I Innst. O. nr. 67 (2001-2002) ble ordningen med fri rettshjelp vesentlig styrket ved at det ble vedtatt å fjerne egenandeler for fri rettshjelp innen 1. januar 2003 og å heve inntektsgrensene for å motta fri rettshjelp til 230 000 kroner fra 1. januar 2003. Disse generelle forbedringene vil føre på noe av rettstapet som følge av endringene. Disse medlemmer er imidlertid av den oppfattning av rettshjelpsbehovet i Indre Finnmark totalt sett er svekket og at det er behov for en fornyet vurdering av særordninger for Rettshjelpskontoret for Indre Finnmark.

Komiteen viser for øvrig til Budsjett-innst. S. nr. 4 (2001-2002).

5. SAMETINGETS MYNDIGHET OG BEGREPET SELVBESTEMMELSE

5.1 Sammendrag

Regjeringen har som utgangspunkt at tolkningen av samenes rett til selvbestemmelse må skje i samsvar med folkerettslige bestemmelser og internasjonal normutvikling på området. En samisk rett til selvbestemmelse må også skje innenfor rammene av en eksisterende uavhengig og demokratisk stat, og innenfor Norges eksisterende geografiske grenser.

Av St.meld. nr. 55 (2000-2001) framgår det at viktige elementer i utviklingen av samenes selvbestemmelse kan koncentreres rundt samenes rett til medbestemmelse. Denne retten inkluderer retten til å delta på alle beslutningsnivåer i saker som gjelder lovgivning og administrasjon og i arbeidet med å opprettholde og utvikle samenes politiske systemer. Samenes selvbestemmelse vil derfor måtte ta utgangspunkt i en rett til å delta i avgjørelser som angår dem. Samisk selvbestemmelse er, i den norske konteksten, et spørsmål om hvorvidt vårt demokratiske system evner å gi den samiske befolkningen tilstrekkelig grad av innflytelse på de nasjonale politiske prosessene og beslutningene som angår dem.

Regjeringen ønsker å videreføre dialogen med Sametinget for å komme fram til en felles forståelse av hvordan de folkerettslige bestemmelsene om rett til selv-

bestemmelse skal forstås, og kunne utformes som praktisk politikk i Norge.

Regjeringen vil legge til rette for at departementene innfører en felles praksis for å sikre at Sametinget innenfor sitt arbeidsområde involveres på et tidlig stadium i prosessen i lovarbeid og lignende.

I St.meld. nr. 55 (2000-2001) er det en nærmere oversikt over Sametingets arbeids- og myndighetsområde, herunder omorganiseringen av Sametingets underliggende råd, som trådte i kraft 1. januar 2001.

Regjeringen ønsker å gi Sametinget større innflytelse og økt avgjørelsesmyndighet i saker som er av spesiell interesse for den samiske befolkningen. Regjeringen har tatt initiativ til en dialog med Sametinget om hvilke oppgaver det er ønskelig å overføre til Sametinget både i et kortiktig perspektiv og på lang sikt. Regjeringen ønsker også å sette i gang et samarbeid med Sametinget for å bedre prosesser og ulike forhold knyttet til overføring av budsjettmidler og myndighet.

Regjeringen vil legge vekt på å gi Sametinget rammer som gjør det mulig å utvikle en selvstendig politikk på de områder som er overført.

Sametingets valgordning er drøftet i begge stortingsmeldingene. I tilleggsmeldingen vises det til uttalelser fra kommunalkomiteen i Stortinget hvor det på bakgrunn av valgdeltagelse og antall innskrevne i same-manntallet i hver valgkrets stilles spørsmål ved legitimiteten til Sametinget som representativt organ.

Regjeringen erkjenner at det er et problem hvis misforholdet mellom flertallet av velgerne og flertallet i Sametinget blir for stort. Regjeringen vil se nærmere på dette, og vurdere å innføre utjevningsmandater for å rette opp uønskede skjeheter i representasjonen. Det er også viktig at en viss andel av representantene er kvinner.

I St.meld. nr. 55 (2000-2001) vises det til at de overordnede prinsippene for valg til Sametinget, slik som valgkretsinndeling og mandatfordeling, i første rekke angår den samiske befolkningen, og at Sametinget derfor selv bør få myndighet over disse spørsmålene.

I tilleggsmeldingen slås det fast at Regjeringen har som utgangspunkt at overordnede prinsipper både for sametingsvalg og andre valg bør vedtas av Stortinget. Regjeringen viser til at regelverket for valg til Sametinget har vært til vurdering av en arbeidsgruppe, nedsatt av Stortinget. Regjeringen ønsker ikke å ta endelig stilling til problemstillingene nevnt ovenfor før Sametingets forslag til endring i valgreglene foreligger.

5.2 Komiteens merknader

5.2.1 Begrepet selvbestemmelse

Komiteens flertall, medlemmene fra Arbeiderpartiet, Høyre, Sosialistisk Venstreparti, Kristelig Folkeparti og Senterpartiet, viser til at begrepet selvbestemmelse er et uavklart folkerettlig begrep.

Flertallet har merket seg at Sametingets flertall har gitt uttrykk for at "det er samene selv, og ikke staten, som avgjør hvilke samfunnsområder det samiske folk skal ha styring, kontroll og forvaltning over".

Flertallet konstaterer at Sametingets vedtak kan tolkes som om det ikke er noen begrensning på en slik selvbestemmelsesrett. Flertallet kan ikke gi sin tilslutning til en slik fortolkning av samisk selvbestemmelse.

Flertallet legger til grunn at det i alle hove vil være snakk om at innholdet i begrepet selvbestemmelse må skje innenfor rammen av en eksisterende uavhengig og demokratisk stat, og innenfor Norges eksisterende geografiske grenser. Flertallet ser det som uaktuelt med noen form for territorielt selvstyre.

Flertallet legger til grunn at begrepet selvbestemmelse må forstås i forhold til prinsippet om urbefolkingens rett til å bevare og utvikle sin kultur. Dette er for de norske samenes del nedfelt i Grunnlovens § 110a som pålegger norske myndigheter å legge forholdene til rette for at den samiske folkegruppe kan sikre og utvikle sitt språk, sin kultur og sitt samfunnsliv.

Flertallet legger til grunn at det er samene selv gjennom sitt folkevalgte organ som må avklare innholdet i og den ønskede utviklingen av samenes særskilte språk, kultur og samfunnsliv. Samtidig erkjenner disse medlemmer at mange spørsmål som ikke alene gjelder samenes særegne språk, kultur og samfunnsliv har betydning for utviklingen i de samiske samfunnene.

Flertallet mener at spørsmålet om samenes rett til å bestemme over egen utvikling derfor må ta utgangspunkt i en rett til innflytelse på alle områder som angår samene som gruppe. Dette vil i stor grad være knyttet til hvilken myndighet og hvilken innflytelse som skal tillegges samenes folkevalgte organ, Sametinget.

Flertallet viser til at samene de siste årene har fått mer reell innflytelse i samfunnsforhold som angår dem. Sametinget er på stadig flere områder tillagt beslutningsmyndighet for oppgaver som utelukkende, eller i det alt vesentlige, retter seg mot den samiske befolkningen. Samtidig er Sametinget gitt innflytelse gjennom mulighet til å påvirke beslutningene i alle saker som etter tingets oppfatning berører den samiske folkegruppen økonomisk, kulturelt, juridisk og sosialt. De spørsmål som drøftes i denne innstillingen utdyper dette.

Flertallet viser eksempelvis til at samene gjennom sitt folkevalgte organ, med hjelp av midler fra staten, vil kunne styre utviklingen av samisk språk. Sametinget fastsetter likeså, innenfor omfangs- og ressursrammer fastsatt av departementet, forskrifter om læreplaner for opplæring i samisk språk i grunnskolen og i den videregående opplæring og om læreplaner i særskilte samiske fag i den videregående opplæring. På den annen side oppnevner Sametinget representanter til ulike offentlige utredningsutvalg og avgir høringsuttalelser i saker som er til behandling.

Flertallet er enig i at Regjeringen bør invitere til en dialog med Sametinget om slike spørsmål, blant annet med sikte på å oppnå større klarhet i hva Sametinget legger i begrepet selvbestemmelse.

Flertallet slutter seg til Regjeringens ønske om å videreføre dialogen med Sametinget om forståelsen av hvordan de folkerettlige bestemmelsene om rett til selvbestemmelse skal forstås og kunne utformes som

praktisk politikk i Norge. Flertallet anser det som viktig at dette arbeidet tar utgangspunkt i folkerettelige bestemmelser. Flertallet forutsetter videre at en samisk rett til selvbestemmelse for norske samer må skje innenfor rammene av en eksisterende uavhengig og demokratisk stat, og innenfor Norges eksisterende geografiske grenser.

Komiteens medlemmer fra Fremskrittspartiet konstaterer at Regjeringen har skapt en viss forvirring med sitt uklare syn på hva innholdet skal være når det gjelder samisk rett til selvbestemmelse. På den ene siden lar Regjeringen seg presse av at Sametinget forlanger stadig økende selvbestemmelsesrett i områder der samer er i flertall. På den andre siden kvier Regjeringen seg for å sette klare grenser for samisk selvstyre av frykt for konflikter med Sametinget. Denne balansegangen mellom å ville fremstå som snill og imøtekommende overfor Sametingets stadige nye krav om økt innflytelse, gjør at det politiske flertall ikke tør si klart nok ifra hvor yttergrensen for samisk selvstyre skal gå. Dette er fatalt og feigt.

Disse medlemmene vil slå fast en gang for alle at Norge er et udeelig rike, med eget nasjonalflagg, nasjonalsang og én nasjonaldag, 17. mai. Vi har videre ett storting og én regjering som skal sørge for at alle landets innbyggere får sine rettigheter ivaretatt etter prinsipper som likhet for loven og rettferdig fordeling. Eventuelle krav fra etniske minoritetsgrupper som går på lovregulerte særordninger for minoritetsgrupper eller andre krav om ulike former for selvstyre innen nasjonalstaten Norges grenser, skal avvises kategorisk fra første stund.

5.2.2 Sametingets arbeids- og myndighetsområde

Komiteens flertall, medlemmene fra Arbeiderpartiet, Høyre, Sosialistisk Venstreparti, Kristelig Folkeparti og Senterpartiet, er kjent med at sameloven § 2-1 regulerer Sametingets ansvarsområde og myndighet. Flertallet vil påpeke viktigheten av at Sametinget får reell innflytelse og medbestemmelse i saker som berører den samiske folkegruppe, og støtter Regjeringens målsetting om å overføre mer myndighet og oppgaver til Sametinget. For å oppnå denne målsettingen, er flertallet enig med Regjeringen i at Sametinget bør involveres på et tidlig stadium i prosessen i lovarbeid og lignende samt at rutinene for oppnevning av utvalg endres, slik at Sametinget gis mulighet til representasjon i, eventuelt mulighet til å oppnevne eksperter til, utvalg hvor saker som særlig berører den samiske folkegruppe skal utredes. Videre vil flertallet understreke viktigheten av at større saker og saker av særskilt betydning for den samiske folkegruppe, blir sendt på høring til Sametinget, og at Sametingets høringsuttalelser i slike saker blir tillagt særskilt vekt. Flertallet mener videre at det er nødvendig for å oppnå målsettingen om overføring av arbeids- og myndighetsområde til Sametinget at det er en felles forståelse mellom partene om forutsetningene for overføringene. Flertallet er oppmerksom på at skal en

lykkes i å utvikle en selvstendig politikk på de områder som overføres, henger dette sammen med bl.a. Sametingets økonomiske rammer.

Flertallet vil gi Sametinget økt avgjørelsesmündighet i saker som er av spesiell interesse for den samiske befolkningen. Flertallet mener at hovedregelen må være å integrere hensynet til de samiske interessene i den ordinære forvaltningen istedenfor å bygge opp egne samiske ordninger. Ordninger som retter seg utelukkende, eller i det alt vesentlige, mot den samiske befolkningen, vil det imidlertid etter flertallets syn være mer naturlig at Sametinget har ansvaret for. Flertallet understreker at ansvarsområder som blir overført til Sametinget er klart definerte og i praksis ukompliserte å skille ut fra andre forvaltningsorganers ansvarsområde.

Flertallet mener følgelig at oppgaver som berører både samer og den øvrige befolkning, som hovedregel bør ivaretas av de ordinære forvaltningsorganene.

Komiteens medlemmer fra Fremskrittspartiet viser til sine generelle merknader under kap. 2.2.1 og 4.2.1.

5.2.3 Sametingets valgordning

Komiteens flertall, medlemmene fra Arbeiderpartiet, Høyre, Sosialistisk Venstreparti, Kristelig Folkeparti og Senterpartiet, er oppmerksom på at det fra ulikt hold fryktes for legitimitet til Sametinget som representativt organ. Dette er et spørsmål som har blitt drøftet tidligere, blant annet i forbindelse med St.meld. nr. 7 (2000-2001) om Sametingets virksomhet 1999. I tillegg framkommer denne bekymringen av komiteens egne innstillinger; Innst. S. nr. 145 (1997-1998) og Innst. S. nr. 101 (2000-2001). Der uttrykker flertallet bekymring for den store variasjon i antall stemmer bak hver representant, dels på grunn av antall innskrevne i manntallet, dels på grunn av valgdeltakelse i de 13 valgkretser.

Flertallet er av den oppfatning at Sametingets legitimitet både som folkevalgt organ og som forvaltningsorgan er av stor betydning for den videre samepolitikken. Flertallet erkjenner at det er et problem hvis misforholdet mellom flertallet av velgere og flertallet i Sametinget blir for stort.

Flertallet erkjenner også at manglende kvinnepresentasjon i Sametinget er og har vært et problem, og vil i den sammenheng peke på at de politiske partiene som stiller lister til Sametinget må nominere både kvinner og menn på toppen av listene.

Et annet flertall, medlemmene fra Høyre, Sosialistisk Venstreparti, Kristelig Folkeparti og Senterpartiet, mener at Stortinget bør ha ansvaret for overordnede prinsipper ved ulike valgordninger.

Komiteens medlemmer fra Arbeiderpartiet mener at spørsmål om valgordningene for Sametinget, herunder spørsmål om avgrensning av stemme-

rett, valgkretsinndeling, mandatfordeling mv. er det prinsipielt riktig at den samiske befolkning selv gjennom deres folkevalgte organ, bestemmer. Disse medlemmer mener derfor at målsettingen om at samene gjennom Sametinget selv skal bestemme over saker som spesielt angår den samiske befolkningen, oppfylles best ved å la Sametinget selv ha myndighet over disse spørsmålene.

Komiteens medlemmer fra Høyre, Sosialistisk Venstreparti og Kristelig Folkeparti er kjent med at Sametinget har nedsatt en arbeidsgruppe som har vurdert regelverket for sametingsvalget, og at Sametinget på bakgrunn av denne rapporten har fremmet forslag til endringer i valreglene for Sametinget. Disse medlemmer er kjent med at Regjeringen har Sametingets forslag til vurdering og oppfølging. Disse medlemmer vil avvente Regjeringens behandling av saken.

Komiteens medlemmer fra Fremskrittspartiet tar sterkt avstand fra en valgordning der etnisk tilhørighet er den avgjørende faktor om berettigelse til stemmerett.

Disse medlemmer mener et en etnisk differensierte forberettigelse til deltagelse i demokratiske valg er forkastelig. Ingen folkegrupper skal på etnisk bakgrunn få vidtrekkende demokratiske rettigheter i forhold til den øvrige befolkningen. Slike ordninger vil bare skape dyp splid og så hat mellom folkegrupper. Dette er ikke ønskelig, og disse medlemmer finner det underlig at Regjeringen og stortingsflertallet velger å legge opp til en slik politikk.

Disse medlemmer har av disse grunner ingen forståelse for Regjeringens politikk på dette området. Samtidig må man kunne anta at 80-85 pst. av befolkningen er imot at Sametinget blir tildelt økt makt. Den samiske representasjon i demokratiske fora må skje gjennom det ordinære demokratiske system vi har i Norge og ikke gjennom Sametinget. Hvorvidt Sametinget i Finnmark skal bestå eller ikke, bør derfor være gjenstand for en folkeavstemning.

Komiteens medlem fra Senterpartiet er kjent med at Sametinget har behandlet valgordningen til sametingsvalg. Sametinget foreslår en ordning med utjamningsmandater etter samme modell som ved stortingsvalg. En slik ordning vil etter dette medlems oppfatning ta nødvendig hensyn til underrepresenterte distrikter. Dette medlem merker seg også at Sametinget går inn for at disse mandatene skal forbeholdes det underrepresenterte kjønn. Dette medlem ber Regjeringen legge stor vekt på Sametingets uttalelse i det videre arbeidet med denne saken.

Komiteens flertall, medlemmene fra Arbeiderpartiet, Høyre, Sosialistisk Venstreparti, Kristelig Folkeparti og Senterpartiet, er oppmerksom på at valgordningsloven sier at hvis listeforslaget er satt fram av et registrert politisk parti, skal overskriften være enslydende

med partiets registrerte navn. Flertallet har merket seg at politiske parti på denne bakgrunn har blitt nektet å bruke tospråklige navn på sin liste ved valget i 1999. Flertallet mener det bør være mulig å bruke tospråklige listenavn.

Flertallet vil be Regjeringen legge fram de nødvendige lovendringsforslag, slik at det blir tillatt med både det norske og samiske partinavnet på valglistene.

I og med at Sametinget er det representative talerøret for samene i Norge, ser flertallet det som en høyt prioritert oppgave å øke velgeroppslutningen ved sametingsvalget. Flertallet mener at de statlige myndighetene og Sametinget sammen må styrke informasjonen om samemanntallet og Sametingsvalget. Flertallet vil samtidig peke på at en stadig mer positiv holdning til det samiske fra det norske storsamfunnets side i seg selv vil kunne bidra til at flere skriver seg inn i manntallet.

Et annet flertall, medlemmene fra Arbeiderpartiet, Høyre og Kristelig Folkeparti, mener det må vurderes å la ektefeller som er gift med samer som står i manntallet få anledning til å skrive seg inn i samemanntallet og stemme ved valg. Dette flertallet vil ikke ta standpunkt til dette spørsmålet før en nærmere vurdering foreligger. Dette flertallet ber Regjeringen legge dette spørsmålet fram for Sametinget til vurdering.

Komiteens flertall, medlemmene fra Arbeiderpartiet, Høyre, Sosialistisk Venstreparti, Kristelig Folkeparti og Senterpartiet, mener at valgordningen må sikre større samsvar mellom stemmer og antall representanter som blir valgt.

Flertallet ser det som svært uheldig at det er lav kvinnepresentasjon i Sametinget. Dette kan ha sammenheng med at valgkretsinndelingen er slik at de fleste lister bare oppnår å få valgt én representant, og at menn er overrepresentert på første plass på listene. Flertallet viser til at samiske kvinner tradisjonelt har hatt en sterk stilling i samfunnet. Utfordringen nå er å få kvinnene representert på lik linje med menn i de samepolitiske organene.

Flertallet mener at både manglende samsvar mellom velgeroppslutning og representasjon i Sametinget og lav kvinnepresentasjon kan true Sametingets legitimitet. Flertallet mener derfor at Sametinget må legge stor vekt på arbeidet med å oppnå en representativ valgordning.

Flertallet har merket seg at Sametinget går inn for en ordning med utjamningsmandater. Flertallet vil ut fra Sametingets behandling be Regjeringen vurdere om en slik ordning kan innføres.

Flertallet har merket seg at Sametinget legger til grunn at utjamningsmandatene skal forbeholdes det underrepresentert kjønn. Flertallet ber Regjeringen vurdere en slik ordning. Flertallet antar at dette i alle høve ikke vil være tilstrekkelig til å sikre rimelig likestilling i representasjonen mellom kjønnene.

Komiteens medlemmer fra Arbeiderpartiet og Senterpartiet mener det må vurderes å øke størrelsen på valgkretsene som et virkemiddel for å oppnå større representativitet. Disse medlemmene ber Regjeringen legge dette spørsmålet fram for Sametinget til vurdering.

6. SAMISKE INTERESSER OG SAMETINGETS ROLLE I FORHOLD TIL STAT, KOMMUNE OG FYLKESKOMMUNE

6.1 Sammendrag

I 1998 ble det etablert faste møter på politisk nivå om Sametingets budsjett mellom Sametinget og enkelte departementer forut for regjeringens årlige budsjettkonferanse. En nærmere redegjørelse for kontakten mellom statlige organer, fylkeskommunene, kommunene og Sametinget er gitt i St.meld. nr. 55 (2000-2001).

I stortingsmeldingene vises det til at for at forpliktelserne overfor det samiske folk skal kunne ivaretas, er det viktig at det samiske perspektivet ivaretas også på kommunalt og fylkeskommunalt nivå.

Regjeringen ønsker at kommuner og fylkeskommuner på eget initiativ tar hensyn til samiske interesser og rettigheter i de politiske prioriteringene som gjøres. Det er ønskelig at fylkeskommunene involverer Sametinget i det regionale partnerskapet som del av rollen som regional utviklingsaktør.

I St.meld. nr. 55 (2000-2001) presenteres ulike alternativer for hvordan man kan gjennomgå ansvars- og oppgavefordelingen for samiske spørsmål. Regjeringen vil i første omgang ta initiativ til en konferanse hvor Sametinget, kommuner, fylkeskommuner og brukere inviteres for å avdekke behov og utfordringer vedrørende forvaltningen av samiske spørsmål i kommunene.

6.2 Komiteens merknader

Komiteens flertall, medlemmene fra Arbeiderpartiet, Høyre, Sosialistisk Venstreparti, Kristelig Folkeparti og Senterpartiet, viser til at selv om staten har hovedansvaret for å legge forholdene til rette for at samene skal kunne sikre og utvikle sitt språk, sin kultur og sitt samfunnsliv, må de praktiske oppgavene som følger av dette ansvaret i stor grad også iverksettes av lokale og regionale forvaltningsnivåer. Flertallet understreker at kommuner og fylkeskommuner har de samme forpliktelser som staten til å være med på å oppfylle våre nasjonale og internasjonale forpliktelser i forhold til den samiske befolkningen. Hensynet til samisk språk og kultur må derfor tillegges vekt i de politiske prioriteringene som gjøres på kommunalt og fylkeskommunalt nivå.

Flertallet vil peke på viktigheten av at de fylkeskommunene der det er aktuelt involverer Sametinget i det regionale utviklingsarbeidet.

Flertallet har merket seg at kontakten mellom komunesektoren og Sametinget nå er under utvik-

ling. Flertallet ser det som positivt at dette samarbeidet kommer inn i faste former.

Flertallet er opptatt av at arbeidet med å utvikle gode og hensiktsmessige samarbeidsformer og oppgavefordeling mellom Sametinget og de ulike forvaltningsnivå videreføres. For at forpliktelserne overfor det samiske folk skal kunne ivaretas, mener flertallet det er viktig at det samiske perspektivet er i fokus også på kommunalt og fylkeskommunalt nivå. Hvordan samhandlingen mellom forvaltningsnivåene foregår, henger bl.a. sammen med kunnskap om og respekt for hverandres ståsted, kultur, behov, utfordringer, oppgaver, ansvars- og myndighetsområde m.m. Flertallet har i denne sammenheng tro på at det er et skritt i positiv retning når Regjeringen vil ta initiativ til en konferanse hvor Sametinget, kommuner, fylkeskommuner og brukere inviteres for å avdekke behov og utfordringer når det gjelder forvaltningen av samiske spørsmål i kommunene. Særlig viktig mener flertallet det vil være å få avdekket hvordan behov og utfordringer hos kommuner utenfor forvaltningsområdet for det samiske språk kan imøtekommes.

Etter flertallets mening kan de samiske interesser delvis ivaretas gjennom at Sametinget gis mulighet til å påvirke de kommunale og fylkeskommunale prosesene. Flertallet er enig i at dette kan skje gjennom at Sametinget kommer med innspill til fylkesplanene i Finnmark, Troms, Nordland, Nord- og Sør-Trøndelag og Hedmark, og har møter og samarbeid med kommuner og fylkeskommuner på en rekke områder.

Det er verken mulig eller ønskelig fra flertallets side at samiske interesser på lokalt og regionalt nivå kun skal ivaretas gjennom påvirkning fra Sametinget, da det er prinsipielt viktig for flertallet å styrke det lokale selvstyret, slik at avgjørelsene kan fattes så nærmest dem det angår som mulig. Flertallet oppfordrer derfor kommunene og fylkeskommunene på eget initiativ om å ta hensyn til samiske interesser i de politiske prioriteringer som gjøres. Flertallet slutter seg på denne bakgrunn til Regjeringens utspill om at styrkingen av det regionale nivåets rolle som utviklingsaktør også bør skje ved at fylkeskommunen involverer Sametinget i de fylkene som er nevnt ovenfor.

Videre mener flertallet at de samiske næringsorganisasjoner bør være samarbeidspartnere i det regionale partnerskapet i fylker med samisk bosetting.

Flertallet vil understreke at Sametinget skal være den viktigste premissgiver i utviklingen av samiske saker. Flertallet vil videre påpeke viktigheten av at dialogen mellom Sametinget og berørte kommuner og fylkeskommuner blir basert på gjensidighet.

Komiteens medlemmer fra Fremskrittspartiet viser til sine generelle merknader under kap. 2.2.1 og 4.2.1.

Komiteens medlemmer fra Sosialistisk Venstreparti og Senterpartiet mener det er nødvendig å utvikle den aktive samepolitikken. Sametinget er opprettet av Stortinget og bør derfor være

Stortingets viktigste medspiller i utviklingen av samepolitikken. En viktig forutsetning for å få dette til er å utvikle systemet for samhandling og samarbeid mellom Sametinget og regjeringen og mellom Sametinget og Stortinget. Det vil være naturlig å opprette særlige møter med de komiteene i Stortinget som har ansvar for samepolitikk på ulike områder, utover vanlige høringer i komiteene.

Disse medlemmer vil foreslå overfor Stortings presidentskap at det legges til rette for å etablere faste årlege samarbeidsmøter mellom Sametinget og Stortinget v/komiteene.

Disse medlemmer vil vise til at Canada har valgt en forhandlingsmodell og ber Regjeringen gå igjennom denne modellen og komme tilbake til Stortinget med en vurdering av den.

Disse medlemmer vil også understreke at statlige myndigheter ikke må fraskrive seg medvirknings- og samarbeidsansvar i saker der Sametinget er gitt myndighet og forpliktelse til finansieringen av tiltak som desentraliseres.

Disse medlemmer er kjent med at det er inngått samarbeidsavtale mellom Sametinget og Troms fylkeskommune, og at Sametinget vil avholde møte med de andre fylkeskommunene med samisk bosetting. Disse medlemmer viser til at Regjeringen har overført regionale midler til fylkeskommunen for å styrke det regionale utviklingsarbeidet og mener at også Sametinget må bli tilført regionale utviklingsmidler til bruk i samarbeidsprosjekt med fylkeskommunene.

7. DET SAMISKE MANGFOLD

7.1 Sammendrag

Den nordsamiske gruppen er tallmessig den største. I Norge finnes det også andre mindre grupper som bl.a. har egen identitet, egne kulturuttrykk og/eller språk/hoveddialekter. Felles for disse mindre gruppene er at den harde fornorskningstida helt eller delvis har utradert deres språk og kultur. I St.meld. nr. 55 (2000-2001) er det gitt en nærmere omtale av sørssamer, østsamer/skoltesamer og lulesamer. I tilleggsmeldingen gis en utfyllende omtale av disse gruppene, samt pitesamene.

Regjeringen ønsker å legge til rette for bevaring og videreføring av mangfoldet innen samisk kultur.

Av St.meld. nr. 55 (2000-2001) framgår det at Regjeringen, i tilknytning til Samerettutsvalgets videre arbeid, vil sørge for at lule- og sørssamiske sedvaner og rettsoppfatninger blir utredet. Regjeringen vil også bidra til at det utvikles læremidler på sørssamisk, østsamisk/skoltesamisk og lulesamisk. Regjeringen vil fortønne vurdere grenseoverskridende tiltak og samarbeidsprosjekter som kan bidra til å styrke og utvikle østsamens/skoltesamenes språk-, kultur- og næringsgrunnlag.

Av tilleggsmeldingen framgår det at Kommunal- og regionaldepartementet har bidratt med tilskudd til Rørosmuseet i 2001 til en sørssamisk temautstilling. Departementet har også bevilget midler til utviklings-

arbeidet i forbindelse med en sørssamisk kulturfestival på Røros i 2002.

I forbindelse med tildeling av 40 konsesjoner for matfiskoppdrett av laks og ørret, skal to av konsesjonene lokaliseres til Musken i Tysfjord for å styrke det lulesamiske samfunnet.

I statsbudsjettet for 2002 er det bevilget 2,5 mill. kroner til prosjektering og forberedelse av byggestart av det samiske tusenårsstedet, Østsamisk museum, i Neiden. Samlet tilskuddsramme er på 30 mill. kroner over tre år.

7.2 Komiteens merknader

Komiteens flertall, medlemmene fra Arbeiderpartiet, Høyre, Sosialistisk Venstreparti, Kristelig Folkeparti og Senterpartiet, er kjent med at det innenfor den samiske folkegruppe finnes et rikt mangfold som framtrer med ulike samiske språk, kulturelle uttrykk, bosettings- og næringstilpasninger. Flertallet deler Regjeringens syn på at det er ønskelig å legge til rette for bevaring og videreføring av dette mangfoldet. Særlig ønsker flertallet å peke på at naturen som næringsgrunnlag og eksistens er viktig for de ulike samiske gruppene og at de vil være svært sårbar i reguleringssaker som berører de ulike samiske bosettingsområder. Å legge til rette for utviding og utvikling av eksisterende og nytt næringsgrunnlag er etter flertallets mening viktig for de ulike samiske gruppene. Flertallet er kjent med at Regjeringen har igangsatt et arbeid med å utforme et konsekvensutredningsprogram i området Tysfjord-Hellmo som et ledd i vernearbeidet i området. Flertallet ønsker i den sammenheng å påpeke at det ikke nødvendigvis er motsetning mellom naturvern og naturforvaltning. Flertallet mener at det bør være en målsetting å kunne kombinere disse interessene i dette området.

Komiteens flertall, medlemmene fra Arbeiderpartiet, Senterpartiet og Fremskrittspartiet, har merket seg omtalen i meldingen av verneplanen for Tysfjord-Hellmo-området. Flertallet henstiller til Regjeringen om å trekke Hellemofjorden i sin helhet ut av verneplanarbeidet.

Flertallet fremmer følgende forslag:

"Stortinget ber Regjeringen om å trekke Hellemofjorden i sin helhet ut av verneplanarbeidet for Tysfjord-Hellemo-området."

Komiteens medlemmer fra Arbeiderpartiet og Senterpartiet viser til at Samerettutsvalget har igangsatt sitt arbeid sør for Finnmark fylke. Utvalgets mandat er bl.a. å vurdere og fremme forslag til fremtidig forvaltning av samiske områder av hensyn til bevaring og sikring av samisk kultur og levemåte. Disse medlemmer konstaterer at Hellemofjorden med tilliggende områder er kjerneområder for den samiske befolkningen i lulesamisk område.

Komiteens medlemmer fra Høyre, Sosialistisk Venstreparti og Kristelig Folkeparti, har merket seg omtale av verneplanen for Tysfjord-Hellemo-området i meldingen, og konstaterer at Hellemofjorden med tilliggende områder er kjerneområder for den samiske befolkningen i lulesamisk område. Disse medlemmene understrekker betydningen av at det i verneplanarbeidet tas hensyn til de lulesamiske interessene i området og at et eventuelt vernevedtak må bygge på at levegrunnlaget for den lulesamiske befolkningen sikres.

Disse medlemmene viser til at Samerettsutvalget har igangsatt sitt arbeid sør for Finnmark fylke, der mandatet bl.a. er å vurdere fremtidig forvaltning av samiske områder av hensyn til bevaring av samisk kultur og levemåte.

Komiteens flertall, medlemmene fra Høyre, Fremskrittspartiet, Sosialistisk Venstreparti og Kristelig Folkeparti, fortsetter at hensynet til denne prosessen blir vurdert i det videre vernearbeidet, herunder om man bør avvente Samerettsutvalgets innstilling før endelig avgjørelse - slik også Miljøverndepartementet har tatt høyde for i brev av 26. februar 2002 til Fylkesmannen i Nordland om verneprosessen:

"Det vil ikke bli fattet noen avgjørelse i vernesaken uten at lulesamiske interesser er utredet og ivaretatt. I den utstrekning myndighetene mener at det vil være nødvendig å avvente Samerettsutvalgets innstilling om samiske rettigheter til og forvaltning av land og vann i samiske områder utenfor Finnmark, vil man vurdere å utsette avgjørelsen etter at saken for øvrig er ferdig utredet. Et slikt spørsmål vil bli avgjort etter kontakt med bl.a. Sametinget."

Et annet flertall, medlemmene fra Arbeiderpartiet, Høyre, Sosialistisk Venstreparti, Kristelig Folkeparti og Senterpartiet, gir sin støtte til at Regjeringen utred lule- og sør-samiske sedvaner og rettsoppfatninger i tilknytning til Samerettsutvalgets videre arbeid.

For å bevare det samiske mangfold mener dette flertallet at språket står sentralt. Dette flertallet er derfor enig med Regjeringen i at den bør bidra til at det utvikles læremidler på sør-samisk, østsamisk/ skoltesamisk og lulesamisk.

Dette flertallet er kjent med at de ulike samiske folkegrupper har bosetting over landegrensene mot Sverige og Finland. I tillegg er dette flertallet kjent med at det også er samisk bosetting i Russland. Det er etter dette flertallets mening derfor viktig at Regjeringen fortløpende vurderer grenseoverskridende tiltak og samarbeidsprosjekter som kan bidra til å styrke og utvikle samiske språk-, kultur- og næringsgrunnlag. Særlig gjelder dette østsamene/skoltesamene.

Dette flertallet er oppmerksom på at Sametinget har valgt Østsamisk museum i Neiden, Sør-Varanger som samiske tusenårssted og at det over en tre-års periode er innvilget en samlet tilskuddsramme på 30 mill. kroner. Dette flertallet støtter Regjeringen i

at det østsamiske/skoltesamiske miljøet selv skal ha innvirkning på innholdet og utviklingen av museet. Denne lokale forankringen må sikres gjennom den framtidige styringsstrukturen.

Dette flertallet legger vekt på å bevare og videreføre det samiske mangfoldet. Dette krever en aktiv politikk også i forhold til de mindre samiske folkegruppene som har egen identitet, egne kulturuttrykk og/eller språk/hoveddialekter.

Dette flertallet viser imidlertid til at mangfoldet også innebærer mangfold i bosettinger og næringstilpasning. Dette tilslirer blant annet vilje til å sikre det næringsøkonomiske grunnlaget for den sjøsamiske kulturen.

Dette flertallet vil peke på at språklig og kultурelt mangfold henger sammen med biologisk mangfold. En uforstandig forvaltning av reinbeitene er en trussel mot reindriftsnæringen og med det mot den reindriftssamiske kulturen. På samme måte er økologisk ubalanse i havet en trussel mot den sjøsamiske kulturen. Dette flertallet vil derfor peke på at en bærekraftig miljø- og ressurspolitikk også er viktig for å bevare samisk språk og kultur.

Dette flertallet understrekker at arbeidet med likestilling må være en integrert del av samepolitikken. Det gjelder både likestilling i politikk og samfunnsliv, og likestilling innen de samiske næringene. Dette flertallet vil peke på at likestilling handler om innholdet i politikken, og ikke bare om valggregler og representasjon.

Komiteens medlemmer fra Fremskrittspartiet viser til sine generelle merknader under kap. 2.2.1 og 4.2.1.

8. SAMISK SPRÅK

8.1 Sammendrag

I St.meld. nr. 55 (2000-2001) er det gitt en omtale av nasjonale og internasjonale forpliktelser i forhold til samisk språk.

Ansoret for ivaretakelse av samisk språk innenfor de ulike sektorer tilligger de angeldende fagdepartementer i samarbeid med Sametinget. Kultur- og kirke-departementet har et generelt og overordnet forvaltningsansvar for samisk språk gjennom forvaltning av samelovens språkregler.

Regjeringen ønsker mer aktiv bruk av samisk, og vil legge forholdene til rette for økt bruk av samisk i offentlige rom.

En arbeidsgruppe som hadde i oppgave å se nærmere på kommunenes og fylkeskommunenes utgifter knyttet til tospråklighet la fram sin rapport i mai 2002. Beregningene som ligger til grunn i rapporten, viser at kommunene og fylkeskommunene har utgifter som overstiger de statlige tilskuddene. Regjeringen vil følge opp arbeidsgruppens rapport.

Kultur- og kirkedepartementet tar sikte på å legge fram en odelstingsproposisjon høsten 2002 om ny organisering av arbeidet for samisk språk, bl.a. på bakgrunn av Sametingets nye organisasjonsstruktur.

Stedsnavnloven med forskrifter gjelder fastsetting av skrivemåte for norske, samiske og finske stedsnavn. Av forarbeidene framgår det at språklige minoriteter til vanlig bør ha rett til å få sine egne stedsnavn tatt i bruk, dersom ikke "særlege praktiske eller tekniske vanskar" taler mot det. En arbeidsgruppe nedsatt av Kulturdepartementet har levert en rapport om erfaringer med hvordan regelverket har virket i de ti årene etter at loven trådte i kraft. Rapporten inneholder også endringsforslag som særlig tar sikte på forenkling av saksgang og saksbehandling, endring av bestemmelser som har vist seg å være uhensiktsmessige, og klarere definisjoner. En undersøkelse i forkant av evalueringssrapporten viser at lov og forskrifter har vært lite kjent i kommuner og andre offentlige organer. Regjeringen vil følge opp evalueringssrapportene om stedsnavnetjenesten og jobbe for å synliggjøre samisk kultur og historie og samiske stedsnavn.

Som en del av arbeidet for å synliggjøre samisk og kvensk kultur og språk, vil Regjeringen legge til rette for flerspråklige kommune- og fylkesnavn for de kommuner og fylker som ønsker det. I offentlig språkbruk vil man heretter bruke parallelle navn.

Endringer som er foretatt i navnloven innebærer at samer og nasjonale minoriteter vil få større muligheter til å ta etternavn med rot i sin kultur.

Det offentlige har en særlig oppgave i forhold til å legge til rette for ytringsfrihet og demokratisk deltagelse for minoriteter. Tilskuddsordningen til samiske aviser over Kultur- og kirkedepartementets budsjett har som mål å opprettholde grunnlaget for utgivelse av samiske aviser. De samiske avisene har stor betydning både som informasjonskilder og ytringskanaler og for bevaring av samisk språk. Regjeringen går derfor inn for at tilskuddet i noe større grad rettes inn mot de samiskspråklige avisene. Regjeringen er åpen for å diskutere en eventuell overføring av tilskuddsordningen for samiske aviser fra Statens medieforvaltning til Sametinget.

Regjeringen vil stimulere til utgivelse av litteratur på samisk. Regjeringen ser det som viktig med nordisk samarbeid på dette området.

Regjeringen vil i samråd med Sametinget vurdere hensiktsmessige ordninger for å stimulere flere samer til å søke videregående opplæring. Regjeringen vil styrke samisk opplæring i skolen ved å heve lærernes kompetanse i samisk språk og kultur, jf. St.meld. nr. 16 (2001-2002).

Samisk språk inneholder en omfattende og detaljert terminologi i tilknytning til rein og reindrift. I henhold til Konvensjon om biologisk mangfold artikkel 8j, forplikter partene seg til innsamling, formidling og bevaring av tradisjonell urfolks kunnskap. Disse forholdene gjør det viktig å opprettholde og styrke samiskkompetansen i reindriften og i reindriftsforvaltningen.

Kommunal- og regionaldepartementet vil i samarbeid med Sametinget følge opp rapporten "Samisk tegnsett og IT".

Sametinget vil igangsette arbeidet med å utvikle en eSapmi-plan, hvor døgnåpen forvaltning og offentlig servicekontor inngår som en del av en større satsing.

Sametinget etablerer et pilotprosjekt over tre år under eSapmi-planen, som tar sikte på å framskynde og koordinere en gjennomføring av de tiltak som er foreslått i Rapport om samisk tegnsetting og IT etter oppdrag fra eNorge.

I tilleggsmeldingen vises det til at det er en utfordring å stimulere til at originalspråket i forsknings- og utredningsarbeider i større grad er på samisk. Det er derfor viktig at det utvikles gode fagmiljøer med god samisk kompetanse, og at det samiske språket anvendes mer i forskningssammenheng og at språket utvikles som vitenskapsspråk med bl.a. terminologiutvikling.

8.2 Komiteens merknader

8.2.1 Internasjonale forpliktelser

Komiteens flertall, medlemmene fra Arbeiderpartiet, Høyre, Sosialistisk Venstreparti, Kristelig Folkeparti og Senterpartiet, ønsker at det settes et særlig fokus på det samiske språk. Dette på bakgrunn av at Norge har forpliktet seg internasjonalt når det gjelder regions- eller minoritetsspråk gjennom å ratifisere Europarådets pakten av 5. november 1992 Den europeiske pakten om regions- eller minoritetsspråk.

Flertallet viser til artiklene i Den europeiske pakten om regions- og minoritetsspråk. Dette forplikter Norge også i det praktiske arbeidet med samisk språk i Norge.

Flertallet anser det språklige mangfoldet som en berikelse for Norge blant annet ut fra det faktum at når språk forsvinner, forsvinner også kunnskapen som bevares og formidles i språket. Flertallet vurderer derfor mer aktiv bruk av samisk som et virkemiddel blant annet for å sikre at flere samiskspråklige kan lære å lese og skrive samisk. For å rekruttere samiskspråklige medarbeidere til den sentrale reindriftsforvaltningen, bør Regjeringen komme frem til konkrete tiltak som sikrer forvaltningen støtte i de samiskspråklige vitenskapelige miljøer.

Flertallet vil videre vise til at også andre forvaltningsorganer enn den sentrale reindriftsforvaltningen, har behov for å rekruttere samiskspråklige medarbeidere.

Komiteens medlemmer fra Fremskrittspartiet viser til sine generelle merknader under kap. 2.2.1 og 4.2.1.

8.2.2 Tospråklighet i kommuner og fylkeskommuner

Komiteens flertall, medlemmene fra Arbeiderpartiet, Høyre, Sosialistisk Venstreparti, Kristelig Folkeparti og Senterpartiet, mener at kommunenes og fylkeskommunenes arbeid knyttet til tospråklighet (samisk og norsk) er viktig når det gjelder å gjøre samisk til et levende språk i alle sammenhenger, og å sikre enkeltmenneskets rettigheter i møtet med det offentlige.

Flertallet understrekker betydningen av at kommunene, fylkeskommunene og statlige myndigheter opp-

fyller samelovens krav når det gjelder tospråklighet. Flertallet ser det positivt at bevilgningene for å dekke merutgiftene ved tospråklighet er økt, og ser behov for ytterligere satsing på dette området.

Flertallet er kjent med at Kommunal- og regionaldepartementet i januar 2001 opprettet en arbeidsgruppe som ble gitt i oppgave å se nærmere på kommunenes og fylkeskommunenes utgifter knyttet til tospråklighet. Arbeidsgruppen la fram en rapport som Regjeringen vil følge opp i det videre arbeidet om tospråklighet i kommuner og fylkeskommuner. Flertallet sier seg enig i dette. Flertallet er videre enig i at Sametinget forvalter de midler som i dag gis til kommuner og fylkeskommuner som har merutgifter til tospråklighet. Flertallet er positiv til at Sametinget har en jevnlig dialog med de aktuelle kommuner og fylkeskommuner om strategier, målsettinger og resultater for utviklingen av tospråklig forvaltning og tjenesteyting.

Av forutsigbarhetshensyn legger flertallet vekt på at Sametinget i samråd med kommunene og fylkeskommunene, har etablert tildelingskriterier for ordningen.

Komiteens medlemmer fra Sosialistisk Venstreparti og Senterpartiet forutsetter at tilskuddsordninger som etableres for å dekke utgifter til tospråklighet dekker reelle kostnader.

Komiteens medlemmer fra Fremskrittspartiet viser til sine generelle merknader under kap. 2.2.1 og 4.2.1.

8.2.3 Stedsnavnloven

Komiteens flertall, medlemmene fra Arbeiderpartiet, Høyre, Sosialistisk Venstreparti, Kristelig Folkeparti og Senterpartiet, slutter seg til Regjeringens ønske om å synliggjøre samisk kultur og historie, både i det offentlige rom og i skoleverket. Flertallet mener at stedsnavnloven kan bidra til dette. Flertallet har imidlertid merket seg at stedsnavnloven med forskrifter har vært lite kjent i kommuner og andre offentlige organer, og at bl.a. bruk av flerspråklige navneskilt, kart osv. i samiske områder er lite utbredt. Flertallet har merket seg at dette også kan henge sammen med tekniske vansker og økte kostnader eller at holdninger til samisk språk og kultur har vært et hinder for at stedsnavnlovens regler blir fulgt i de samiske områdene. Flertallet mener derfor at det er viktig at det arbeides videre for å synliggjøre samisk kultur og historie og samiske stedsnavn.

For å bevare reindriftstermer, stedsnavn og termer knyttet til andre samiske næringer, mener flertallet arbeidet med innsamling og systematisering av dette materialet bør prioriteres.

Flertallet vil påpeke at navnekonsulenttjenesten må ha tilstrekkelig kapasitet til å fylle sin oppgave.

8.2.4 Flerspråklige fylkes- og kommunenavn

Regjeringen foreslår videre å synliggjøre samisk kultur gjennom flerspråklige kommune- og fylkesnavn for de kommuner som ønsker det. Komiteen vil her vise til komiteens behandling av Ot.prp. nr. 111 (2001-2002), jf. Innst. O. nr. 5 (2002-2003).

8.2.5 Sametingets organisering av arbeidet for samisk språk

Komiteens flertall, medlemmene fra Arbeiderpartiet, Høyre, Sosialistisk Venstreparti, Kristelig Folkeparti og Senterpartiet, har merket seg at det på bakgrunn av Sametingets nye organisasjonsstruktur og som en oppfølging av de prinsipper som er lagt til grunn i St.meld. nr. 55 (2000-2001) er behov for å endre samelovens kapittel 3 når det gjelder organisering av arbeidet for det samiske språk.

Komiteens medlemmer fra Sosialistisk Venstreparti og Senterpartiet mener at samelovens språkbestemmelser bør evalueres for å se om loven virker etter lovens målsettinger.

Komiteens medlemmer fra Fremskrittspartiet viser til sine generelle merknader under kap. 2.2.1 og 4.2.1.

8.2.6 Medier

Komiteens flertall, medlemmene fra Arbeiderpartiet, Høyre, Sosialistisk Venstreparti, Kristelig Folkeparti og Senterpartiet, mener at offentlige myndigheter har en særlig oppgave i forhold til å legge til rette for ytringsfrihet og demokratisk deltagelse for minoriteter. Flertallet ønsker i den sammenheng å fokusere på økt bruk av samisk i det offentlige rom og satsing på presse- og litteraturutgivelse på samisk. Etter flertallets vurdering har de samiske avisene stor betydning både som informasjonskilder, ytringskanaler og for bevaring av samisk språk. Flertallet mener i den forbindelse at tilskuddsordningen til samiske aviser er helt nødvendig for å opprettholde grunnlaget for utgivelse av slike aviser. Flertallet er kjent med at Sametinget ved flere anledninger har reist spørsmålet om å overføre forvaltningsansvaret for denne tilskuddsordningen fra Statens medieforvaltning til Sametinget. Flertallet kan være åpen for en slik løsning, men da forutsettes det at tilskuddsforvaltningen gir den nødvendige avstand og uavhengighet i forholdet mellom samiske politiske myndigheter og samisk presse.

Flertallet viser til brev av 23. september 2002 fra Sametinget til Statens medieforvaltning, Fredrikstad der det heter:

"Det vil være et stort behov for at avistilbudet på lule- og sør-samisk styrkes, og det vil også være behov for en bredere redaksjonell dekning i de lule- og sør-samiske

områdene. Sametinget ser derfor positivt på initiativ om etablering og styrking av avistilbud på lulesamisk. Sametinget stiller seg av den grunn også positiv til planene til lokalavisa Nord-Salten om etablering av et lulesamisk avistilbud."

Flertallet vil anbefale at det kan gis offentlig støtte til lulesamisk innstikk i norskspråklig lokalavis.

Flertallet har merket seg at Regjeringen går inn for at tilskuddet til samiske aviser i noe større grad skal rettes inn mot de samiskspråklige avisene. Flertallet er enige i at det er sterke grunner til å øke støtten til de samiskspråklige avisene. Flertallet vil likevel peke på at mange samer ikke kan lese samisk. Det er derfor behov for aviser innrettet mot den samiske befolkningen selv om de skriver på norsk. Flertallet mener derfor at en styrking av støtten til samiskspråklige avis er ikke må finansieres ved reduksjon i støtten til samiske aviser som skriver på norsk.

Flertallet er videre av den oppfatning at det er en offentlig oppgave å stimulere til utgivelse av litteratur på samisk. Flertallet er kjent med at et av hovedproblemene knyttet til litteratur på samisk i dag, er at bøkene som utgis oppnår lave salgstall. Flertallet mener derfor at det må fokuseres på alternative løsninger som kan stimulere etterspørselen, for eksempel et nordisk samarbeid og å ta i bruk moderne formidlingsformer som IKT.

Flertallet vil vise til Nærings- og handelsdepartementets plan, eNorge 2005, der det også er satt fokus på arbeidet med å utvikle IKT innenfor det samiske området.

Komiteens medlemmer fra Fremskrittspartiet viser til sine generelle merknader under kap. 2.2.1 og 4.2.1.

8.2.7 Språktiltak i skolen

Komiteens flertall, medlemmene fra Arbeiderpartiet, Høyre, Sosialistisk Venstreparti, Kristelig Folkeparti og Senterpartiet, mener at stipendordningen til fulltidselever i videregående opplæring, som tar samisk som fag, er et godt tiltak for å stimulere flere samer til å ta slik opplæring. Flertallet mener at videregående opplæring er viktig basis også for den samiske befolkning, og sier seg derfor enig i at Regjeringen, i samråd med Sametinget vurderer flere hensiktsmessige ordninger for å stimulere flere samer til å ta videregående opplæring.

Lærernes kompetanse i samisk språk og kultur er etter flertallets vurdering av stor betydning når det gjelder fremming av samisk språk i skolen. Flertallet viser til St.meld. nr. 16 (2001-2002) Kvalitetsreformen Om ny lærerutdanning og merknad i Innst. S. nr. 262 (2001-2002) der det legges opp til å heve lærernes kompetanse i samisk språk og kultur.

Flertallet vil peke på at svært mange med samisk bakgrunn har mistet språket, eller ikke hatt mulighet til å lære å lese og skrive eget språk. Flertallet ser det som viktig at det tilrettelegges tilbud for voksne samer som ønsker å lære språket.

Flertallet viser til at det utenfor det samiske språkområdet kreves minimum 10 elever for å opprette en samisk klasse. Flertallet er gjort kjent med at i flere kommuner, bl.a. i Troms, er dette kravet for høyt for det enkelte årskull, men at det i praksis blir mange elever med samisk som morsmål som ikke får mulighet til å gå i samisk klasse. Flertallet vil derfor be Regjeringen vurdere å senke kravet til antall elever som kreves for å opprette en klasse og komme tilbake til Stortinget med dette i løpet av 2003.

Flertallet vil i den forbindelse vise til Sametingets behandling av dette tema i november 2002, sak 46/02 hvor det bl. a. heter i Samerådets innstilling til Sametinget:

"Sametinget mener at prinsipielt bør alle elever med samisk som førstespråk ha lovfestet rett til opplæring på samisk. For å nå denne målsetningen, må det iverksettes en rekke tiltak, bl.a. endring av opplæringsloven. Sametinget vil foreslå at Opplæringslovens § 6-2, andre ledd, endres til: Utenfor samiske distrikter har minst 5 elever i en kommune som ønsker opplæring i og på samisk, rett til slik opplæring så lenge det er minst 3 elever igjen i gruppa."

Komiteens medlemmer fra Fremskrittspartiet viser til sine generelle merknader under kap. 2.2.1 og 4.2.1.

8.2.8 Samisk IT

Komiteens flertall, medlemmene fra Arbeiderpartiet, Høyre, Sosialistisk Venstreparti, Kristelig Folkeparti og Senterpartiet, mener det må være et mål at samisk språk skal kunne brukes i all IKT-sammenheng, da IKT gir nye muligheter for minoritetsspråk i en situasjon med stadig økende globalisering. Flertallet er kjent med at Kommunal- og regionaldepartementet nedsatte en arbeidsgruppe med utgangspunkt i de problemer man møter med samisk tegnsett i IT-sammenheng. Videre er flertallet kjent med at arbeidsgruppen har levert rapporten "Samisk tegnsett og IT" og at denne rapporten nå er på bred høring. Flertallet har merket seg at Regjeringen vil følge opp rapporten, dvs. arbeidsgruppens anbefalinger og innkomne høringsuttalelser i sitt videre arbeid med Samisk IT.

Flertallet er videre kjent med at Sametinget vil igangsette arbeidet med å utvikle en samisk IT-plan, hvor døgnåpen forvaltning og offentlige servicekontor inngår som en del av en større satsing. Etter flertallets vurdering vil dette være et viktig bidrag til arbeidet med modernisering, effektivisering og forenkling av offentlig sektor generelt, og ikke minst forbedre tilgjengeligheten til offentlige tjenester for samene spesielt.

Flertallet vil understreke at det må utvikle samisk innhold til den nye informasjons- og kommunikasjons-teknologien. Det er viktig at samiske barn og ungdom kan finne samisk innhold på Internett og ved bruk av andre moderne medier. Flertallet mener at utvikling av samiske dataspill, elektroniske læremidler mv. må få like stor oppmerksomhet som for eksempel oversetting av kommunale sakspapirer.

Komiteens medlemmer fra Fremskrittspartiet viser til sine generelle merknader under kap. 2.2.1 og 4.2.1.

9. HOLDNINGER OG INFORMASJON

9.1 Sammendrag

Det er en viktig oppgave for Regjeringen å motvirke negative holdninger og intoleranse i forhold til samer gjennom å øke kunnskapen om samiske forhold både i forvaltningen og hos allmennheten. Regjeringen vil blant annet utarbeide undervisningsmateriale som er utformet med tanke på å skape gjensidig respekt og forståelse mellom samer og nordmenn, både i grunnskolen og i videregående skole.

Statkonsult har i samarbeid med Sametinget og Regjeringen startet en kvalitativ undersøkelse for å undersøke holdninger til samiske spørsmål, og finne ut hva som får samer til å registrere seg i samemannallet.

Regjeringen ønsker også å kartlegge eksisterende kunnskaper og forskning om årsaker til negative holdninger til samer og det samiske, og hvordan de kan motvirkes. I den grad det er behov for det ønsker Regjeringen i tillegg å igangsette videre FOU-virksomhet på området.

9.2 Komiteens merknader

Komiteens flertall, medlemmene fra Arbeiderpartiet, Høyre, Sosialistisk Venstreparti, Kristelig Folkeparti og Senterpartiet, har merket seg at fornorskningspolitikken som ble ført i Norge fram til slutten av 1960-tallet, førte til at samisk kultur og samisk språk av mange ble stigmatisert og sett på som mindreverdig, og at følgen av dette var at mange samer ble assimilert inn i den norske kultur og noen fornekket sin samiske bakgrunn. Flertallet er kjent med at de siste tiårs samepolitiske utvikling har ført til en sterk revitalisering av samisk politikk, kultur og språk. Dette har ført til at det har vokst opp aktive samiske miljøer som gjør seg gjeldende i lokalsamfunnet, blant annet ved at det er blitt bygget samiske kulturhus som ligger som håndfaste bevis på samisk tilstedeværelse og den status samisk kultur og språk har i området.

Flertallet er videre kjent med at det i noen lokal samfunn har vært konflikter, blant annet har dette kommet fram i debattene om samisk læreplan og rett til forvaltning av land og vann i Finnmark.

Flertallet ser det som viktig at det føres en kunnskaps- og kulturpolitikk som gjør hver enkelt trygg på sin egen og andre menneskers kulturelle identitet. Mange ungdommer føler et press på å måtte velge mellom en samisk og en norsk identitet. Flertallet ser det som en utfordring å legge til rette slik at den enkelte føler frihet til å velge sin egen identitet, samtidig som man føler seg velkommen og har en plass i samfunnet - enten man snakker om det samiske samfunnet eller i det norske storsamfunnet. Økt tilrettelegging for tospråklighet i barnehagen og skolen, mer kunnskap om samisk samfunn og historie, bedre synliggjøring av

samisk kultur og flere kulturelle og sosiale møteplasser, vil etter flertallets syn bidra til dette.

Ettervirkningene i form av nedvurderende holdninger kan sitte i lenge. Flertallet mener derfor det er nødvendig med positive tiltak for å bøte på langtidsvirkningene av slik politikk. Dette gjelder både i forhold til det samiske folkets selvfølelse, og i forhold til oppfatninger og holdninger i samfunnet for øvrig. Flertallet mener derfor det er behov både for informasjon og holdningsskapende tiltak, og en aktiv politikk for revitalisering av språk og kultur.

Flertallet mener at staten i samarbeid med Sametinget har et klart informasjonsansvar om samiske forhold. Det er viktig at det lages informasjonsstrategier og iverksettes tiltak som bidrar til økt, balansert innsikt i samiske spørsmål.

Utfra målsettingen om å skape gjensidig respekt og forståelse mellom samer og nordmenn og å motvirke negative holdning og intoleranse i forhold til samer, mener et annet flertall, medlemmene fra Arbeiderpartiet, Høyre, Sosialistisk Venstreparti og Kristelig Folkeparti, det er viktig å iverksette en holdnings- og informasjonssatsing om samer og om samiske forhold.

Spesielt ber dette flertallet Regjeringen vurdere tiltak som vil øke faktainformasjon i samfunnet om samene, herunder om deres ulike nærings- og yrkestilknytning.

Dette flertallet er på denne bakgrunn enig i at det bør utarbeides undervisningsmateriale både i grunnskolen og videregående opplæring med tanke på dette. Dette flertallet mener videre det er viktig å kartlegge eksisterende kunnskaper og forskning om årsaker til negative holdninger til samer og det samiske, og hvordan det kan motvirkes.

Dette flertallet vil vise til Innst. S. nr. 5 (2002-2003) der det ble bevilget 2,5 mill. kroner til informasjonstiltak under kap. 541 Tilskudd til samiske formål.

Komiteens flertall, medlemmene fra Arbeiderpartiet, Høyre, Sosialistisk Venstreparti, Kristelig Folkeparti og Senterpartiet, er enig i at det bør igangsettes videre FoU-virksomhet på området i den grad det er behov for det. Flertallet mener det må stilles økonomiske ressurser til rådighet for nødvendig FoU og kartlegging av nødvendig kunnskap om årsaken til negative holdninger og hvordan de kan motvirkes.

Komiteens medlemmer fra Fremskrittspartiet viser til sine generelle merknader under kap. 2.2.1 og 4.2.1.

10. SAMISKE BARN OG UNGE

10.1 Sammendrag

Av St.meld. nr. 55 (2000-2001) framgår det at Regjeringen vil sikre at barneombudet får kompetanse i samisk språk og kultur. Videre vil Regjeringen samarbeide med Sametinget om en videre utvikling av en

samisk barne- og ungdomspolitikk og rutiner for innspill fra samiske barn og ungdom til dette arbeidet. Regjeringen vil, i samarbeid med Sametinget, utrede spørsmålet om stipend for studenter som tar samisk forskolelærerutdanning. Det er fortsatt behov for å styrke og integrere det samiske perspektivet og kompetansen i barnevernet.

I tilleggsmeldingen påpeker Regjeringen den muligheten som ligger i opprettelse av samiskspråklige private barnehager.

Regjeringen vil i samarbeid med Sametinget arrangere en nordisk barnehagekonferanse høsten 2002.

10.2 Komiteens merknader

10.2.1 En helhetlig og samordnet barne- og ungdomspolitikk

Komiteens flertall, medlemmene fra Arbeiderpartiet, Høyre, Sosialistisk Venstreparti, Kristelig Folkeparti og Senterpartiet, erkjenner at samiske barn og unges oppvekst foregår i dag i spenningsfeltet mellom tradisjon og modernisering; mellom på den ene siden det samiske samfunns bevisste forhold til sin egen tradisjon, og på den andre siden det moderne samfunns innflytelse og krav om omstillinger på alle livsområder. Flertallet ønsker å presisere at Norge er forpliktet av FNs konvensjon om barnets rettigheter. Konvensjonen tar bl.a. hensyn til den betydning hver enkelt folkegruppes tradisjoner og kulturelle verdier har for barnets vern og for dets harmoniske utvikling. Dette vil gjelde felt som barnehage, grunnskole, videregående skole, media og andre områder av livet der offentlige myndigheter er definert til å ha et ansvar. På dette grunnlag er flertallet enig i at Barneombudet bør styrkes med samisk språk og kompetanse. Flertallet vil i denne sammenheng vise til at Barneombudet er pålagt i lovs form å ha et nasjonalt ansvar for alle barn i Norge.

Flertallet vil understreke at tiltak må ta utgangspunkt i både å styrke den samiske identiteten og ta hensyn til at barn og ungdom i dag kan identifisere seg både med samisk og norsk identitet og kultur. Det er også viktig å finne fram til tiltak som setter foreldre og føresatte som har mistet det samiske språket i stand til å være en støtte for sine barn når disse lærer samisk.

Flertallet mener at det er viktig å styrke barns og ungdoms innflytelse, og å bedre barns og unges oppvekstvilkår. Flertallet er kjent med at Regjeringen som et ledd i å videreutvikle dette arbeidet, har igangsatt et utviklingsprogram over flere år for styrking av oppvekstmiljøet. Flertallet støtter målsettingen om at det ved valg av nye deltakerkommuner til programmet bør velges en av kommunene innenfor forvalningsområdet for samisk språk.

Flertallet viser til at samiske barn og unge som bor i språkforvaltningsområdet og i de kommuner som har vedtatt å bruke samisk læreplan, har fått rimelig gode forutsetninger for å lære samisk språk og kultur. Flertallet ser behov for å utvikle opplæringstilbu-

dene overfor samiske barn og unge som er norskdominert tospråklig, og som ønsker opplæring i samisk.

Komiteens medlemmer fra Fremskrittspartiet viser til sine generelle merknader under kap. 2.2.1 og 4.2.1.

10.2.2 Barnehageområdet

Komiteens flertall, medlemmene fra Arbeiderpartiet, Høyre, Sosialistisk Venstreparti, Kristelig Folkeparti og Senterpartiet, er enig i Regjeringens vurdering om at opprettelse av samiskspråklige barnehager kan være et viktig bidrag til å fremme samisk språk og kultur. Men for å skaffe seg oversikt og kunnskap om barnehagebehovet blant samiske foreldre, særlig utenfor de samiske områdene, vil flertallet anbefale at Regjeringen setter i gang en undersøkelse i samarbeid med Sametinget. Flertallet vil videre peke på at ordinære driftstilskudd til barnehager og Barne- og familidepartementets spesielle tilskudd til samiske barnehageformål bør utnyttes fullt ut når det gjelder utbygging av barnehagetilbuddet til samiske barn. Det er etter flertallets mening viktig fra Regjeringens side å satse på samarbeid og opplysningsarbeid mellom samiske barnehager og barnehager med samiske barn. Å gjøre dette gjennom å arrangere konferanser, i samarbeid med Sametinget og på tvers av nordiske landegrenser er etter flertallets vurdering formålstjenlig. Flertallet mener dessuten at personalets kunnskaper i samisk språk og kultur vil være avgjørende forutsetninger for at barn i samiske barnehager skal få utviklet sitt språk og sin identitet. På denne bakgrunn vil flertallet støtte Regjeringens forslag om i samarbeid med Sametinget, å utrede spørsmålet om stipend for studenter som tar samisk forskolelærerutdanning.

Flertallet vil påpeke at også barnehagene må legge til rette for funksjonell tospråkighet i likhet med skolen.

Komiteens medlemmer fra Fremskrittspartiet viser til sine generelle merknader under kap. 2.2.1 og 4.2.1.

10.2.3 Barnevernet

Komiteens flertall, medlemmene fra Arbeiderpartiet, Høyre, Sosialistisk Venstreparti, Kristelig Folkeparti og Senterpartiet, er kjent med at Barnevernets utviklingssenter i Nord-Norge arbeider med kunnskap om barnevernet for den samiske befolkningen. Flertallet forutsetter at Regjeringen i samarbeid med Sametinget, fanger opp og iverksetter tiltak tilpasset de resultater og behov som kommer fram på bakgrunn av dette arbeidet.

Flertallet vil understreke viktigheten av at det rekrutteres et tilstrekkelig antall samisktalende fosterhjem for de tilfeller der samiske barn har behov for omsorgsovertakelse.

Komiteens medlemmer fra Fremskrittspartiet viser til sine generelle merknader under kap. 2.2.1 og 4.2.1.

11. UTDANNING

11.1 Sammendrag

Utdanning for samer med utgangspunkt i samisk språk og kultur er en viktig forutsetning for levedyktige samiske samfunn. Samenes innflytelse på innholdet i skolen er et viktig redskap i bevaring og utvikling av samisk språk, kultur og samfunnsliv. Sametinget har derfor et ansvar for skolens rolle i utviklingen av samiske lokalsamfunn og samisk identitet hos samiske barn og unge.

I St.meld. nr. 55 (2001-2002) omtales det rettslige grunnlaget for samisk utdanning. Og det gis en oversikt over ulike typer utdanning og skoletilbud fra grunnskolen til høyere utdanning, samt samisk forskning.

Samisk læremiddelutvikling skal omfatte barnehager, grunnskole, videregående skole og spesialpedagogiske læremidler. Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementet vil få en kompetent offentlig institusjon til å styrke skoleverkets satsing på IKT i samisk opplæring.

Det samiske læreplanverket for den 10-årige grunnskolen ble innført i 1997 (L97Samisk). Samisk høgskole har fått i oppdrag å evaluere innføringen av L97Samisk. Rapporten vil foreligg i 2003.

Av St.meld. nr. 33 (2001-2002) framgår det at Sametinget, Samisk utdanningsråd og Samisk språkråd har utarbeidet en rapport om Organisering av Sametingets arbeid med språk og opplæringsaker. Arbeidsutvalget som har avgitt rapporten, foreslår å overføre oppgaver til Sametinget utover dem som følger av bestemmelserne i opplæringsloven. I meldingen er det gitt en oversikt over Sametingets syn på hvilken rolle Sametinget bør ha i forhold til utdanning i tillegg til de oppgaver Sametinget får gjennom opplæringsloven.

Utdannings- og forskningsdepartementet har i budsjettet for 2002 bevilget penger til finansiering av Sametingets prosjekt Kvalitetsutvikling i samisk videregående opplæring. Med denne bevilgningen overtar Sametinget det videre arbeidet med evalueringssrapporten og forslagene fra Læringssenteret.

Utdannings- og forskningsdepartementet har oppnevnt et utvalg som i løpet av første halvår av 2002 skal lage en rapport om de samiske videregående skolene og komme med forslag om disse skolenes administrative tilknytning.

I St.meld. nr. 55 (2000-2001) vises det til at det samiske forskningsmiljøet er lite og sårbart. Det er behov for å rekruttere flere samer til den samiske forskningen, for videre oppbygging av kompetanse og for kommunikasjon mellom forskere på feltet. Høy samisk kompetanse innenfor ulike fagområder er av avgjørende betydning for å sikre samisk språk, kultur og samfunnsliv for fremtiden. Samisk forskning er også omtalt i St.meld. nr. 34 (2001-2002).

Regjeringen vil legge fram for Stortinget saken om et nytt vitenskapsbygg i Kautokeino etter at forprosjektet er ferdigstilt.

11.2 Komiteens merknader

Komiteens flertall, medlemmene fra Arbeiderpartiet, Høyre, Sosialistisk Venstreparti, Kristelig Folkeparti og Senterpartiet, mener at skolen spiller en viktig rolle i arbeidet med å styrke og utvikle samisk kultur og samfunnsliv. På denne bakgrunn mener flertallet det er viktig at det på alle nivå i skolen tilrettelegges for at samene kan få en funksjonell og tospråklig kompetanse. Flertallet er kjent med at Sametinget gjennom opplæringsloven har oppgaver og myndighet knyttet til utdanning og opplæring, og mener dette vil bidra til å sikre de samiske interessene og tilpasning av undervisningen til samene.

Flertallet er også kjent med at Utdannings- og forskningsdepartementet i budsjettet for 2002 bevilget penger til finansiering av Sametingets prosjekt "Kvalitetsutvikling i samisk videregående opplæring", og at Sametinget med denne bevilgningen overtar det videre arbeidet med evalueringssrapporten og forslagene fra Læringssenteret.

Flertallet ser det som viktig at reindrift og duodji er godkjent som lærefag, at ordninger med fagbrev i reindrift og duodji videreføres og at opplæringskontorene for reindrift og duodji styrkes. Flertallet er kjent med at det er vanskelig å skaffe bedrifter til læringer innen disse fagene og ber Regjeringen vurdere om utøvere i reindrift og duodji med lang realkompetanse kan godkjennes som opplæringsbedrifter og få støtte til bedrifter som tar imot læringer.

Flertallet er kjent med rapporten om de samiske videregående skolenes administrative tilknytning. Det internasjonale og nordiske aspektet i samisk videregående opplæring må utvikles og styrkes. Skolene bør legge vekt på samarbeid om samisk utdanning med samiske miljøer i Sverige, Finland og Nordvest-Russland.

Flertallet viser til rapporten om de samiske videregående skolers administrative tilknytning. Denne rapporten er nå ute på høring, og flertallets vil derfor avvente resultatene av høringsrunden før en foretar en endelig vurdering av skolenes administrative tilknytning. Flertallet vil videre vise til at det finnes to samiske videregående skoler med felles styre og at disse er vanlige videregående skoler omfattet av Lov om videregående utdanning. Skolene har landslinjer som reindrift og duodji. Etter flertallets oppfatning er det derfor viktig å sikre fortsatt statlig finansiering av skolene og skoleinternatene drift.

Komiteens medlemmer fra Høyre og Kristelig Folkeparti mener at utvikling av flere samiske institusjoner vil berike det samiske samfunnet. Disse medlemmene vurderer at Sametingets rolle som politisk organ først og fremst bør være som pre-

missleverandør på det overordnede og prinsipielle plan, og ikke ha en så direkte rolle som foreslått i rapporten i forhold til samisk videregående opplæring. Disse medlemmer mener at noen styremedlemmer kan foreslås av bl.a. Norske Reindriftssamers Landsforbund og Association of World Reindeer Herders (WRH) for å sikre en god og direkte tilknytning av reindriftsskolen til samisk næringsliv.

Komiteens flertall, medlemmene fra Arbeiderpartiet, Høyre, Sosialistisk Venstreparti, Kristelig Folkeparti og Senterpartiet, er opptatt av å sikre høy kompetanse innenfor ulike fagområder som kan bidra til bevaring og videreutvikling av samisk språk og kultur. Flertallet har merket seg at det samiske forskningsmiljøet er lite og sårbart. På denne bakgrunn mener flertallet det er særlig viktig å legge til rette for høyere samisk utdanning og forskning i fremtiden.

Flertallet ber Regjeringen sikre finansieringen av en samisk vitenskapelig høgskole. Byggingen av et nytt vitenskapsbygg, som skal romme Samisk høgskole, Nordisk Samisk Institutt, m.fl. må prioriteres.

Flertallet mener at Samisk høgskole må ha et særlig samfunnsansvar for aktivt å bevare og utvikle det samiske språket.

Flertallet viser til Innst. S. nr. 12 (2002-2003) Om høyere samisk utdanning og forskning, der utdanningspolitikken for den samiske befolkning er drøftet.

Flertallet mener at funksjonell tospråklighet og tokulturell kompetanse er en forutsetning for samers aktive deltagelse i samfunnet.

Et annet flertall, medlemmene fra Arbeiderpartiet, Sosialistisk Venstreparti og Senterpartiet, vil understreke at det samiske samfunnet også er en del av det norske storsamfunnet. Utgangspunktet for opplæringen for samiske elever skal være reelt likeverd. Dette flertallet mener derfor det er viktig at opplæringen for samiske elever skjer innenfor rammen av fellesskolen.

Komiteens medlemmer fra Fremskrittspartiet viser til sine generelle merknader under kap. 2.2.1 og 4.2.1.

12. HELSE- OG SOSIAL

12.1 Sammendrag

Regjeringen vil følge opp Handlingsplan for helse- og sosialtjenester for den samiske befolkning i Norge, som ble lagt fram høsten 2001.

I 2001 ble det i Karasjok etablert et senter for samisk helseforskning knyttet til Universitetet i Tromsø.

Sosial- og helsedepartementet har siden 1997 fordelt midler til oppfølging av NOU 1995:6 Samisk helse- og sosialplan. Innen rammen av disse midlene har Sametinget siden 1999 forvaltet tilskuddsmidler til opplærings- og utviklingstiltak i helse- og sosialsektoren. Midlene anvendes i hovedsak til utviklingstiltak for tilpasning av tjenestetilbudene til samiske brukeres

behov, opplæring og personell i samisk språk og kulturstålelse, og tolketjeneste.

Av St.meld. nr. 55 (2000-2001) framgår det at Regjeringen vil vurdere hvordan hensynet til den samiske befolkningen kan ivaretas i styringsdialogen mellom Sosial- og helsedepartementet og de regionale helseforetakene.

12.2 Komiteens merknader

Komiteens flertall, medlemmene fra Arbeiderpartiet, Høyre, Sosialistisk Venstreparti, Kristelig Folkeparti og Senterpartiet, er kjent med at Regjeringen har lagt fram en Handlingsplan for helse- og sosialtjenester for den samiske befolkning. For flertallet er det prinsipielt viktig at oppfølgingen av planen skjer innenfor rammene av helselovgivningen, dvs. gjennom de etablerte tjenestene og i tråd med målsettingen om individuell tilpasning.

Flertallet vil understreke betydningen av å bli forstått og forstå ved møtet med det offentlige. Flertallet vil særlig peke på viktigheten av at en verdig eldreomsorg må tilrettelegges med hensyn til språk.

Flertallet vil også peke på behovet for tospråklighetsmidler til helseforetakene og andre statlige helsetjenester slik at tidligere praksis kan videreføres.

13. KULTUR

13.1 Sammendrag

Regjeringen er av den oppfatning at satingen på samiske sentra eller flerbrukshus må anses som en lojal oppfølging av våre folkerettslige forpliktelser. Med hensyn til bevilgninger har Regjeringen forholdt seg til Sametingets samlede plan for Samiske kulturhus ny prioritering, vedtatt av Sametinget 3. juni 1999. Regjeringen erkjenner at med dagens finansieringsordning vil det ta lang tid å bygge ut de samiske sentrene det anses å være behov for.

Samisk kulturbrygg er blitt gitt tilskudd over Kulturog kirkedepartementets kap. 320 post 73 Nasjonale kulturbrygg. Østsamisk museum i Neiden, utpekt av Sametinget som samisk tusenårssted, fikk tilskudd fra denne posten i 2002. Regjeringen foreslo i Revidert budsjett 2002 en bevilgning på 5 mill. kroner, som sammen med øvrige bevilgninger og lån, skal realisere fase 2 av byggetrinn II ved Arran lulesamisk senter.

Fra 1. januar 2000 overtok Sametinget ansvaret for, og forvaltningen av, Samisk spesialbibliotek, lokalisert til Karasjok.

Det foreligger planer om å utvikle et samisk arkiv-, informasjons- og dokumentasjonssenter med utgangspunkt i det som i dag er Samisk arkiv i Kautokeino.

Minst fire arbeidsstipend skal gå til samiske kunstnere.

I St.meld. nr. 55 (2000-2001) vises det til at institusjonaliseringen av et eget samisk teater, Beaivvas Sami Teater, har betydd mye for samisk teater, språk og kultur. I meldingen omtales også samiske musikk- og kulturfestivaler.

Av meldingen framgår det at det er nødvendig med statlig støtte for å opprettholde en samisk presse, begrunnet ut fra avisenes kulturelle verdi og det offentliges ansvar for økonomiske rammer som sikrer en levedyktig samisk presse.

Fra 2000 er prøveordningen hvor det ble avsatt midler til støtte av samisk filmproduksjon gjort permanent.

Det samiske kringkastingstilbudet domineres fremdeles av NRK Sami Radio. I tillegg finnes et lite antall private samiske nærradiostasjoner.

Fra 1. januar 2001 er Samisk kulturminneråd nedlagt som eget organ og arbeidsfeltet er lagt direkte under Sametinget.

I St.meld. nr. 55 (2000-2001) står det at Regjeringen planlegger en oppfølging av arbeidet med samisk bygeskikk i 2002-2003, bl.a. i form av et Nord-Skandinavisk samarbeid, der også samer fra sørsameområdet bør medvirke.

Av denne meldingen framgår det at Kulturdepartementet vurderer ytterligere overføring av kulturtiltak til Sametinget. Vurderingen skjer i samarbeid med Sametinget og berørte organisasjoner/institusjoner.

I meldingen er det redegjort for kirkens tiltak for samisk språk og for virksomheten til Samisk kirkeråd.

13.2 Komiteens merknader

Komiteens flertall, medlemmene fra Arbeiderpartiet, Høyre, Sosialistisk Venstreparti, Kristelig Folkeparti og Senterpartiet, er enig med Regjeringen i at satsingen på samiske sentra eller flerbrukshus må anses som en lojal oppfølging av våre folkerettslige forpliktelser. Flertallet vil vise til at bygging av samiske kultur- og flerbrukshus er en sak hvor man har gitt Sametinget en reell mulighet til å prioritere. Ved tildeling av offentlige midler er det viktig at Sametingets prioriteringsliste følges, enstemmig vedtatt av Sametingets plenum i sak 21/99. Flertallet erkjenner imidlertid at med dagens finansieringsordning vil det ta lang tid å bygge ut de samiske sentrene det anses å være behov for. Flertallet mener derfor at mulighetene til alternative finansieringsmuligheter må vurderes.

Flertallet har registrert at Aja samiske senter ved budsjettbehandlingen i Troms fylkesting 12. desember 2002 ble innvilget 2 mill. kroner forutsatt at Sametinget bevilger samme beløp. Fra før har Troms fylkeskommune bevilget 3 mill. kroner, slik at totalt 5 mill. kroner er nå bevilget til Aja-senteret fra fylkeskommunen. Flertallet har merket seg at denne bevilgningen, i tillegg til bevilgning fra Sametinget, vil kunne gjøre det mulig å stikke spaden i jorden før sommeren 2003.

Komiteens medlemmer fra Sosialistisk Venstreparti og Senterpartiet vil understreke at det nasjonale ansvaret for å virkelig gjøre målene i samepolitikken ikke må svekkes. Disse medlemmer vil ikke gå imot å åpne for alternative finansieringsmuligheter av samiske sentra og flerbrukshus, men vil advare sterkt mot at en mulighet til alternativ

finansiering blir brukt til ansvarsfraskrivelse hos regjering og Storting for å sikre nødvendig offentlig finansiering slik at målsetningene kan nås.

Komiteens flertall, medlemmene fra Arbeiderpartiet, Høyre, Sosialistisk Venstreparti, Kristelig Folkeparti og Senterpartiet, mener videre at regional og lokal delfinansiering må vurderes opp imot i hvilken grad sentrene stimulerer til vekst og sysselsetting i lokalområdet. Flertallet viser i denne sammenheng til fylkeskommunens styrkede rolle som regional utviklingsaktør.

Flertallet støtter planene om å utvikle et samisk arkiv-, informasjons- og dokumentasjonssenter med utgangspunkt i Samisk arkiv.

Flertallet er enig i at samisk presse og kringkasting er viktige kulturfremmende tiltak. Flertallet erkjenner blant annet at samiske aviser står i en særstilling i forhold til andre aviser, både som kulturformidlere og informasjonskilder, men ikke minst for å spre kunnskap om gjeldende rettskrivning og den fellesnordiske skriftform. På denne bakgrunn mener flertallet at offentlig støtte er helt nødvendig for å sikre utgivelse av samiske aviser.

Flertallet mener at det ut fra behovet for å styrke demokratiet er riktig å øke støtten til samiske medier.

Flertallet er kjent med at ulike kulturtiltak er blitt direkte underlagt Sametinget, og sier seg enig med Regjeringen i at det forløpende bør vurderes om ytterligere kulturtiltak kan og bør overføres til Sametinget. Flertallet vil understreke at vurderingene omkring overføring av ytterligere kulturtiltak til Sametinget må gjøres i nært samarbeid med Sametinget.

Når det gjelder kirken i de samiske områdene vil flertallet særlig peke på opprettelsen av Samisk kirkeråd (1992) og de tiltak som er kanalisiert gjennom dette rådet. Flertallet mener at Den norske kirke her har fått et representativt organ som kan fremme og følge opp tiltak for samisk kirkeliv. Rådet har som hovedoppgave å samordne kirkens innsats blant samer, og arbeide for å bedre folks kjennskap til samisk kirkeliv. Flertallet mener Kirkemøtets beslutning om at det blant annet skal satses på arbeidet med tilpasning av kirkens liturgier til samisk språk og musikk, og utvikling av mer materiell på samisk, som viktig for å fremme samisk kirkeliv og kultur.

Flertallet understrekker at arenaer for kultur- og språkutøvelse er viktig som ledd i styrkingen av samisk språk og kultur. Flertallet legger til grunn den prioritering som Sametinget har gjort for utbygging av samiske kulturhus.

Flertallet har merket seg at den samiske idrettsbevegelsen er en viktig kulturformidler i ungdomsmiljøene på tvers av landegrensene. Dette arbeidet fortjener både oppmerksamhet og støtte også i fremtiden.

Komiteens medlemmer fra Fremskrittspartiet viser til sine generelle merknader under kap. 2.2.1 og 4.2.1.

14. SAMISK NÆRINGSILIV

14.1 Sammendrag

Av St.meld. nr. 33 (2001-2002) framgår det at Regjeringen gjennom den generelle næringspolitikken vil komme med tiltak som vil gi gode og forutsigbare rammevilkår for alle næringsutøvere, og også for samisk næringsliv.

Regjeringen vil også styrke regionalpolitikken for å sikre bosetningen og verdiskapningen i alle deler av landet. Regjeringen vil bl.a. evaluere og styrke tiltakssonen for Troms og Finnmark. Selektive tiltak i regionalpolitikken vil også komme samisk næringsliv til gode.

Regjeringen vil sikre gode rammevilkår for tradisjonelle samiske næringer som reindrift, laksefiske, duodji osv. Det påpekes i meldingen at i arbeidet med å legge til rette for utviklingen av samisk næringsliv, må man ta utgangspunkt i de spesielle kulturelle føringer som kjennetegner deler av dette.

Regjeringen vil nå legge vekt på nøytrale rammevilkår, slik at den enkelte næringsutøver selv finner den tilpasningen som er mest gunstig. Om dette skjer gjennom eneyrke eller kombinasjonsdrift, er opp til den enkelte næringsutøver.

Tradisjonell kombinasjonsdrift har bestått av jordbruk og fiske. På grunn av press på fiskeressursene og overkapasitet innen landbruket, har det vært nødvendig med strenge reguleringer innen begge næringer. Samtidig har disse næringene gått over fra å være arbeidskrevende til å bli kapitalkrevende. Tradisjonell kombinasjonsdrift bestående av jordbruk og fiske har derfor fått dårligere rammevilkår.

Regjeringen vil forsøke eventuell støtte vekk fra drift, og over mot innovasjon, nyskapning, investering, kompetanseheving, produktutvikling, markedsføring og nettverksbygging. Det er samtidig statens oppgave å legge til rette for utbygging av infrastruktur som legger til rette for næringsutvikling. I virkemiddelbruken vil man fokusere på de tidlige fasene i en bedrifts liv.

Sametinget har gjennom Samisk utviklingsfond (SUF) og støtteordninger til duodji-næringen selv virkemidler for å styrke og utvikle samisk næringsliv. Årlig overføres det i tillegg midler fra reindriftsavtalen og jordbruksavtalen til SUF for å støtte opp om kombinasjonsnæringer. Regjeringen ønsker en dialog med Sametinget for å få en best mulig utnyttelse av virkemidlene. Utgangspunktet er at Sametinget selv skal få kunne velge hvordan virkemidlene skal benyttes.

Det har gjennom de senere år vært økt tap av tamrein på grunn av rovdyr. Foreløpige erstatningsutbetalinger for siste reindriftsår er i størrelsesorden 36 mill. kroner, og vil trolig øke med styrkingen av erstatningene i den nye ordningen som trer i kraft for inneværende reindriftsår med utbetaling i 2002. Regjeringen iverksetter nå et arbeid med ny stortingsmelding om rovdyrpolutikken som skal fremmes for Stortinget i 2003. I melfartsarbeidet vil det opprettes arbeidsgrupper med deltakelse fra berørte parter på noen sentrale områder.

Under reindriftsavtaleforhandlingene for avtaleåret 2001-2002 ble partene enige om å avsette 7 mill. kroner til et verdiskapingsprogram for reindriften.

Reindriftslovutvalgets innstilling er sendt på høring, og lovforslag vil bli oversendt Stortinget.

Landbruksdepartementet satte i 2001 ned en arbeidsgruppe med oppgave å vurdere Reindriftsforvaltningen med tanke på å bedre oppnå gitte politiske mål innenfor fastsatte økonomiske rammer. Arbeidsgruppen mente at Reindriftsforvaltningen bør omorganiseres for å få styrket samhandlingen mellom nivåene i organisasjonen, få en flatere organisasjonsstruktur og få et økt lederfokus. Landbruksdepartementet legger rapporten fra arbeidsgruppen til grunn for det videre arbeidet med å utvikle og effektivisere Reindriftsforvaltningen.

Regjeringen vil vurdere å gjennomgå skatte- og avgiftsregimet for reindriftsnæringen. En slik gjennomgang må ses i sammenheng med reindriftsavtalens ramme.

Regjeringen vil legge til rette for en mer fleksibel lakseforvaltning som åpner for økt verdiskaping knyttet til laksefisket. Herunder vil en i samråd med rettighets'havere, lokale myndigheter og Sametinget gjennomgå dagens regelverk med sikte på å endre bestemmelser som begrenser det lokale utnyttingspotensialet.

Regjeringen ønsker å tilrettelegge for å utvikle oppdrett av innlandsfisk som næring godt forankret i næringspolitiske målsetninger om lønnsom og konkurransedyktig virksomhet. Regjeringen vil også peke på de muligheter som ligger i kultivering av overtette fiskebestander i ferskvann, også i områder med samisk bosetning.

Kongekrabben har vist seg å være en verdifull ressurs, men den kan samtidig ha store effekter på miljøet i fjordområdene. Dette er dårlig undersøkt, og Regjeringen vil derfor bedre kunnskapene om denne artens økologiske effekter. Regjeringen åpner for kommersiell fangst av kongekrabbe i de områdene hvor bestanden er tettest fra høsten 2002.

Regjeringen vil tildele to konsesjoner for oppdrett av matfisk av laks og ørret i sjøvann lokalisert til Tysfjord kommune i Nordland. Formålet med tildelingen er å styrke det lulesamiske samfunnet Musken. Tildelingen har videre til hensikt å bidra til at det skapes varige og lønnsomme arbeidsplasser i Muskensamfunnet. Samtidig skal etableringen bidra til å styrke grunnlaget for fortsatt bosetting og vekst, for på denne måten å legge til rette for å opprettholde og utvikle et ellers sårbart lulesamisk kulturelt og språklig miljø. Tiltaket er en oppfølging av det tre-årige Hellemoprosjektet (1997-1999).

Fiske, gjennom kystflåten, er en del av det materielle grunnlaget for samisk kultur. Regjeringen vil sikre størst mulig forutsigbarhet i kvotefordelingen mellom ulike fartøygrupper.

Det vises til St.meld. nr. 55 (2000-2001) kapittel 14.3.3 Samlekvote-regulering, var på tidspunktet for St.meld. nr. 55 (2000-2001) et pilotprosjekt. I 2002 er dette den gjeldende reguleringsform for alle fartøy under 15 meter største lengde som deltar i gruppe I i fisket etter torsk nord for 62°N. Erfaringene fra pilotprosjektet med samlekvote var viktige i vurderingen av om samlekvote kunne være et reguleringsalternativ

for framtiden. Ordningen kommer kystfiskerne til gode.

Det er fortsatt behov for å få plass en ny minerallov, og Regjeringen har derfor startet arbeidet med dette. I arbeidet vil representanter fra grunneier- og næringsorganisasjoner og representanter fra samisk side bli trukket inn. Dette vil danne bakgrunn for et nytt lovforslag der både interessene til mineralnæringen, grunneierne og den samiske befolkning vil bli vurdert av Regjeringen.

14.2 Komiteens merknader

Komiteens flertall, medlemmene fra Arbeiderpartiet, Høyre, Sosialistisk Venstreparti, Kristelig Folkeparti og Senterpartiet, legger til grunn tre sentrale elementer når det gjelder samisk næringsliv: Kultur, næring og bosetting. Flertallet har tro på at den beste samiske næringsutviklingen oppnås i et godt samspill mellom de tre elementene og under gode og forutsigbare rammevilkår.

Komiteens medlemmer fra Høyre og Kristelig Folkeparti mener at Regjeringen legger til rette for å styrke samisk næringsliv gjennom en rekke ulike tiltak. Disse medlemmene har ingen merknad til disse tiltakene utover at det vil være svært viktig at det legges til rette for nyskapning, samtidig som det må sørges for at det ikke rokkes ved eksistensgrunnlaget for de tradisjonelle samiske næringene.

Et annet flertall, medlemmene fra Arbeiderpartiet, Sosialistisk Venstreparti og Senterpartiet, kan ikke sluttet seg til Regjeringens vurdering av virkemidlene i næringsspolitikken, og viser til sine respektive partiers merknader i Budsjett-innst. S. I (2002-2003).

Komiteens flertall, medlemmene fra Arbeiderpartiet, Høyre, Sosialistisk Venstreparti, Kristelig Folkeparti og Senterpartiet, vil framheve at samisk kultur er knyttet til områder som i et nasjonalt perspektiv anses som distrikter eller utkant. Flertallet vil understreke at en vellykket distriktspolitikk i samiske bosettingsområder derfor er en forutsetning for opprettholdelse og videreføring av samisk språk og kultur.

Flertallet mener at de distriktspolitiske utfordringene med høy arbeidsledighet i de samiske kjerneområdene og høy fraflytting i de sjøsamiske områdene er bekymringsfull, og gjør det nødvendig med en målrettet distriktspolitikk overfor disse områdene generelt. Det er ikke mulig å sikre en positiv utvikling av det samiske i disse regionene uten å legge opp til en positiv utvikling for regionen som helhet.

Et annet flertall, medlemmene fra Arbeiderpartiet, Sosialistisk Venstreparti og Senterpartiet, mener derfor det er uheldig at regjeringspartiene og Fremskrittspartiet har lagt opp til en svekkelse av de distriktspolitiske virkemid-

lene, blant annet i områder som rommer de samiske kjerneområdene. Dette flertallet kan ikke slutte seg til Regjeringens argumentasjon i meldingen for å redusere støtten til kommunale næringsfond.

Komiteens medlemmer fra Høyre og Kristelig Folkeparti viser til at fylkeskommunen får overført midler som bl.a. kan disponeres til kommunale næringsfond.

Komiteens flertall, medlemmene fra Arbeiderpartiet, Høyre, Sosialistisk Venstreparti, Kristelig Folkeparti og Senterpartiet, viser til at næringsliv og kultur hver på sin måte bidrar til kreativitet og vekst i samfunnet. Flertallet ser det derfor ønskelig å styrke kulturbasert næringsutvikling gjennom et tettere samspill mellom kultur og næringsliv.

Komiteens medlemmer fra Sosialistisk Venstreparti og Senterpartiet ønsker å styrke kystflåtens relative andel av fiskeressursene. Disse medlemmene viser til at Regjeringens forslag om drifts- og stimuleringsordninger i kystflåten ikke er konsekvensutredet. Det betyr at Regjeringen ikke har oversikt over eventuelle innvirkninger på det materielle grunnlaget for samisk kultur og næring dersom disse forslagene blir gjennomført slik de foreligger. Dette er i strid med uttalte målsettinger i norsk samepolitikk.

Komiteens medlemmer fra Fremskrittspartiet viser til sine generelle merknader under kap. 2.2.1 og 4.2.1.

15. AREALFORVALTNING I OMRÅDER MED SAMISK BOSETTING

15.1 Sammendrag

I arbeid med lover og regler vil Regjeringen, der det er aktuelt, søke å ta hensyn til samisk sedvane, tradisjon og interesser. I miljøvernarbeid og arbeid med verneregimer, ønsker Regjeringen å legge vekt på samiske natur-, kulturmiljø- og kulturmiljøverdier og sedvaner.

De samiske kjerneområdene omfatter store naturverdier som det er en viktig nasjonal oppgave å ta vare på for ettertiden - ikke minst som grunnlag for fortsatt samisk bosetting, næringsvirksomhet og kultur.

Tysfjord/Hellemobotn er det eneste kjerneområdet for den lulesamiske befolkningen i Norge. I vernearbeidet som nå pågår i området, vil det være særlig viktig å trekke inn samiske interesser i planleggingen og legge til rette for et vern som ikke vil være en trussel for området som fortsatt lulesamisk kjerneområde.

Regjeringen legger videre vekt på at lokale myndigheter skal få delta i forvaltningen av verneområdene. Slike spørsmål vil det være naturlig å løse gjennom den ordinære planleggingen av vernetiltaket, men Regjeringen vil også vurdere nærmere i hvilken utstrekning bl.a. Sametinget bør bringes nærmere inn i forvaltningen av verneområder innenfor samiske kjerneområder.

Sametinget er en viktig premissleverandør i reindriftspolitikken, og Sametinget er for 2002 tilført midler for å kunne styrke sitt arbeid med reindriftsrelaterte spørsmål. Samtidig er det viktig at reindriftssamene selv har nødvendig innflytelse i utformingen av reindriftspolitikken og i arealforvaltningen.

Særlig i Finnmark har man de siste tiårene stått overfor store utfordringer når det gjelder å legge til rette for en livskraftig reindrift innenfor de rammer naturgrunnlaget setter. I forbindelse med reindriftsforhandlingene avtaleåret 2000/2001 ble avtalepartene enige om at forhold som berører reintallsregulering skal følges opp gjennom reguleringer med hjemmel i reindriftsloven.

Det er behov for å få et styrket vern av reindriftens arealer, og da særlig de arealene som er av avgjørende betydning for en bærekraftig reindrift. Hvilke arealer dette er, vil variere mellom reinbeitedistrikten. Reindriftsforvaltningen vil ha som prioritert oppgave å utarbeide en metode for å lokalisere disse arealene og utarbeide en verdiklassifisering på allerede eksisterende arealbrukskart.

Plan- og bygningsloven er det viktigste virkemidlet for å sikre ressursgrunnlaget i reindriften. I forbindelse med revisjonen av plan- og bygningsloven, ser Regjeringen det som viktig at loven videreutvikles til et verktøy som i sterkere grad synliggjør reindriftens behov og interesser og ivaretar disse i de ulike planprosessene. På den andre siden er det også viktig at den enkelte reindriftsutøver får økt kunnskap om gjeldende regelverk og planleggingsprosesser, slik at disse bedre kan ivareta egne interesser i sine uttalelser til bl.a. kommunens arealplaner. Et sentralt verktøy i samhandlingen mellom reindriften og offentlig forvaltning er reindriftens distriktsplaner. Regjeringen ser det som viktig at den reviderte plan- og bygningsloven gjenspeiler de folkerettslige reglene som Norge er bundet av, og som har betydning i areal- og plansammeheng. Dette gjelder også krav om konsekvensutredninger.

Ivaretakelse av reindriftens arealer er et av flere områder som har regionale særtrekk, og som kan forsøkes løst i et regionalt perspektiv. Regjeringen ser behov for å etablere en samordningsarena regionalt hvor avveiningen mellom ulike nasjonale mål og hensyn settes inn i en regional kontekst. Videre er det behov for å få etablert et plansamarbeid over kommunale og fylkeskommunale grenser. I den forbindelse vil det være viktig at reindriftens forvaltnings- og styringsorganer blir delaktige på et tidlig stadium av prosessene.

Dagens konsekvensutredningsbestemmelser i plan- og bygningsloven har til hensikt å fange opp utbyggings tiltak som kan ha vesentlige konsekvenser for miljø, naturressurser eller samfunn. Et tiltak innenfor et reindriftsområde utløser i dag ikke en konsekvensutredning på bakgrunn av tiltakets virkning for reindriften.

Norge har i oktober 2001 som det første land i Europa godkjent den europeiske landskapskonvensjonen. Formålet med konvensjonen er vern, forvaltning og planlegging i landskap, og å organisere et europeisk samarbeid på disse områdene.

Den samiske bruken av landskapet og tilnærmingen til det vil være en nyttig og nødvendig innfallsvinkel i det videre arbeidet med oppfølgingen av konvensjonen.

15.2 Komiteens merknader

Komiteens flertall, medlemmene fra Arbeiderpartiet, Høyre, Sosialistisk Venstreparti, Kristelig Folkeparti og Senterpartiet, er kjent med at de samiske kjerneområdene omfatter store naturverdier som det er en viktig nasjonal oppgave å ta vare på for ettertiden, ikke minst som grunnlag for fortsatt samisk bosetting, næringsvirksomhet og kultur. Flertallet vil understreke viktigheten av at Sametinget og lokale myndigheter må involveres i saker vedrørende naturområder som har særlig stor verneverdi.

Flertallet mener videre at Sametinget skal være en viktig premissleverandør i samepolitikken. Samtidig er det viktig at reindriftssamene selv har innflytelse på utformingen av reindriftspolitikken og i arealforvaltningen. Flertallet vil imidlertid påpeke at en grunnleggende forutsetning for økologisk og bærekraftig reindriftsnæring er at beiteressursene ikke utnyttes i større grad enn det bæreevnen tillater. Spesielt skadelige eksterne arealinggrep må unngås for å sikre sammenhengende beiter til den nomadiske reindriften.

Et annet flertall, medlemmene fra Arbeiderpartiet, Sosialistisk Venstreparti og Senterpartiet, har merket seg at reindriften står overfor store utfordringer. Dette flertallet vil understreke reindriftens rolle som samisk kulturbærer. Dette flertallet ser det derfor avgjørende viktig at reindriften blir økologisk og økonomisk bærekraftig.

Dette flertallet mener at økologisk bærekraft forutsetter at beitegrunnlaget forvaltes slik at beitegrunnlaget sikres på lang sikt. Dette forutsetter at reintallet må tilpasses beitegrunnlaget i et område. Dette flertallet ser også den sviktende økonomien i deler av næringen som svært alvorlig. Denne situasjonen svekker næringens kulturelle bærekraft, blant annet ved at flere reindriftsfamilier blir helt avhengig av å hente mesteparten av familiens inntektsgrunnlag utenfor næringen.

Dette flertallet viser til at samene må gis mulighet til å utvikle samisk kultur på egne premisser. Dette innebærer også ansvar for å ta vanskelige valg av betydning for den kulturelle utviklingen. Med reindriftens rolle som sentral kulturbærer, vil utviklingen av næringen også være av stor betydning for utviklingen av samisk kultur. Samene selv gjennom Sametinget må derfor ha ansvar for å avklare de samepolitiske rammebetegnelsene for hvordan reindriftspolitikken skal innrettes, blant annet om reduksjon i reintallet skal skje ved reduksjon i antall driftsenheter eller i reintallet pr. driftsenhet.

Komiteens flertall, medlemmene fra Arbeiderpartiet, Høyre, Sosialistisk

Venstreparti, Kristelig Folkeparti og Senterpartiet, vil i arbeidet med reintlalltilpasning i Vest Finnmark be Regjeringen sikre etableringen av det planlagte Reindriftens ressurs- og kompetansesenter i reinbeiteområdet, for bedre å kunne møte de utfordringer reintlalltilpasningene skaper. Senteret vil representere en mulighet for kompetanseoppbygging og ikke minst formidling av tradisjonell basert reindrifts- og naturkunnskap, gjennom reindriftsamenes ervervede kompetanse gjennom generasjoner. Offentlige etater og myndigheter kan kjøpe naturforvaltningstjenester fra dette senteret.

Flertallet mener det er viktig at Regjeringen legger rammevilkårene til rette for økt verdiskapning hos den enkelte reineier. Næringen må utvikles bort fra bulkproduksjonen av kjøtt til en næring med kvalitetsprodukter.

Plan- og bygningsloven er etter flertallets vurdering det viktigste virkemiddel for å sikre ressursgrunnlaget i reindriften. Flertallet er kjent med at loven er under revisjon, og at Planlovutvalget er styrket med en representant fra reindriftsnæringen for å bidra til å sikre bevaringen og utviklingen av samisk kultur. Flertallet er imidlertid klar over at det ligger store utfordringer når det gjelder å sikre forståelse og gjensidig respekt i samhandlingsprosessene mellom samiske reindriftsinteresser og fylkeskommunal og kommunal forvaltning i planprosessene.

Et annet flertall, medlemmene fra Høyre, Sosialistisk Venstreparti, Kristelig Folkeparti og Senterpartiet, er derfor av den oppfatning at plan- og bygningsloven må videreutvikles til et verktøy som i sterkere grad synliggjør reindriftens behov og interesser og ivaretar disse i de ulike planprosessene. Dette flertallet ønsker også å påpeke at revideringen av plan- og bygningsloven må gjenspeile reindriftsretten og urfolks rettigheter, hjemlet i reindriftsloven og de internasjonale folkerettslige regler for urfolk som Norge er bundet av.

Komiteens medlemmer fra Arbeiderpartiet vil ta stilling til eventuelle forslag til endringer i plan- og bygningsloven når Planlovutvalgets forslag foreligger.

Disse medlemmer viser til sine merknader foran om verneplanen for Tysfjord/Hellemobotn.

Disse medlemmer viser likeså til sine merknader foran om behovet for en bærekraftig reindriftspolitikk.

Komiteens medlemmer fra Sosialistisk Venstreparti viser til egne merknader og forslag i Innst. S. nr. 101 (2000-2001) om at Sametingets rolle som høringsinstans må fastsettes og ikke oversettes til andre organers velvilje.

Komiteens medlemmer fra Sosialistisk Venstreparti og Senterpartiet mener det er viktig at dagens bestemmelser om konsekvensutredning etter PLB også må gjøres gjeldende der tiltaket

har virkning for reindriften. Disse medlemmene mener det er aktuelt å utarbeide rikspolitiske retningslinjer for samiske spørsmål til fylkesplanarbeidet.

Disse medlemmene fremmer følgende forslag:

"Stortinget ber Regjeringen vurdere behovet for riks-politiske retningslinjer for samiske spørsmål til planar-beidet i kommuner og fylkeskommuner."

Komiteens flertall, medlemmene fra Arbeiderpartiet, Høyre, Sosialistisk Venstreparti, Kristelig Folkeparti og Senterpartiet, er oppmerksom på at fiske er et sentralt element i den samiske kulturen, og at det er flere som er tilknyttet fiske enn reindrift i samiske bosettingsområder. Flertallet mener at fiskeripoli-tikken må ta hensyn til at fisket i samiske kyst- og fjordstrøk er avhengig av de lokale, kystnærme ressur-sene og at tilgang på fangstmottak og produksjonsan-legg har betydning for flåtegruppens avsetningsmulig-heter. I den sammenheng mener flertallet det er viktig å vurdere egnede virkemiddeltiltak omkring infrastruktur og mottaksanlegg. Videre mener fler-tallet det er viktig å legge til rette for oppdrett, lakse-fiske og fiske etter kongekrabbe.

Komiteens medlemmer fra Sosialistisk Venstreparti viser til Dokument nr. 8:29 (2002-2003) som innebærer adgang til fritt fiske på konge-krabben.

Komiteens medlemmer fra Fremskrittspartiet viser til sine generelle merknader under kap. 2.2.1 og 4.2.1.

16. NORDISK OG INTERNASJONALT SAMARBEID

16.1 Sammendrag

I fellesmøte 7. november 2001 mellom de nordiske ministrene og sametingspresidentene, ble navnet til tidligere samarbeidsorgan på embetsnivå endret til *Nordisk embetsmannsorgan for samiske spørsmål*. For å sikre og ivareta de nye samarbeidsformene med felles-møter mellom ministrene og sametingspresidentene, er embetsmannsorganet utvidet med fast representasjon fra sametingene.

Ministrene og sametingspresidentene besluttet i fellesmøte 7. november 2001 å opprette en ekspertgruppe med representanter fra Finland, Sverige og Norge til å utarbeide utkast til en nordisk samekonvensjon med utgangspunkt i rapporten "Behov og grunnlag for en nordisk samekonvensjon".

Regjeringen anser opprettelsen av sametingenes eget samarbeidsorgan, Samisk parlamentarisk råd, som et positivt tiltak. Rådet vil være et viktig organ i det nor-diske samarbeidet framover, og vil også kunne ha betydning i en internasjonal sammenheng. Regjeringen legger vekt på at rådet skal gis gode samarbeidsvilkår og utviklingsmuligheter.

Av St.meld. nr. 55 (2000-2001) framgår det at Regjeringen anser det som viktig at Sametinget blir konsultert og deltar i det arktiske samarbeidet, bl.a. i Arktisk Råd.

Videre vil Regjeringen ifølge St.meld. nr. 55 (2000-2001) i samråd med Sametinget utarbeide prosedyrer og strukturer for konsultasjoner med tanke på internasjonalt urfolksarbeid i FN og ILO.

NORAD er for tiden i gang med å utarbeide retningslinjer for støtte til urfolk og stammefolk. Arbeidet forventes avsluttet første halvår 2002. Sametinget og andre aktuelle samiske institusjoner vil bli trukket med i dette arbeidet som dialogpartner og høringsinstans.

NORAD yter støtte til urfolk via flere kanaler. Det norske urfolksprogrammet yter direkte støtte til lokale urfolksorganisasjoner i Brasil, Chile, Guatemala, Paraguay og Peru. Norske og internasjonale frivillige organisasjoner mottar støtte til prosjekter rettet inn mot urfolk i en rekke land. I tillegg ytes fra enkelte ambassader direkte støtte inn mot urfolk.

NORAD har en god dialog med Sametinget, Senter for samiske studier ved Universitetet i Tromsø og Samerådet. Det tas sikte på å fortsette og utvikle dette samarbeidet, også til andre samiske miljøer som arbeider med urfolk i bistanden.

Sametinget har tatt opp spørsmålet om en egen Urfolks Agenda 21. Dette spørsmålet vil vurderes nærmere bl.a. på bakgrunn av evalueringen av det samiske knutepunktet for Lokal Agenda 21, som ferdigstilles i 2002.

16.2 Komiteens merknader

Komiteens flertall, medlemmene fra Arbeiderpartiet, Høyre, Sosialistisk Venstreparti, Kristelig Folkeparti og Senterpartiet, er kjent med at norske og internasjonale frivillige organisasjoner mottar støtte fra NORAD til prosjekter rettet inn mot urfolk i en rekke land, og at NORAD har en god dialog med blant annet Sametinget når det gjelder bistandsspørsmål tilknyttet urfolk. Flertallet har merket seg, og er enig i at Regjeringen må fortsette å utvikle samarbeidet med Sametinget, Senter for samiske studier ved Universitetet i Tromsø og Samerådet når det gjelder urfolksspørsmål i bistanden.

Flertallet anser opprettelsen av Sametingenes eget samarbeidsorgan, Samisk parlamentarisk råd, som et viktig organ i det nordiske samarbeidet framover, og ikke minst vil rådet kunne ha betydning i en internasjonal sammenheng. Flertallet mener det bør legges vekt på at rådet skal gis gode samarbeidsvilkår og utviklingsmuligheter.

Flertallet vil vise til etableringen av Permanent Forum for urfolk og ber Regjeringen medvirke til at et sekretariat for Permanent Forum etableres. Flertallet vil understreke at dette må finansieres over FNs regulære budsjetter.

Flertallet er videre kjent med FN-forhandlingene i Genève om en urfolkserklæring og mener Norge må bidra til at forhandlingene kan slutføres.

Flertallet ser det som viktig at Norge er aktiv for å utvikle en FN-erklæring om urfolks rettigheter. Flertallet har merket seg at den norske delegasjonen i forhandlingene har gitt uttrykk for at retten til selvbestemmelse er en rettighet som skal utøves innenfor eksisterende uavhengige og demokratiske stater. Flertallet har også merket seg at den norske delegasjonen har uttrykt at i denne sammenheng omfatter selvbestemmelseretten urfolkenes rett til å delta på alle beslutningsnivåer i saker som gjelder lovgivning og administrasjon, og i arbeidet med å opprettholde og utvikle sine politiske og økonomiske systemer.

Flertallet vil også vise til arbeidet med Nordisk Samekonvensjon og har forventninger til det videre arbeidet med konvensjonen.

Videre viser flertallet til samarbeidet mellom urfolk i Barentsregionen og særskilt til den betydning dette har for russiske samer.

Flertallet viser til at samene er det eneste folket som bor i alle de fire landene i Barentsregionen. Flertallet mener Barentssamarbeidet er viktig når det gjelder å styrke samenes muligheter til å fungere som ett folk på tvers av landegrensene.

Når det gjelder samisk medlemskap fra Samisk Parlamentarisk Råd i Nordisk Råd vil komiteens medlem fra Senterpartiet støtte dette.

Komiteens flertall, medlemmene fra Arbeiderpartiet, Høyre, Sosialistisk Venstreparti, Kristelig Folkeparti og Senterpartiet, viser til at reindriften er en circumpolar næring som er godt tilpasset de marginale arktiske områder, arktisk klima, miljø og vegetasjon. Flertallet mener derfor at den fremtidige generelle utviklingen i Arktis vil påvirke reindriftens utviklingsmuligheter.

Reindriften som en arktisk næring har utviklet en særegen kunnskap tuftet på bærekraftige, økologiske, miljømessige og kulturelle tilpasninger. Potensial for økt verdiskapning gjennom mer samarbeid mellom ulike reindriftsfolk bør være til stede.

Flertallet ber Regjeringen legge til rette for at samarbeidet mellom de ulike arktiske reindriftsfolk sikres tilstrekkelige og gode rammevilkår for å sikre en positiv utvikling i den faglige og kulturelle samhandlingen mellom reindriftsfolkene.

Et annet flertall, medlemmene fra Høyre, Sosialistisk Venstreparti, Kristelig Folkeparti og Senterpartiet, ber Utenriksdepartementet, Landbruksdepartementet og Kommunal- og regionaldepartementet vurdere etableringen av et internasjonalt fag- og formidlingscenter for de circumpolare reindriftsfolk.

Dette flertallet mener det er viktig at reindriftens organisasjoner settes i stand til å utvikle sin egen næring og være premissleverandør for denne utviklingen og delta i fora hvor nordområdenes fremtid bestemmes.

Komiteens medlemmer fra Høyre og Kristelig Folkeparti ber Regjeringen om å jobbe for deregulering av den samiske reindriftsnæringen i de nordiske landene på kunde- og leverandørsiden. For å unngå uheldige konkurransevridninger mellom de ulike lands reindriftssamer er det viktig å harmonisere rammebetingelsene for reindriften i Norden. Disse medlemmer slutter seg derfor til Regjeringens ønske om å gå gjennom avgiftsregimet for reindriftsnæringen. En slik gjennomgang må sees i sammenheng med reindriftsavtalens ramme og innenfor en økologisk bærekraftig utnytting av ressursgrunnlaget.

Komiteens medlemmer fra Fremskrittspartiet viser til sine generelle merknader under kap. 2.2.1 og 4.2.1.

17. BRUKEN AV DET SAMISKE FLAGGET

17.1 Sammendrag

Det samiske flagget ble godkjent under den 13. Samekonferansen i Åre 15. august 1986. Samerådet bestemte at de respektive lands regler for flagging skal gjelde. I Norge har Utenriksdepartementet utarbeidet midlertidige regler for flaggets rangering i forhold til andre flagg.

Spesielt i forbindelse med 6. februar, samenes nasjonaldag/samefolkets dag, som offisiell flaggdag er nærmere retningslinjer for bruken av det samiske flagget etterspurt. En arbeidsgruppe nedsatt av Kommunal- og regionaldepartementet har foreslått regler for bruken av flagget. Det viktigste forslaget er at lov om flagging på kommunenes offentlige bygninger bringes i overensstemmelse med gjeldende praksis for bruken av det samiske flagget. Videre foreslår Sametingets representant i arbeidsgruppen 6. februar som offisiell flaggdag.

Arbeidsgruppens rapport har vært på bred høring. Regjeringen vil på bakgrunn av høringsuttalelsene vurdere en endring av lov om flagging på kommunenes offentlige bygninger, og forslaget om 6. februar som offisiell flaggdag.

17.2 Komiteens merknader

Komiteens flertall, medlemmene fra Arbeiderpartiet, Høyre, Sosialistisk Venstreparti, Kristelig Folkeparti og Senterpartiet, er kjent med at en arbeidsgruppe nedsatt av Kommunal- og regionaldepartementet har sett nærmere på regler for bruk av det samiske flagg, og at det foreligger et betydelig høringsmateriale på bakgrunn av arbeidsgruppens innstilling. Flertallet har merket seg at det gjennom dette arbeidet særlig er etterspurt nærmere retningslinjer i forbindelse med 6. februar, som er samefolkets dag, og i forhold til bruken av flagget på kommunenes offentlige bygninger.

Et annet flertall, medlemmene fra Arbeiderpartiet, Høyre, Sosialistisk Venstreparti og Kristelig Folkeparti, er enig i at Regjeringen på bakgrunn av høringsuttalelsene til arbeidsgruppen som har sett nærmere på

retningslinjer for bruken av det samiske flagget, vurderer en endring av lov om flagging på kommunenes offentlige bygninger, samt forslaget om 6. februar som offisiell flaggdag. Dette flertallet viser til Ot.prp. nr. 34 (2002-2003).

Dette flertallet viser til at ordet "nasjon" i folkelig språkbruk oppfattes synonymt med stat, mens det i vitenskapelig sammenheng brukes synonymt med folk. Dette flertallet mener derfor at en i offisiell sammenheng bør benytte benevnelsen samefolkets dag.

Komiteens medlemmer fra Fremskrittspartiet viser til sine generelle merknader under kap. 2.2.1 og 4.2.1.

Komiteens medlemmer fra Sosialistisk Venstreparti og Senterpartiet er positive til at samefolkets dag 6. februar etableres som offisiell flaggdag.

18. INDRE FINNMARK - UTJAMNINGSMELDINGA

18.1 Sammendrag

Indre Finnmark består av de fem kommunene Kautokeino, Karasjok, Tana, Nesseby og Porsanger. Kommunene i Indre Finnmark (OFFA-gruppa) fikk i august 1998 utarbeidet et hefte med statistikk om sysselsettingsbehovet og stønadsmfangen i omstillingskommunene i Indre Finnmark. Utredningen viste bl.a. at Indre Finnmark hadde tilsvarende levekårsproblemer som i indre Oslo øst.

I forbindelse med Stortingets behandling av Utjamningsmeldinga, viste sosialkomiteens flertall til utredningen, og ba om at Regjeringen på egnet måte orienterer Stortinget om situasjonen i Indre Finnmark (Innst. S. nr. 222 (1999-2000)). Kommunal- og regionaldepartementet og Sosial- og helsedepartementet har som oppfølging av dette finansiert en regional prosjektgruppe som har utarbeidet en handlingsplan for en bærekraftig utvikling i Indre Finnmark. Prosjektgruppen har gjennom rapporten "Oppfølging Indre Finnmark", datert den 21. januar 2002, foreslått en rekke tiltak for å fremme utvikling i Indre Finnmark.

I tilleggsmeldingen er det redegjort for det faktum at Indre Finnmark kommer dårlig ut på de fleste levekårsindikatorer. Det er fortsatt en høy arbeidsledighet i området, spesielt i Kautokeino. I tillegg er det mange sosialhjelpstilfeller, stor andel enslige forsørgere, lavt inntekts- og formuesnivå og mange uten utdanning utover grunnskolen. Indre Finnmark har også en stor andel ikke yrkesaktive.

Samisk helseforskning i Karasjok skal i løpet av 2002 sette i gang en egen helse- og levekårsundersøkelse for den samiske befolkningen. Det er naturlig at det i en slik undersøkelse legges vekt på andre levekårsindikatorer enn det som Sosialdepartementet gjør for alle landets kommuner.

På bakgrunn av Utjamningsmeldinga satte daværende Sosial- og helsedepartementet, i samarbeid med

Arbeids- og administrasjonsdepartementet, i september 2000 i gang et fireårig forsøk hvor noen utvalgte kommuner fikk et utvidet og mer helhetlig ansvar for å sikre aktive, arbeidsrettede tiltak overfor langtidsmottakere av sosialhjelp. Forsøket har som mål å forebygge ytterligere marginalisering og få flere ut i arbeidslivet.

På bakgrunn av et stort antall søknader fra interesserte kommuner og anbefalinger fra fylkesmennene, valgte Sosial- og helsedepartementet i 2000 ut åtte kommuner til å delta i forsøket. I 2001 ble antallet utvidet med fem nye kommuner. Kautokeino kommune er en av de deltagende kommunene.

Sosialdepartementet vil legge til rette for at de andre kommunene i Indre Finnmark skal få ta del i de foreløpige erfaringene som er gjort i hovedprosjektet. Disse kan legge grunnlaget for videreutvikling av virkemidler i forhold til de særlige utfordringene kommunene i Indre Finnmark opplever når det gjelder sysselsetting av langtidsmottakere av sosialhjelp. Kautokeino kommune vil kunne spille en viktig rolle når det gjelder samordning og erfaringsspredning av prosjektet.

Utover de øvrige tiltakene som vil bli iverksatt overfor Indre Finnmark, er det behov for bredt anlagte aktiviteter rettet mot geografisk avgrensede områder som har en opphopning av vedvarende dårlige levekår i befolkningen. Regjeringen ønsker å styrke innsatsen i disse områdene for å stimulere til økte sysselsettingsmuligheter, bedret næringsgrunnlag, skole, fritidstiltak osv. etter behov. Formålet med tiltakene vil være å legge til rette for bedrede levekår i utsatte kommuner og utjevning av levekårsforskjeller.

Barne- og familidepartementet har valgt Kautokeino kommune som en av åtte nye kommuner for deltagelse i Utviklingsprogrammet for styrking av oppvekstmiljøet fra 2002. Programmet startet i 1998 og vil strekke seg over flere år. Målet er å styrke og videreutvikle de lokale oppvekstmiljøene gjennom et bredt samarbeid mellom offentlige og frivillige krefter.

18.2 Komiteens merknader

Komiteens flertall, medlemmene fra Arbeiderpartiet, Høyre, Sosialistisk Venstreparti, Kristelig Folkeparti og Senterpartiet, viser til at Indre Finnmark er selve kjerneområdet for samisk bosetting. Utviklingen i dette området er derfor av avgjørende betydning for den samiske befolkningens levekår, og for mulighetene for å sikre og utvikle samisk kultur.

Flertallet understreker de distriktpolitiske utfordringene som er i forhold til Finnmark generelt, og i denne sammenheng i forhold til Indre Finnmark. Flertallet understreker samtidig den samepolitiske utfordringen som følger av levekårsituasjonen i Indre Finnmark. Dette kommer i tillegg til den allmenne velferdspolitiske utfordringen. Flertallet mener at dette gjør det nødvendig med en kombinasjon av målrettede velferdspolitiske og næringspolitiske tiltak.

Et annet flertall, medlemmene fra Arbeiderpartiet, Sosialistisk Venstreparti og Senterpartiet, konstaterer gjennom svar

fra Kommunal- og regionaldepartementet på spørsmål fra komiteen, at fylket har fått en kraftig reduksjon i rammene fra 2001 til 2002, og at rammen vil bli ytterligere redusert i 2003. Dette har sammenheng med den generelle svekkelsen som regjeringspartiene og Fremskrittspartiet har gjennomført i de distriktpolitiske virkemidlene. Dette flertallet har foreslått en betydelig styrking av bevilgningene til distriktpolitikk.

Komiteens medlemmer fra Høyre og Kristelig Folkeparti har merket seg Regjeringens svar at Finnmark vil få en forholdsmessig større andel av de midler som skal fordeles til regionalt utviklingsarbeid, som reflekterer behovet for tiltak i Indre Finnmark.

Komiteen ber Regjeringen ved den varslede gjennomgangen av tiltakssonen for Finnmark og Nord-Troms og i den varslede stortingsmeldingen om regional- og distriktpolitikken å redegjøre for tiltak for å styrke levekårsituasjonen i Indre Finnmark.

Komiteens flertall, medlemmene fra Arbeiderpartiet, Høyre, Sosialistisk Venstreparti, Kristelig Folkeparti og Senterpartiet, har merket seg det faktum at Indre Finnmark kommer dårlig ut på de fleste levekårsindikatorer som for eksempel arbeidsledighet, antall sosialhjelpmottakere, antall enslige forsørgere, lavt inntekts- og formunesnivå, antall ikke yrkesaktive og mange uten utdanning utover grunnskolen.

Flertallet vil for øvrig vise til Regjeringens varslede stortingsmelding om tiltakssonen for Nord-Troms og Finnmark.

Komiteens medlemmer fra Høyre og Kristelig Folkeparti er på denne bakgrunn enig i de tiltak Regjeringen vil iverksette i denne sammenheng, men vil samtidig påpeke at for å sikre lokal forankring og treffsikkerhet, må alle tiltak skje i nær dialog og forståelse med lokale myndigheter generelt og Sametinget spesielt.

Komiteens flertall, medlemmene fra Arbeiderpartiet, Sosialistisk Venstreparti og Senterpartiet, vil påpeke at de tiltakene Regjeringen viser til i meldingen på ingen måte kan rette opp virkningen av Regjeringens usosiale fordelingspolitikk og manglende satsing på fellesgodene. Regjeringens politikk øker de sosiale ulikhettene og vil derfor ramme særlig hardt områder som i utgangspunktet har dårligere levekår enn landet ellers. Regjeringens kommuneøkonomiopplegg vil gi kutt i skolebudsjettene, dyrere SFO og færre og dyrere fritidstilbud. Det vil ramme barn i familier med dårlig økonomi hardt, fordi de mer enn andre er avhengig av at det finnes tilbud der ingen stenges ute fordi en ikke har råd. Regjeringen mangler tiltak for å møte økende arbeidsledighet, har usosiale kutt i ledighetstrygden og svært store økninger i egenandeler for sjuke. Flertallet viser til merknader og forslag i budsjett for 2003.

Komiteens medlemmer fra Fremskrittspartiet viser til sine generelle merknader under kap. 2.2.1 og 4.2.1.

19. NÆRINGSLIV INDRE FINNMARK

19.1 Sammendrag

I tilleggsmeldingen vises det til at Indre Finnmark er et ressursrikt område. I utgangspunktet har regionen gode betingelser for å øke markedsandeler i opplevelsesbasert turisme. Indre Finnmark er også kjent internasjonalt og har dessuten en ung befolkning. Mye positivt arbeid er på gang. Det er bl.a. etablert kompetansemiljøer ved Høgskolen i Finnmark og Samisk høgskole i Kautokeino. Kommunene i Indre Finnmark vil samarbeide gjennom et eget utviklingselskap for å sette fokus på næringsutviklingen, og i rapport "Oppfølging Indre Finnmark" er det arbeidet fram en handlingsplan med konkrete tiltak for et bærekraftig Indre Finnmark.

Målet er å ta tak i hovedutfordringene for Indre Finnmark og å få til nyskaping og innovasjon slik at det legges til rette for nye muligheter for den oppvoksende generasjon i denne regionen.

Regjeringen vil legge til rette for utvikling av samisk næringsliv. Dette gjelder særlig næringsliv basert på samisk kultur eller som bidrar til utvikling i tradisjonelle samiske områder. Regjeringen vil gjennom økt frihet til næringsutøvere stimulere til virksomhet som er tilpasningsdyktig, økonomisk og økologisk bærekraftig, og som i liten grad er basert på offentlig støtte.

I meldingen er det gitt en kortfattet sammenstilling av tiltakene som er foreslått av den regionale prosjektgruppen, og en skissering av hovedutfordringer i regionen.

Kommunene i Indre Finnmark er i ferd med å gå sammen om å etablere et utviklingselskap som skal arbeide for økt næringsvirksomhet i Indre Finnmark. Kommunal- og regionaldepartementet har gitt midler til oppstarten av selskapet og bidrar i tillegg med utviklingskapital.

Kommunal- og regionaldepartementet vil i 2002 sette i gang en evaluering av omstillingsprogrammet/arbeidet for Indre Finnmark, som ble satt i gang i 1993.

Omstillingsprogrammet-/arbeidet gikk over lang tid, og det er behov for en oppsummering/evaluering for å gi de deltagende kommuner erfaringsmateriale som kan være nyttig i forhold til deres videre utviklingsarbeid - både i egen kommune og som et ledd i et samarbeid med andre kommuner i det aktuelle området.

19.2 Komiteens merknader

Komiteens medlemmer fra Høyre og Kristelig Folkeparti mener at kompetanse, levekår, omstilling og generelle rammebetingelser er sentrale utfordringer for Indre Finnmark framover. Disse medlemmer mener at generelle rammebetingelser er viktig i forhold til de utfordringer Indre Finnmark har, men samtidig må det vurderes næringspolitiske tiltak spesielt rettet mot regionen, med tanke på å utløse

mer av det store verdiskapingspotensialet som i dag er uutnyttet. Spesielt mener disse medlemmer det er viktig å legge til rette for utvikling av samisk næringsliv gjennom blant annet å øke friheten til næringsutøverne, stimulere til virksomhet som er tilpasningsdyktig, økonomisk og økologisk bærekraftig.

Disse medlemmer mener derfor at Regjeringens målsetting om å bidra til etableringen av et utviklingselskap som skal jobbe med næringsvirksomhet i Indre Finnmark er relevant og nyttig i den sammenheng. Det er spesielt viktig at selskapet sikrer tilgang av risikovillig og kompetent egenkapital til hele regionens næringsliv. Videre er disse medlemmer av den oppfatning at evaluering og ev. videreføring av omstillingsarbeidet for Indre Finnmark vil være viktig for å få belyst om rammebetingelsene for omstillingsarbeidet kan karakteriseres som hensiktsmessige i forhold til programmets mål og resultater.

Komiteens medlemmer fra Sosialistisk Venstreparti viser til at det er behov for å gi Sametinget mer ansvar for å ta fatt i det alvorlige miljøproblem knyttet til for mange rein og ansvar for å gå inn i prioriteringsskonfliktene rundt dette. Disse medlemmer vil påpeke at dette må skje under forutsetning av at statens ansvar for å ivareta overordnede miljøhensyn og rammebetingelsene for at næringa skal kunne leve, ikke svekkes.

Komiteens flertall, medlemmene fra Arbeiderpartiet, Høyre, Sosialistisk Venstreparti, Kristelig Folkeparti og Senterpartiet, har merket seg næringens påpekning av at omfanget av tap av rein til rovvilt er svært stort. Tap i et slikt omfang kan true næringens eksistensgrunnlag.

Komiteens medlemmer fra Arbeiderpartiet og Senterpartiet ber om at Regjeringen snarest, og senest i Revidert nasjonalbudsjett 2003, gir en samlet gjennomgang og vurdering av rovviltpapene i reindriften og eventuelle forslag for å sikre en balansert forvaltning.

Disse medlemmer fremmer følgende forslag:

"Stortinget ber Regjeringen snarest, og senest i Revidert nasjonalbudsjett 2003, om å gi en samlet gjennomgang og vurdering av rovviltpapene i reindriften."

Komiteens medlemmer fra Høyre, Sosialistisk Venstreparti og Kristelig Folkeparti, er oppmerksom på at det kan være motsetninger mellom reindriftsnæringen og hensynet til rovvilt. Disse medlemmer er derfor glad for at Regjeringen har tatt initiativ mht. en gjennomgang av rovviltpolitikken også i de samiske områdene i den varslede stortingsmeldingen om rovviltpolitikk i 2003.

Disse medlemmer viser til at Regjeringen om kort tid også vil legge fram en stortingsmelding om dyrehold og dyrevelferd. Disse medlemmer viser videre til at et samlet Storting 16. desember slut-

tet seg til denne uttalelsen ved behandlingen av Innst. S. nr. 75 (2002-2003) fra energi- og miljøkomiteen.

Disse medlemmer vil i den forbindelse vise til brev fra miljøvernministeren, datert 29. oktober 2002 til energi- og miljøkomiteen, der det fremgår at spørsmål som angår dyrevern på innmark og i utmark vil bli behandlet i den varslede stortingsmeldingen om dyrehold og dyrevern, mens erfaringene med ulike forsøk med delegering av myndighet med sikte på å oppnå en effektiv organisering som ivaretar de ulike sidene i rovviltpolitikken vil bli drøftet i den varslede meldingen om rovviltpolitikken. Disse medlemmer slutter seg til dette, og forutsetter at stortingsmeldingene vil gi Stortinget et godt grunnlag for å drøfte disse spørsmål også i de områder som berører samiske næringer i Finnmark.

Komiteens flertall, medlemmene fra Arbeiderpartiet, Høyre, Sosialistisk Venstreparti, Kristelig Folkeparti og Senterpartiet, viser til at fiske, gjerne i kombinasjon med andre næringer, er et sentralt element i den samiske kulturen. Flertallet mener derfor at det fortsatt må være garanterte kvoter for alle fartøy i fartøygruppe II i torskefisket under 10 meter i Finnmark og Nord-Troms.

Flertallet viser til usikkerheten rundt de miljømessige virkningene av kongekrabben. Flertallet mener derfor at forskningen omkring kongekrabben må økes vesentlig. Flertallet mener at fangsten må forbeholdes de områder og de utøvere - også i små båter - som har hatt ulempene med arten, og må som hovedregel forbeholdes båter under 15 meter.

Komiteens medlemmer fra Sosialistisk Venstreparti viser til Dokument nr. 8:29 (2002-2003) fra Sosialistisk Venstreparti om fritt fiske på kongekrabben.

Komiteens medlem fra Senterpartiet vil vise til at Stortinget har til behandling de miljømessige- og næringsmessige konsekvensene av utbredelse av kongekrabbe langs Norskekysten. Dette medlem viser derfor til merknader fra Senterpartiet i denne sak.

Komiteens flertall, medlemmene fra Arbeiderpartiet, Sosialistisk Venstreparti og Senterpartiet, viser til at landbruket også har vært en viktig næringsgren i de samiske bosettingsområdene og dermed en del av det økonomiske grunnlaget for den samiske kulturen. Flertallet vil peke på at samisk næringstilpasning tradisjonelt har vært preget av kombinasjonsnæringer. Det er derfor viktig at grunnlaget for slike tilpasninger kan opprettholdes i disse områdene.

Flertallet mener at Regjeringen sammen med Sametinget må sette i verk et verdiskapingsprogram for samiske områder. Programmet må ta utgangspunkt i de samlede utfordringene og mulighetene knyttet til jordbruk, reindrift, fiske og tradisjonelt håndverk ut fra den

sterke tradisjonelle integrasjonen som har vært mellom disse næringene i samiske bosettingsområder.

Flertallet fremmer følgende forslag:

"Stortinget ber Regjeringen sette i verk verdiskapingsprogram for samiske områder med utgangspunkt i den tradisjonelle samiske næringsaktivitet innen jordbruk, reindrift, fiske og tradisjonelt håndverk alene eller i kombinasjon."

Komiteens medlemmer fra Fremskrittspartiet viser til sine generelle merknader under kap. 2.2.1 og 4.2.1.

Komiteens medlemmer fra Sosialistisk Venstreparti viser til merknader om ny minerallov i Innst. S. nr. 101 (2000-2001).

Komiteens medlemmer fra Høyre, Kristelig Folkeparti og Senterpartiet er kjent med at Kautokeino kommune foreløpig har valgt å ikke gå inn i utviklingsselskapet som skal jobbe med næringsvirksomhet i Indre Finnmark. Videre er disse medlemmer kjent med at Kautokeino kommune har fått status som omstillingsskommune.

20. HØYESTERETTSDOMMENE I SELBU- SAKEN OG SVARTSKOGSENSAKEN

20.1 Sammendrag

Det har i løpet av det siste året blitt avgjort to dommer av Høyesterett som begge er av betydning for samiske rettsforhold. Den første dommen, avgjort i plenum 21. juni 2002, gjaldt en konflikt om beiterettigheter for rein hjemmehørende i Essand og i Riast/Hyllingen reinbeitedistrikter i deler av Selbu kommune i Sør-Trøndelag. Den andre dommen, av 5. oktober 2001, gjaldt en tvist mellom beboerne i Manndalen i Kåfjord kommune og staten om eiendomsrett til et utmarksområde på ca. 120 km², benevnt som Svartskogen.

Regjeringen vil vurdere begge dommene grundig i forbindelse med den kommende lovproposisjonen om rettsforhold og grunnforvaltning i Finnmark. Hvorvidt dommene vil ha noen betydning for samerettutsvalgets arbeid med områdene sør for Finnmark, vil utvalget selv måtte ta stilling til, sammen med øvrig relevant rettspraksis.

I tilleggsmeldingen ges det en redegjørelse for hovedpunktene i de to sakene, og for Regjeringens vurderinger av dommene.

20.2 Komiteens merknader

20.2.1 Selbusaken

Komiteens flertall, medlemmene fra Arbeiderpartiet, Sosialistisk Venstreparti og Senterpartiet, tar Regjeringens redegjørelse i St.meld. nr. 33 (2001-2002) til orientering.

Komiteens medlemmer fra Høyre og Kristelig Folkeparti har merket seg at Høyesterett finner interne norske regler tilstrekkelige for å begrunne reindriftsrett i området, og at det derfor ikke

var nødvendig å trekke inn folkerettslige regler. Disse medlemmer har merket seg at Høyesterett likevel slår fast at det ikke er tvilsomt at samene har status som urfolk i Norge, og at våre folkerettslige forpliktelser etter artikkel 14 i ILO-konvensjonen nr. 169 kommer til anvendelse også for samer i Sør-Trøndelag.

Disse medlemmer viser til at Høyesterett i vurderingen av om kravene til alders tids bruk er oppfylt, legger til grunn at det skal tas hensyn til de særliige forholdene som gjør seg gjeldende i reindriften, og at de momenter som har vært framhevet for andre beitedyr ikke uten videre kan overføres til reinbeite. Disse medlemmer har merket seg at det videre er blitt vektlagt at samene har hatt en nomadisk livsform.

Disse medlemmer viser til at det gjennom plenumsdommen fastslås at reindriftsloven § 2 første ledd tredje punktum skal anses som svak bevisbyrderegel, det vil si at bestemmelsens praktiske betydning blir temmelig begrenset.

Disse medlemmer har videre merket seg at Høyesterett stiller seg friere i forhold til Lappekommisjonens innstilling enn hva som tidligere har vært tilfellet, og tar til dels direkte avstand fra dens konklusjoner.

Disse medlemmer har oppfattet at det ikke er grunnlag for å ha bestemte oppfatninger om eventuelle konsekvenser av dommen fremover, men at den i alle fall vil være en sentral rettskilde i eventuelle senere tilsvarende saker.

20.2.2 Svartskogensaken

Komiteens flertall, medlemmene fra Arbeiderpartiet, Sosialistisk Venstreparti og Senterpartiet, tar Regjeringens redegjørelse i St.meld. nr. 33 (2001-2002) til orientering.

Komiteens medlemmer fra Høyre og Kristelig Folkeparti har merket seg at Høyesteretts dom i saken om Svartskogen er spesiell for så vidt som det er første gang et bygdetal, som i det alt vesentlige består av samer, er tilkjent eiendomsretten til et større utmarksareal, som bygdetalget har utnyttet i alders tid.

Disse medlemmer har videre merket seg at Høyesterett ikke direkte har tatt stilling til hva slags eierform som nå er etablert gjennom dommen, men at dommen må forstås slik at det ikke er oppstått en bygdeallmenning. Disse medlemmer er kjent med at Regjeringen derfor legger til grunn at bygdeallmenningsloven ikke vil komme til anvendelse på den framtidige forvaltningen av Svartskogen og at det for framtiden derfor vil være opp til innbyggerne i Manndalen å vurdere de interne rettslige forholdene knyttet til eierformen, og å etablere en hensiktsmessig forvaltning av området.

Disse medlemmer er kjent med at reindriftens bruk av området ikke er omtalt av Høyesterett i særlig grad, men det er imidlertid klart at retten til å utøve reindrift i området ikke påvirkes av at dette nå har private grunneiere. Disse medlemmer har merket

seg at Regjeringen i denne sammenheng viser til at området fremdeles inngår i reindriftsområdet som omhandlet i reindriftsloven §§ 2 og 9, og at det derfor må kunne forutsettes at dommen ikke bør skape problemer for reindriften i tiden framover.

Disse medlemmer viser ellers til at staten er fradømt (og Manndalen-befolkningen derved i realitet tilkjent) eiendomsretten til Svartskogen på et tingrettslig grunnlag, nærmere bestemt befolkningens bruk og oppfatninger i alders tid. Disse medlemmer har i denne sammenheng merket seg at Høyesterett har uttrykt at avgjørelsen er i godt samsvar med reglene i ILO-konvensjonen nr. 169 artikkel 14 nr. 1 første punktum.

21. FORSLAG FRA MINDRETALL

Forslag fra Arbeiderpartiet og Senterpartiet:

Forslag 1

Stortinget ber Regjeringen snarest, og senest i Revidert nasjonalbudsjett 2003, om å gi en samlet gjennomgang og vurdering av rovviltpapene i reindriften.

Forslag fra Sosialistisk Venstreparti og Senterpartiet:

Forslag 2

Stortinget ber Regjeringen vurdere behovet for riks-politiske retningslinjer for samiske spørsmål til planarbeidet i kommuner og fylkeskommuner.

Forslag fra Fremskrittspartiet:

Forslag 3

Stortinget ber Regjeringen avvikle lov av 12. juni 1987 nr. 56, sameloven, med den konsekvens at Sametinget nedlegges.

22. KOMITEENS TILRÅDING

Komiteen har ellers ingen merknader, viser til meldingene og rår Stortinget til å gjøre slikt

vedtak :

I

St.meld. nr. 55 (2000-2001) og St.meld. nr. 33 (2001-2002) vedlegges protokollen.

II

Stortinget ber Regjeringen om å trekke Hellemofjorden i sin helhet ut av verneplanarbeidet for Tysfjord-Hellemo-området.

III

Stortinget ber Regjeringen sette i verk verdiskapsprogram for samiske områder med utgangspunkt i den tradisjonelle samiske næringsaktivitet innen jordbruk, reindrift, fiske og tradisjonelt håndverk alene eller i kombinasjon.

Oslo, i kommunalkomiteen, den 28. januar 2003

Magnhild Meltveit Kleppa
leder

Ivar Østberg
ordfører

Hans Kristian Hogsnes
sekretær

SISDOALLU

1	Álggahus — duogáš.....	37
1.1	Čoahkkáigeassu	37
1.2	Lávdegotti mearkkašeamit.....	37
2	Sámepolitihka prinsihpalaš vuodđu.....	37
2.1	Čoahkkáigeassu	37
2.2	Lávdegotti mearkkašeamit.....	37
2.2.1	Sámepolitihka prinsihpalaš vuodđu.....	37
2.2.2	Ovttasbargoráddhehusa sámepolitikhalaš vuodđolávdi	38
3	Sámi ja norgga historjá — muhtin historjjálaš momeantta	39
3.1	Čoahkkáigeassu	39
3.2	Lávdegotti mearkkašeamit.....	39
4	Sámepolitihka rievttálaš vuodus.....	39
4.1	Čoahkkáigeassu	39
4.2	Lávdegotti mearkkašeamit.....	40
4.2.1	Sámi riektedilit — gárgedeami joatkka.....	40
4.2.2	Eamiálbmogiid vuogatvuodaid gelbbolašvuodaguovddáš.....	41
4.2.3	Sis-Finnmárku duopmostuolu ceggen	41
5	Sámedikki váldi ja iešmearrideami doaba	41
5.1	Čoahkkáigeassu	41
5.2	Lávdegotti mearkkašeamit.....	42
5.2.1	Iešmearrideami doaba.....	42
5.2.2	Sámedikki bargo- ja váldeduovdda	43
5.2.3	Sámedikki válgaortnet	43
6	Sámi beroštusat ja Sámedikki rolla stáhta, gieldda ja fylkkagieldda ektui	45
6.1	Čoahkkáigeassu	45
6.2	Lávdegotti mearkkašeamit.....	45
7	Sámi máŋggadáfotvuohta.....	46
7.1	Čoahkkáigeassu	46
7.2	Lávdegotti mearkkašeamit.....	46
8	Sámegiella	48
8.1	Čoahkkáigeassu	48
8.2	Lávdegotti mearkkašeamit.....	48
8.2.1	Riikkaidgaskasaš geatnegasvuodat.....	48
8.2.2	Gielddaid ja fylkkagielddaid guovttegielatvuohta.....	49
8.2.3	Báikenammaláhka	49
8.2.4	Máŋggagiel fylkka- ja gielddanamat	49
8.2.5	Sámedikki barggu organiseren sámegiela buorrin.....	49
8.2.6	Mediat.....	49
8.2.7	Gielladoaibmabijut skuvllas	50
8.2.8	Sámi IT	50

9	Miellaguottut ja informašuvdna	51
9.1	Čoahkkáigeassu	51
9.2	Lávdegotti mearkkašeamit.....	51
10	Sámi mánát ja nuorat	52
10.1	Čoahkkáigeassu.....	52
10.2	Lávdegotti mearkkašeamit.....	52
10.2.1	Oppalaš ja oktiiveihuvvon mánáid- ja nuoraidpolitihkka.....	52
10.2.2	Mánáidgárdesuorgi	52
10.2.3	Mánáidsuodjalus.....	53
11	Oahppu.....	53
11.1	Čoahkkáigeassu	53
11.2	Lávdegotti mearkkašeamit.....	53
12	Dearvvasuohda ja sosiála	54
12.1	Čoahkkáigeassu	54
12.2	Lávdegotti mearkkašeamit.....	54
13	Kultuvra	55
13.1	Čoahkkáigeassu	55
13.2	Lávdegotti mearkkašeamit.....	55
14	Sámi ealáhuseallin.....	56
14.1	Čoahkkáigeassu	56
14.2	Lávdegotti mearkkašeamit.....	57
15	Areálahálldaheapmi guovlluin gos sámit ásset	58
15.1	Čoahkkáigeassu	58
15.2	Lávdegotti mearkkašeamit.....	58
16	Davviriikkalaš ja riikkaidgaskasaš ovttasbargu	60
16.1	Čoahkkáigeassu	60
16.2	Lávdegotti mearkkašeamit.....	60
17	Sámi leavgga geavaheapmi	61
17.1	Čoahkkáigeassu	61
17.2	Lávdegotti mearkkašeamit.....	61
18	Sis-Finnmárku — dievadasdiedáhus.....	62
18.1	Čoahkkáigeassu	62
18.2	Lávdegotti mearkkašeamit.....	62
19	Sis-Finnmárkuu ealáhuseallin	63
19.1	Čoahkkáigeassu	63
19.2	Lávdegotti mearkkašeamit.....	63
20	Alimusrievttiduomut Selbuášsis ja Čáhputášsis	65
20.1	Čoahkkáigeassu	65
20.2	Lávdegotti mearkkašeamit.....	65
20.2.1	Selbuášsi	65
20.2.2	Čáhputášsi	65
21	Unnitlogu evttohusat.....	66
22	Lávdegotti ráva.....	66

Árvalus S. nr. 110

(2002–2003)

Árvalus Stuorradiggái gieldalávdegottis

Sd.died. nr. 55 (2000–2001) ja Sd.died. nr. 33 (2001–2002)

Árvalus gieldalávdegottis sámepolitihka birra

Stuorradiggái

1 ÁLGGAHUS — DUOGÁŠ

1.1 Čoahkkáigeassu

Sd.died. nr. 55 (2000–2001), maid Stoltenberga ráðdehus ovddidii, dáhtui dát ráðdehus sárgut áigeguovdilis ulbmiliid, gárgediin hástalusaid ja doaibmabijuid sámepolitihkalaš surrgiin. Dasalassin áiggui Ráðdehus govvet norgga sámepolitihka daid njealjii jagis mat ledje vássán manjjil go ovddit stuorradiggediedáhus lei ovddiduvvon. Sámedikki jahkediedáhus 2000 lagi doaimmain lea dán stuorradiggediedáhusas mieldusin.

Ovttasbargoráðdehus mearridii ovddidit lassediedáhusa Sd.died. nr. 55 (2000–2001) Sámepolitihka birra. Lassediedáhusas, Sd.died. nr. 33 (2001–2002), ovttas Sd.died. nr. 55 (2000–2001), bidjá Ráðdehus rámmaid sámepolitihkki báhcán stuorradiggeáigodahkii. Lassediedáhusas deattuhuvvo ahte oðasmahttigmat ja odda doaibmabijuid evttohusat ja nuppástusat Sd.died. nr. 55 (2000–2001) ektui ferte lohkateinna ovttas.

Lassediedáhus sistisoallá vel ee. máninnašeami Sis-Finnmárku birgenláhkedili birra ja čilgejumi gieskat addojuvvon «Selbuášši» ja «Čáhputášši» Ali-musrievttiduomuin, ja daid mearkašeami birra.

Ráðdehus čujuha ahte lassediedáhus ii sáhte sámepolitihka ollislačat válldahit. Gárgedeapmi geavvá bálddalaga oppálaš politikhkagárgedemiin, mas lea mearkašupmi sámi gillii, veahkadahkii ja kultuvriige. Ráðdehus áigu diedihiit Stuorradiggái sámepolitihka gárgedeamis, sihke jahkásáš diedáhusaid bokte Sámedikki jahkediedáhusa oktavuodas, ja sámi geahčanvuogi ovtaiduhtimiin eará stuorradiggediedáhusaide.

1.2 Lávdegotti mearkašeamit

Lávdegoddi, Bargiibbellodaga miellahtut, Sigvald Oppebøen Hansen, Reidar Sandal, Karl Eirik Schjøtt-Pedersen ja Signe Øye, Olgešbellodaga, Peter Gitmark, Hans Kristian Hogsnes ja Kari Lise Holmberg, Ovddádusbellodaga, Torbjørn Andersen ja Per Sandberg, Sosialisttalaš Guovddášbellodaga, Karin Andersen ja Heikki Holmås, Kristtalaš Álbumotbellodaga, Anita Apelthun Sæle ja Ivar Østberg ja Guovddášbellodaga, jodiheaddji Magnhild Meltveit Kleppa, čujuhit iežaset mearkašemiide iešgudet kapihtaliin vulobelde.

2 SÁMEPOLITIHKA PRINSIHPALAŠ VUODDU

2.1 Čoahkkáigeassu

Lassediedáhusa 2. kapihttal čilge Ovttasbargoráðdehusa sámepolitihkalaš vuoddolávddi, ja mo dát boahá ovdan iešgudet oasis Ráðdehusa sámepolitihkas. Vuolgačuokkis lea ahte Ovttasbargoráðdehus vuoddu árvuidis riektestáhtii ja demokráhtalaš prinsipai, ja kristtalaš ja humanisttalaš kulturárbáí. Ovttasbargoráðdehusa politikhka vuodduduvvá vel dan vuodđoooidnui ahte olmmošárvu lea loavkitmeahettun. Ráðdehusa bajit juksanmearri lea árvvusatnit ja váfistit olmmošuoigatvuodaid. Ráðdehus čujuha dasa ahte Norggas leat vásedin geatnegasvuodat sámi álbmogii.

2.2 Lávdegotti mearkašeamit

2.2.1 Sámepolitihka prinsihpalaš vuoddu

Lávdegotti eanetloku, Bargiibbellodaga, Olgešbellodaga, Sosialisttalaš Gurubellodaga, Kristtalaš Álbumotbellodaga ja

Guovddášbelloga miellahtut, bidjet prinsihpalaš vuodđun sámepolitikhkaseaset ahte stáhta Norga álgovuolggalaččat lea vuodduduvvon guovtti álmogoa — sápmelaččaid ja norgalaččaid — eatnamiid ala ja ahte guktui álmogoiin lea seamma vuigatvuhta ja seamma gáibádus sáhttit ovddidit kultuvras ja gielas.

Eanetlohk u čujuha dasa ahte sámit leat dohkke-huvvon eamiálbmogin go sii ásse riikkas dalle go dálá riikkaráját biddjojuvvojedje.

Eanetlohk u čujuha dasa ahte eanaš sámit áasset Norggas. Danne lea Norggas vásedin ovddasvástádus seailluhit ja áimmahuššat sámi kultuvrra.

Eanetlohk u oaivvilda ahte sámepolitikhkka ferte ásahuvvot olbmuid seammaárvvu prinsihppii. Kultuvrralaš girjáivuhta lea riggodat.

Eanetlohk u bidjá vuodđun ahte norgga eiseváldit leat sihke riikkagottálaš ja álmotrievtti bokte geat-neahhton láhcít diliid nu ahte sámi álmotjoavku sáht-tá váfistit ja gárgedit gielas, kultuvrras ja servodateallimis. Dát lea guovddáš vuodđu sámi áššiid joatkka-barggus.

Eanetlohk u bidjá vuodđun ahte dáid vuigatvu-daid áiggan lea sihkarastit ahte dat mii lea erenoamáš sámi álmogii, nugo giella ja kultuvra ja sierra sámi ealáhusat, galgá sáhttit váfistit ja gárgedit sámiid ieža-set eavttuid alde. Eanetlohk u čujuha dasa ahte sá-miid iežaset álmotválljen orgána, Sámediggi, hállda-ha mealgat muddui dán barggu.

Eanetlohk u oaivvilda ahte rikkagottálaš, regionála ja báikkálaš eiseválddiin lea iehčanas ovddasvástádus seailluhit ja gárgedit sámi kultuvrra, dego Norgga oktasaš kultuvrralaš árbbi oassin.

Eanetlohk u atná vel dehálaš ulbmilin ahte sápmelaččat olahit ovttáárvvu eanetlohkoálbmogin ser-vodatbálvalusaid ja birgenlákedili dáfus.

Eanetlohk u dovddaha ahte guhkes áiggi lea lea-máš virggálaš politikhkka ahte sámegiella ja sámekul-tuvra galge jávkaduvvot. Odda politikhka ulbmil ii leat sámiide addit sierradili, muhto njulget daid negatiivva váikkuhusaid ovddeš geavvamis, olahit duohtha seam-mameannudeami ja vuostáváikkuhit vealaheami.

Eanetlohk u čujuha ahte eamiálbmogiid vejolaš-vuhta olahit duohtha seammadási ja seammaárvvu lea riggodagaid ja vuigatvuodaid juohkima duohken. Dán olaha belohakhii ásahettiin politikhkalaš orgánaid, lágaid ja rámm Maeavttuid bokte, ja belohakhii odda ovttasbargovugiid gávnahettiin gaskal sámiid eamiál-bmogin ja norgga stuerraservodaga. Sámedikki sajádat dán barggu deháleamos eaktohákkkin ferte nannejuv-vot.

Lávdegotti Ovddádusbelloga miellahtut čuoččuhit ahte seammaárvu ja ovttaskasolbmo iešvuo-da doahttaleapmi, vuigatvuhta ahtanuššat ja mear-ridit eallimis badjel, lea dehálaš ja vuodđo servodat-oidnu. Seammaárvvu ja olmmošárvvu doahttaleami prinsihpa mielde, galgá dát prinsihppa gustot bero-keháttá nális, sohkabealis, oskkus dahje čearddalaš

gullevašvuodas. Ovddádusbellogat danne garrisit vuosttalda juohke erohusmeannudeami vuodđuduv-von dákkár eavttuide. Dákkár prinsihpalaš oainnu mielde ii leat sávaldahti ahte gidde fuomášumi válje-juvvon čearddalaš joavkkuide riikkas dainna ulbmilin ahte ásaha politikhka mii lea heivehuvvon dákkár álmotjoavkkuid sierra gáibádusaide.

Dát miellahtut dáhhttovvot ovddidit seammaárvvu ja seammameannudeami jurdaga beroškeahttá nális, oskkus dahje čearddalaš álgoboahtimis ja oaivvildit dáid ákkain ahte ii dárbaš sierra politikhka sámi álmotjovkui. Dát miellahtut atnet sámiid dábálaš norgga riikavuložin, geain leat seamma demokráhtalaš vuigatvuodat go juohke ássis lea doaimmahit ja čuoč-čuhit gielas, kultuvrras ja servodateallimis, nugo sidjii-de buoremusat heive. Eaktun lea diedusge ahte dát geavvá gustojeaddji norgga lága rámma siskkabealde.

Dát miellahtut doahttalit danne ollásit dan oain-nu ahte sámit ieža hui bures sáhttet áimmahuššat giela-set, kultuvrraset ja servodateallimeaset beroškeahttá das ahte gávdno sierra heivehuvvon láhka sámiide. Nugo juohke norgga riikavuloš, sáhttet sámit searvat visot politikhkalaš ja demokráhtalaš forain mat gávdno-jit norgga konstitušuvnnalaš vuogádagas ja servodagas mudui. Álmotjoavkkuid sierrameannudeapmi sáhttá stigmatiseret ja dalle leat áigaga vuostá go sáhttá vahá-gahttit dan ektui go ovddidit sin ášši.

Dát miellahtut oaivvildit danne ahte dáid oaidnu čuohcá nu ahte Norga berre guhkit áigái árvvoštallat cealkit eret ILO-konvenšvnna 169, fámohuhtit Vuod-dolága § 110 a, ja fámohuhtit lága sámedikki birra ja eará sámi riektediliid birra. Dán váikkuhussan evtto-huvvo Sámediggi heaitthuvvot.

Dát miellahtut ovddidit danne čuovvovaš evtto-husa:

«Stuorradiggi bivdá Ráđđehusa loahpahit lága geas-semánu 12. b. 1987 nr. 56, sámelága, dainna váikkuhu-sain ahte Sámediggi heaitthuvvo.»

Dát miellahtut áigot daid ákkaid vuodul mat bajábealde leat namuhuvvon vuodđudit oainnus dán árvalusas dáid miellahtuid dán ášši oppalaš oidnui nugo dat ovdanboahtá dán mearkkašeamsi. Dát miellahtut dáhhttovvot de dušše muhtin ráje ovddidit sierramearkkašeemiideaset dán dokumeantta boahtti iešgudet kapihtaliidda, muhto čujuhit oppalaš meark-kašeemiidasaset ovddabealde.

2.2.2 Ovttasbargoráđđehusa sámepolitikhkalaš vuoddolávdi

Lávdegotti Olgešbelloga ja Kristtalaš Álbmotbelloga miellahtut dihtet ahte Ovt-tasbargoráđđehusa politikhkka vuodđuduvvo vuoddo-oainnus ahte ommošárvu lea loavkitmeahttun. Dasto fuomášit d á t m i e l l a h t u t a h t e Norggas leat vás-e-din geatnegasvuodat sámi álmogii, ee. 27. artihkalis ON-konvenšvnna 1966 Siviila ja politikhkalaš vuigat-vuodaid birra ja ILO-soahpamuša nr. 169 mielde. eamiálbmogiid birra ja čearddalaš álmogoiid birra ieš-mearrideaddji riikkain. Dát miellahtut leat vel

mearkkašan ahte sámi álbumotjoavkku vuoigtavuođat sihke gielas, kultuvras ja servodteallimis leat nannejuvvon Vuoddolága §:s 110 a.

Dáin miellahtuin lea doaivva ahte guovddáš duvdosat sámepolitihkas sáhttet nannet sámi identitehta ja kultuvrra, muho dihtet ahte dát lea guottuidásahedđji bargu mii sáhttá ádjánit sihke sámeálbmogis, dážaid gaskkas sámi guovlluin ja riikkas mudui. Dát miellahtut leat mearkkašan ahte leamaš hirbmáti málvssolaš ahte sámeálbmot lea ožzon vuogatvuodaid ja váikkuheami ee. lágaid ja Sámedikki bokte. Dáid miellahtuid árvvoštallama mielde lea dehálaš ahte dát bargu gárgeđuvvo ja joatkkašuvvo dainna áigumušain ahte čiekjalis negatiivva guottuid sáhttá jorgalahttit ja sámi identitehta nannet.

Dát miellahtut leat ovttaoaivilis Ráddehusa sávaldagain ahte sámegiella geavahuvvo eanet árjalačat, ja ahte láhčit diliid lasihuvvon sámegiela geavaheapmái almmolaš ávvosis.

Dát miellahtut dorjot maiddái Ráddehusa evttohusa ahte lea dehálaš láhčit dili nu ahte sámi ealáhusdoaibmit eai suoža struktuvrralaš hehttehusaid njeaiga go njuolggadusčállosat ja sámi árbevierut, kultuvra, virolašvuhta ja giella deavvidit. Dát miellahtut oaivvildit ahte sámi árbevierru ja virolašvuhta galget leat lágaid ja eará njuolggadusčállosiid dehálaš eaktun dakko gokko lea lunddolaš ja ulbillaš daid deasttaid vuodul maid lágat ja njuolggadusčállosat galget váldit vuhtii.

Dát miellahtut mearkkašit ahte eanaš sámit ásset Norggas, ja ahte danne lea Norggas vásedin ovddasvástádus áimmahuššat sámi kultuvrra. Dát miellahtut dihtet ahte Ráddehus áiggošii ovddidit odeldiggeproposišuvnma lága birra Finnmarkku riektedilálašvuodaid ja vuoddoháddaheami birra giiddat 2003. Dát miellahtut oaivvildit dán leat dehálažjan dan oktuvođas go galgá čielggadit sámi riektediliid ja sihkarasit luondduvuđdosa vai sámekultuvra joatkkašuvvošii.

Dát miellahtut leat ovttaoaivilis ahte Sámediggi galgá leat Stuorradikki ovddimus eaktohákki ja gula-hallanguibmi sámepolitihkas. Ee. oavvildit dát miellahtut ahte lea dehálaš Ráddehus, ovttasbargus Sámedikkiin, ain bidjá árjjaid eamiálbmogiid vuogatvuodaid ON-julgaštusa gárgeđeapmái.

Lávdegotti eanetloku, Bargiibbelodaga, Ovddádusbellodaga, Sosialisttalaš Gurutbelodaga, Kristtalaš Álbumotbellodaga ja Guovddášbellodaga miellahtut, čujuhit ahte 1980-logus ásahuvvui sámi áššiid kantuvra Gieldadepartementtas, mii eanetlogu árvvoštallama mielde lei dehálaš ja rivttes lávki sámi kultuvrra ovddideamis.

Eanetloku čujuha ahte dálá sámepolitihka vuodđo lágat bohte Vuoddolága § 110 a mearrádusa ja sámelága 1989 mearrádusa mielde. Dán olis ásahuvvui Sámediggi ge.

3.2 Lávdegotti mearkkašeamit

Lávdegotti diehtá ahte historjjá čada leat leamaš máŋgalagan ja molssašuddi oaidnu sámeálbmogii. Lávdegotti lea mearkkašan ahte guovddášeise-válldiid politihka váldoaidnu ovdal 1814, lea ahte sámit dan áiggi ledje dohkkehuvvon oktan máŋgga álbumotjoavkkus ollesstáhtas, mii maid báhkkoduvvui go deattuhii sihkarastit sámiid beroštusaid go Norgga ja Ruota gaskasaš rádjá gessui 1751:s.

Lávdegotti lea mearkkašan ahte guottut sámi kultuvrii nuppástuvvo heajos guvlui 1800-logu mielde. Finnmarkku meroštalai ráddehus ja Stuorradiggi jagis 1848 álgo eaiggákeahes guovlun. Sullii oktan dainna vuhttogohte maid kulturpolitihkas nuppástusat, ja dáriduhttináigodat álgghahuvvui duodaid 1860-logus.

1930-logu loahpas de datte šadde gustojeaddjin positiivabut guottut sámiide. Margrethe Wiig ABC dárogillii ja davvisámegillii (1951) lei dehálaš veahkin sámegiela ovddideamis. Dasto lea lávdegotti mearkkašan ahte sámelávdegotti lagi 1959 árvalus bijai politihka mii mearkkašii mearrideaddji doadjima dáriduhttin- ja assimilašunpolitihkain.

Lávdegotti eanetloku, Bargiibbelodaga, Olgešbelodaga, Sosialisttalaš Gurutbelodaga, Kristtalaš Álbumotbellodaga ja Guovddášbelodaga miellahtut, čujuhit ahte 1980-logus ásahuvvui sámi áššiid kantuvra Gieldadepartementtas, mii eanetlogu árvvoštallama mielde lei dehálaš ja rivttes lávki sámi kultuvrra ovddideamis.

Eanetloku čujuha ahte dálá sámepolitihka vuodđo lágat bohte Vuoddolága § 110 a mearrádusa ja sámelága 1989 mearrádusa mielde. Dán olis ásahuvvui Sámediggi ge.

Eanetloku diehtá ahte Stuorradiggi geassemanu 6. b. 2000 mearridii juolludit 75 milj. ru. «Sámeálbmoga foandii», ja ahte foandda ásaheapmi lea oavvilduvvon kollektivvalaš buhtadussan daid vahágidda ja vearrivuhti maid dáriduhttinpolitihkka lea dagahan sámeálbmogii.

4 SÁMEPOLITIHKKA RIEVTTÁLAŠ VUODUS

4.1 Čoahkkáigeassu

Dáža eiseválddit leat sihke álbumotievtti ja riikkagot-tálaš rievtti mielde geatnegasat láhčit dili nu ahte sámeálbmot galgá sáhttít sihkarastit ja gárgeđit gielas, kultuvras ja servodateallimis. Ráddehusa ulbmil lea ahte Norga galgá deavdit visot riikkagottálaš ja riikkaidgaskasaš geatnegasvuodaidis sámeálbmoga ektui.

Sd.died. nr. 55 (2000–2001) čujuhuvvo ahte ii leat doarváai cealkit ahte politihka báidnon vealaheapmái ja assimilašuvdnii lea loahpahuvvon. Badjelgehčon

3 SÁMI JA NORRGA HISTORJÁ — MUHTIN HISTORJJÁLAŠ MOMEANTTA

3.1 Čoahkkáigeassu

Sd.died. nr. 55 (2000–2001) 2. kapihtalis válldahallojtit hui oanehačcat sámiid historjjá muhtin sárgosat 800-logus ja gitta dássážii. Váldodeaddu lea biddjon

guottuid váikkuhusat sáhttet guhká bistit. Danne dárbašuvvojtit positiivvalaš doaimmat duoknjat dákkár politihka guhkesáiggi váikkuhusaid. Stáhta ferte leat fárus vai sáhttá divodit muhtin ráje daid vahágiid mii kultuvrii ja gillii lea šaddan, ja bidjat vuodu ealáskahtiit giela ja kultuvrra.

Riikkaidgaskasaš reaiddut maidda Norga lea guorrasan čearddalaš unnitloguid ja eamiálbmogiid ektui, ja riikkagottálaš lágat main lea erenoamáš mearkkašupmi sámepolitihkki, válldahallojtit Sd.died. nr. 55 (2000–2001) 3. kapihtalis.

Cielggadit sámi riektediliid ja sihkarastit sámi kultuvra luondduvuuddosa joatkkašuvvo. Ráddhehus áiggošii ovddidit odeldiggeproposišuvnna lága birra riektediliid ja eanahálddašeami birra Finnmárkkus 2003 giđa. Barggu vuoddun lea Sámi vuogatvuodalávdegotti čielggadeapmi NAČ 1997:4 Sámi kultuvrra luondduvuodus, ja dása gulaskuddanávdnasat.

Sd.died. nr. 55 (2000–2001) ovdanboachtá ahte ráddhehus, Sámi vuogatvuodalávdegotti barggu hárrai guovlluin máttabealde Finnmárkkku, fuolaha ahte dáid guovlluid sámi virolašvuota ja riekteáddejumit čielggaduvvojtit.

Eamiálbmogiid vuogatvuodaaid gelbbolašvuoda-guovddáš galgá leat doaimmas 2002 čavčča rájes Guovdageainnus. Ráddhehus atrá guovddáža ceggema mearkkašahtti ovdáneapmin eamiálbmogiid guoski čuolbmabidjamiid čalmmusteamis ja gárgedeamis sihke Norggas ja olgoriikkas.

Aigumušsan lea ahte Sis-Finnmárkku diggegoddi galgá leat doaimmas ovdal go jahki 2004 lea vássán. Duopmostuollu, mii ásahuvvo Detnui, galgá leat dábálaš vuosttasiinstánsaduopmostuollu, mii galgá bálvalit buot ássiid iežas duopmosuohkana siskkabealde. Deattuhuvvo ahte duopmostuollu galgá leat guovttiegelalaš. Ráddhehus oaivvilda ahte lasihuvvon gelbollašvuota ja áddejupmi sámi kultuvrra ja virolašvuoda hárrai berre vuoruhuvvot duopmostuoluin. Odda duopmostuolu ceggejupmi šaddá dehálaš veahkkin dása.

4.2 Lávdegotti mearkkašeamit

4.2.1 Sámi riektedilit — gárgedeami joatkka

Lávdegotti eanetlohku, Bargiidbellodaga, Olgešbellodaga, Sosialisttalaš Gurutbellodaga, Krisstalaš Álbtotbellodaga ja Guovddášbellodaga miellahtut, dihtet ahte ii leat makkárge oppalaš, riikkaidgaskasaš definišuvdna eamiálbmigin, muhto ILO-konvenšuvdna nr. 169 eamiálbmogiid birra ja čearddaálbmogiid birra iešmearrideaddjí riikkain, sistisdoallá 1b artihkalis definišuvnna maid Ráddhehus geavaha Sd.died. nr. 55 (2000–2001) ja Sd.died. nr. 33 (2001–2002) oktavuodas:

«Iešmearrideaddjí riikkaid álbtomogida mat adnojuvvoytit eamiálbmigin dan dihtii go dát álbmogat leat sin manjisboahttit geat ásse riikkas dahje dan guovllus masa riika gulai, go guovlu váldojuvvui dahje koloni-serejuvvui dahje dálá riikkarájít ásahuvvojedje, ja geat

juridihkalaš servodatsajisteaset beroškeahttá leat ollásit dahje muhtin muddui seailluhan iežaset sosiála, ekonomalaš, kultuvrralaš ja politihkalaš ásahusaid.»

E anetlohku bidjá dan definišuvnna vuoddun iežas árvvoštallamiidda sámiid rievtálaš vuuddosa ektui, ja čujuha dasa ahte ILO-konvenšuvdna nr. 169 oktan ovddes ILO-konvenšuvnnain nr. 107 vuos leat dat guokte áidna riikkaidgaskasaš rievtálaš reaiddu mat njuolgga máinnašit eamiálbmogiid suodjaleami.

Norgga hárrái bidjá e anetlohku vuoddun ahte lágat oppalaččat, váfistit konvenšuvnna prinsihpaid.

ILO-konvenšuvnna nr. 169 eamiálbmogiid birra ja čearddalaš álbtomogiid birra iešmearrideaddjí riikkain, bijai Ráddhehus vuoddun ahte eai lean hehttehusat Norgii konvenšuvnna ratifiseret.

Stuorradikki gielldalávdegottis eai lean makkárge mearkkašeamit áššái, maid Stuorradiggi ovttajienalaččat dohkkehii.

E anetlohku oaivvilda leat dehálažjan kártet sámi riektediliid ja sihkarastit luondduvuuddosa vai sámi kultuvra joatkkašuvašii. E anetlohku danne oaivvilda leat dehálažjan čielggadit Finnmárkkku fylkka eat-namiid ja čáziid vuogatvuodaaid hálldašeami. E anetlohku čujuha Sámi vuogatvuodalávdegotti čielggadeapmi NAČ 1997:4 Sámi kultuvrra luondduvuodus. Dasto diehtá e anetlohku ahte lea viiddis gulaskuddanávnas mii čájeha ahte guovddáš fáttát ja evttohusat leat kontroversiealla, ja mat gáibidit sihke áiggi ja čiekjudeami vai boadášii vuoggalaš čovdosiidda. E anetlohku árvvoštallá čielggadeami oktan gulaskuddanávdnasiigun buori vuoddun čielggadit sámi riektediliid ja sihkarastit sámi kultuvrra luondduvuuddosa Finnmárkkus.

E anetlohku čujuha ahte dát bargu vel galggašii leat lagaš ovttasbargguin Sámedikkiin ja Finnmárkku fylkkagielddain, vai čiekjundivččii guovddáš áššiid, oktan dáid orgánaid sajádagaa fylkka boahtravaš eana-hálldašeamis.

E anetlohku oaivvilda leat hirbmat dehálažjan gávdnat čovdosiid mat sihke sihkarastet sámi kultuvrra luondduvuuddosa ja olles Finnmárkku álbtomoga beassat fylkka luondduriggodagaide. E anetlohku vuordá dan oktavuodas ahte Ráddhehus ovddida odeldiggeproposišuvnna lága birra riektediliid ja eanahálddašeami birra Finnmárkkus.

Lávdegotti Ovddádus bellodaga miellahtut hálidit heaitthihit Norgga sámepolitihka ja čujuhit Ovdádusbellodaga prisihpalaš oidnui.

Dát miellahtut bidjet vel vuoddun ahte sápme-laččat eai leat eamiálbtom Finnmárkkus.

Dát miellahtut čujuhit diedaolbmá Karsten Adriansen girjái «Er samene Finnmarks urbefolking?» Dán girjji konklušuvdna lea ahte ii gávdno makkárge duodaštus dasa ahte sámiid sáhtášii gohčodit eamiálbtom Finnmárkkus dahje Davvikalohtas. Girjjis boahtá baicce ovdan ahte sámit soite leamen majimusat dalá joavkuin geat geavahišgohte Finnmárkkus riggodagaid. Sámit leat Finnmárkkus unnit-

lohku ja berrešedje dakkárin meannuduvvot, dadjá diedaołmmái Karsten Adriansen.

Dát miellahtut čujuhit ahte vaikke Norga lei vuostas riika mii ratifiserii ILO-konvenšvnna nr. 169 (geassemánu 19. b. 1990) «eamiálbmogiid birra ja čearddalaš álbmogiid birra iešmearrideaddji riikkain», ii leat dát duodaštussan ahte sámiid sahhtá gohčodit eamiálbmogin.

Dát miellahtut čujuhit ahte SOU 1999:25 (Sveriges Offentlige Utredning) cealká ruota áššedovdi-joavku ahte Norgga ILO-konvenšvnna nr. 169 mean-nudeapmi «berresii doaibmat diediheapmin» ruota mearrádusaide.

Dát miellahtut leat vel mearkkašan ahte Ruotta ja Suopma eai leat ratifiseren ILO-konvenšvnna nr. 169.

Dát miellahtut eai dohkket ahte sámmit ožžot vuogatvuodaid álbmoga muđui goasttadussan.

Dát miellahtut čujuhit vel ovitta Nordlys artihkkalii čakčamánu 20. b. 2002 gos čuožžu ahte NSR miellahttu, Jánoš Trosten, doalai sáhkavuoru Sámedikkis gos čielgasit dajai ahte sámi iešstivrejumi defini-švdna sistisdoallá maid sámi olgoriikapolitihka ja sámi suodjaluspolitihka. Trosten hållá Nordlys aviissa mielde sámi stáhtavuoddudeami birra čearddalašvuo-da alde. Seamma kommentáras čuožžu vel: «Ahte Ny-stø (Sámediggepresideanta) dohkkeha dákár oain-nuid maid Trosten ovddida iige sáhte áddet earáláhkai go ahte dárbbaša garvit ahte dat joavku mas lea fápmu Sámedikkis ii hággan.»

Dát miellahtut leat guhká diehtán dáiđ faktoraid birra eaige hirpmástuva dákár ravaðaoavilbukti-miid dihtii, mat duoh tavuodas báhkkodit čearddalaš luvvema ja odda stáhtaásahamei.

Dáiđ miellahtu id mielas lea datte balddihahhti ahte norgga eiseváddit ja Stuorradikki eará bellodagat «jámma buolláhit» dákár politikhalaš ovddideami sámi birrasa osiin go láhčet dili lassi sámi iešstivrejup-mái sierra norgga sámepolitihka bokte.

Dát miellahtut várurhit Stuorradikki ja bivdet ahte dál bissehuvvo dákár váralaš ovdáneapmi áib-bas. Dán sahhtá buoremusat dahkat go heaittiha Sámedikkja ja loahpaha sámepolitihka.

Dát miellahtut áigot aiddostahttit ahte Finn-márkku eatnama ja čáhceriggodagaid hálldašeamsi berre seamma vuogatvuohta buohkaide prinsihppa leat gustojeaddjin. Dákár prinsihpalaš oaidnu šaddá guhkit áigái dat mii uhcimus riidduid dagaha Finn-márkku eatnamiid ja čáhceriggodagaid geavaheamis ja ávkástellamis.

4.2.2 Eamiálbmogiid vuogatvuodaid gelbbolašvuodaguovddáš

Lávdegotti eanetlohu, Bargiibbellodaga, Olgešbellodaga, Sosialisttalaš Gurutbellodaga, Kristtalaš Álbtombellodaga ja Guovddášbellodaga miellahtut, oaivvildit ahte Eamiálbmogiid vuogatvuodaid gelbbolašvuodaguovddáža ceggen 2002 čavčea, lea mearkkašahtti

ovdáneapmin eamiálbmogiidda guoski čuolbmabidjamiid čalmmusteamis ja gárgedeamis sihke riikkagottalačat ja gaskariikkasaččat. E anetlogu oainnu mielde lea dát dehálaš institušvdna čohkhet, hukset, vuogádahttit, máticasdoallat, ráhkadahttit, láhčit ja gaskkustit čuožžovaš informašuvnna ja dokumentašuvnna eamiálbmotvuogatvuodaid oppalačat ja erenoamážit sámi álbmoga birra.

Lávdegotti Ovddádusbellodaga miellahtut čujuhit oppalaš mearkkašemiidasaset 2.2.1. ja 4.2.1. kap.

4.2.3 Sis-Finnmárkku duopmostuolu ceggen

Lávdegotti eanetlohu, Bargiibbellodaga, Olgešbellodaga, Sosialisttalaš Gurutbellodaga, Kristtalaš Álbtombellodaga ja Guovddášbellodaga miellahtut, oidnet Stuorradikki mearrádusa 2001 gida Sis-Finnmárkku digge-gotti odda duopmostuolu ceggema dehálaš veahkkin dasa ahte riektelágadus šaddá eanet olahahttin sámi álbmogii. E anetlohu hálida deattuhit ahte duopmostuolu láhkavuoddu lea nugo eará duopmostuoluin, muhto ahte duopmostuolu ceggen lasiha riektelágádu-sa diedu ja gelbbolašvuoda sámi virolašvuoda, kultuvrra ja riekteoainnuid hárráí. E anetlohu oaivvilda vel ahte dát duopmostuollu ferte leat doaimmas ovdal 2004 loahpa.

Lávdegotti Ovddádusbellodaga miellahtut čujuhit oppalaš mearkkašemiidasaset 2.2.1. ja 4.2.1. kap.

Lávdegotti Sosialisttalaš Gurutbellodaga ja Guovddášbellodaga miellahtut čujuhit ahte Sis-Finnmárkku riekteveahkkekantuvra garrisit hedjonii Sd.died. nr. 25 (1998–1999) meannuđettiin. Árvalusas O. nr. 67 (2001–2002) nannejuvvui nuvttá riekteveahkkeortnet sakka, go mearriduvvui sihkkut nuvttá riekteveahki iežasoasi ovdal oddajagimánu 1. b. 2003 ja lasihit sisaboahorájá oažžut nuvttá riekteveahki 230 000 ruvdnuí oddajagimánu 1. b. 2003 rájes. Dát oppalaš buorideamit divvot muhtin riektemassima nuppástusaid geažil. Dát miellahtut leat datte dan oaivilis ahte Sis-Finnmárkku riekteveahkkedárbu oppalačat lea hedjonan ja ahte dárbbašuovo oddasit árvvoštallat Sis-Finnmárkku riekteveahkkekantuvra sierraortnegiidi.

Lávdegodi čujuha mudui Bušeahutta-árvalussii S. nr. 4 (2001–2002).

5 SÁMEDIKKI VÁLDI JA IEŠMEARRIDEAMI DOABA

5.1 Čoahkkáigeassu

Rádđdehusa vuolggasadjin lea ahte sámiid iešmearri-danvuogatvuoda doahpaga dulkon ferte dáhpáhuvvat álbmotrievttálaš mearrádusaid ja riikkaidgaskasaš nor-bmagárgedeami mielde dán duovdagis. Sámi iešmear-ridanvuogatvuohtha ferte vel dáhpáhuvvat dálá sorjakeahthes ja demokráhtalaš stáhta rámmaid siskkabeal-de, ja Norgga dálá geografalaš rájáid siste.

Sd.died. nr. 55 (2000–2001) ovdanboahtá ahte dehálaš osiid sámiid iešmearrideami gárgedeamis sáhttá čohkhet sámiid mielmearrideami vuogatvuhtii. Dát vuogatvuhta siskilda vuogatvuoda oassálastit buot mearridandásiin áššiin mat gusket lágaide ja hálldaséapmái ja bargui bisuhit ja gárgedit sámiid politihka-laš vuogádagaid. Sápmelačaid iešmearrideapmi ferte danne vuolgit vuogatvuodas oassálastit mearráusain mat sidjiide gusket. Sámi iešmearrideapmi lea, norga konteavsttas, gažaldat ahte man muddui sáhttá min demokráhtalaš vuogadat addit sámeálbmogii doarvái váikkuheami riikagottálaš politihkalaš proseassain ja mearráusain mat sidjiide gusket. Ráddehus hálida joatkit gulahallama Sámedikkiin vai ollejuvvo oktasaš áddejupmi das mo álbmotrievttálaš mearráusat iešmearridanvuogatvuoda birra galget áddejuvvot, ja sáhttít hábmejuvvot geavatlaš politihkkan Norggas.

Ráddehus aígu láhčit diliid nu ahte departemeantat álggahit oktasaš geavada vai Sámedikki bargođuovdda válđojuvvo árrat miele lähkabargguid ja sullasaš bargguid prosessii.

Sd.died. nr. 55 (2000–2001) lea dárkilat várddus Sámedikki bargo- ja válđesuorggis, oktan Sámedikki vuollásaš rádiid oddasit organiseremiin, mii bodii fápmui oddajagimánu 1. b. 2001.

Ráddehus hálida addit Sámediggái stuorát váikkuhanfámu ja lasihuvvon mearridanválddi áššiin mat namalassii gusket sámi veahkadahkii. Ráddehus lea dahkan álgaga gulahallat Sámedikkiin makkár dahka-mušaid lea savahahti sirdit Sámediggái sihke oanehis áiggi ja guhkes áiggi vuollái. Ráddehus hálida vel álggahit ovttasbarggu Sámedikkiin buoridan dihtii pro-seassaid ja iešguđetlágan dilálašvuodaid bušeahttardaid ja válđdi sirdima hárrai.

Ráddehus hálida deattuhit addit Sámediggái rámaid mat dahket vejolažžan gárgedit iehčanas politihka duovdagiai mat leat sirdojuvvon.

Sámedikki válgaortnet lea giedahallon goappašiid stuorradiggediedáhusain. Lassediedáhusas čujuhuvvo gieldalávdegotti dadjamušaide Stuorradiggái gos vál-gaoassálastima ja juohke biire sámi jienastuslogu čáli-heami geažil eahpiduvvo Sámedikki lobálašvuhta ovddasteaddji orgánan.

Rádđehus dovddasta ahte lea váttisvuohant jus govttolašmeahttun erohus jienasteaddji eanetlogu ja Sámedikki eanetlogu gaskkas šaddá beare stuorisin. Rádđehus aígu dán geahčcat dárkileappot, ja árvvoštallat ásahit dievadasmandáhtaid njulgen dihtii sávakeahtes bonjuvuodaid ovddastusas. Dehálaš lea vel ahte dihto oassi áirasat leat nissonat.

Sd.died. nr. 55 (2000–2001) čujuhuvvo ahte Sámedikki válggaid bajit prinsihpat, nugo válgbabiirejuohku ja mandáhtauohku, vuosttažettiin lea juoga mii guoská sámi veahkadahkii, ja ahte danne galggašii Sámediggi oažžut válđdi dáid áššiide.

Lassediedáhusas nannejuvvo ahte Rádđehusa vuolggasadjin ahte sámediggeválggaid ja eará vál-gaid bajit prinsihpaid berre Stuorradiggi mearridit. Rádđehus čujuha ahte Sámedikki válggaid njuolgg-

dusaid lea Stuorradikki nammadan bargojoavkku árvovoštallan. Rádđehus ii hálit dahkat loahpalaš oaivila čuolbmabidjamiidda mat leat namahuvvon dás bajá-bealde ovdal go Sámedikki nuppástusevttohusat leat válbmusat.

5.2 Lávdegotti mearkkašeamit

5.2.1 *Iešmearrideami doaba*

Lávdegotti eanetlohku, Bargiidbellodaga, Olgešbellodaga, Sosialisttalaš Gurutbellodaga, Kristtalaš Álbmotbellodaga ja Guovddášbellodaga miellahtut, čujuhit dasa ahte iešmearrideami doaba lea čilgekeahes álbmotrievttálaš doaba.

Eanetlohku lea mearkkašan ahte Sámedikki eanetlohku lea báhkkodan ahte «sápmelačcat ieža, iige stáhta, mearrida makkár servodatsurggiin sámeálbmot galgá stivret, gohcit ja hálldašit».

Eanetlohku deattasta ahte Sámedikki mearráusa sáhttá dulkot dego ii livčče rádjá dákkár iešmearridanvuogatvuodas. Eanetlohku ii sáhte guorrasit sámi iešmearrideami dákkár dulkojupmái.

Eanetlohku bidjá vuoddun ahte juohke liibbas lea sáhka ahte iešmearrideami doahpaga mearkkašupmi ferte leat dálá sorjakeahes ja demokráhtalaš stáhta rámma siskkabealde, ja Norgga dálá geográfalaš rájáid siste. Eanetlogu mielas ii leat makkárge territoriála ieštivrejupmi áigequovdil.

Eanetlohku bidjá vuoddun ahte iešmearrideami doahpaga ferte áddet prinsihpas ahte eamiálbmogin lea vuogatvuhta seailluhit ja ovddidit kultuvras. Norgga sámiid ektui lea dát nannejuvvon Vuodđolága § 110 a:s mii geatnegahttá Norgga eiseválddiid láhčit diliid vai sámeálbmot sáhttá váfistit ja gárgedit gielas, kultuvras ja servodateallimis.

Eanetlohku bidjá vuoddun ahte sámit ieža álbmotválljen orgánaset bokte fertejít čilget sámiid váse-din giela, kultuvrra ja servodateallima mearkkašumi ja sávaldahti ovdáneami. Seammás dovddahit dát miellahut ahte máŋga áššiin mat eai dušše guoska sámiid sierra gillii, kultuvrii ja servodateallimii, lea mearkkašupmi sámi servodagaid ovddideapmái.

Eanetlohku oaivvilda ahte sámiid vuogatvuhta mearridit iežas gárgedeamis, ferte danne vuolgit váikkuhanvuogatvuodas visot surrgiin mat gusket sámiide joavkun. Dát lea hui olu dan duohken makkár váldi ja makkár váikkuheapmi galgá biddjot sámiid álbmotválljen orgánii, Sámediggái.

Eanetlohku čujuha ahte sámit manjimus jagiid leat ožzon eanet duohta váikkuheami servodatdiliin mat sidjiide gusket. Sámediggái lea dadis eanet surrgiin biddjon mearridanváldi barguide mat dušše, dahje eanaš, gusket sámeálbmogii. Seammás lea Sámediggái addon váikkuheapmi go sáhttá váikkuhit mearráusaid visot áššiin mat dikki mielas gusket sámeálbmogii rudalačcat, kultuvrralačcat, juridihka-lačcat ja sosiálalačcat. Gažaldagat mat ságaškuššojit dán árvalusas čiekjudit dán.

E anetlohku čujuha ovdamearkan ahte sámit álbmotválljen orgánaset bokte, stáhta ruðaid vehkiin, sáhttet stivret sámegiela gárgedeami. Sámediggi maid mearrida, departementta mearridan rájáid- ja resursarámmaid siskkabealde, lähkaásahusaid sámegieloahpahusa oahppoplánaide vuoddoskuvllas ja joatkkaohpahusas ja sierra sámi fágaid oahppoplánaide joatkkaoahpahusas. Nuppi beales nammada Sámediggi áirasiid iešgudet almmolaš čielggadanlávdegottiide ja buktá gulaskuddancealkámušaid áššiide mat leat meannudeamis.

E anetlohku lea ovttaoaivilis ahte Ráðdehus berrešii bovdet Sámedikki dialogii dákkár áššiin, earret eará dainna áigumušain ahte oaččošii eanet čielgasa das maid Sámediggi bidjá iešmearrideami doahpagii.

E anetlohku guorrassa Ráðdehusa sávaldahkii ahte joatkit gullahallama Sámedikkiin áddejumi birra mo álbmotrievttálaš mearrádusat iešmearridanvuogatvuoda birra galget áddejuvvot ja sáhttít hábmejuvvot geavatlaš politihkkan Norggas. E anetlohku oaidná dehálažjan ahte dán barggu vuolggasadjin lea álbmotrievttálaš mearrádusain. E anetlohku eaktuda dasto ah te sámi iešmearridanvuogatvuoha norgga sámiide ferte geavvat dálá sorjjakeahes ja demokráhtalaš stáhta rámmmaid siskkabealde, ja Norgga dálá geográfalaš rájáid siste.

Lávdegotti Ovddádusbellodaga miellahtut fuomáshit ah te Ráðdehus lea ásahan dihto moivvi iežas eahpečielga oainnuin das mii sámi iešmearridanvuogatvuoda mearkkašupmi galgá leat. Nuppi beales diktá Ráðdehus iežas duvdot das go Sámediggi gáibida dadis lassi iešmearridanvuogatvuoda guovlluun gos sámit leat eanetlogus. Nuppi beales ballá Ráðdehus bidjat čielga rájáid sámi iešstivrejupmái go ballet riiddus Sámedikkiin. Dát dássádat gaskal áigut leat šiega ja buorredáhtolaš Sámedikki dadis lassi váikkuheapmái odda gáibádusaide, dahká ah te politihkalaš eanetlohku ii duostta doarvái čielgasit cealkit gokko olgorádjá sámi iešstivrejupmái galgámannat. Dát lea unohas ja váiggas.

Dát miellahtut agás deattuhit ah te Norga lea juogokeahes riika, sierra našuvnnalaš leavggain, našuvnnalaš lávlagiin ja našuvnnalaš beivviin, miessemánu 17. b. Mis lea dasto stuorradiggi ja okta ráðdehus mii galgá fuolahit ah te visot riikka ássit ožzot vuogatvuodaideaset áimmahušot lága ovttadássásašvuoda ja vuoiggalaš juohkima prinsihpaid miede. Vejolaš gáibádusat čearddalaš unnitlohkojoavkuin mat gustoit láhkamuddejuvvon sierraortnegiidda veahkadatjoavkuide dahje eará gáibádusat máŋggalágan iešstivrejumis našuvnnalaš stáhta Norgga rájáid siskkabealde, galget hilgojuvvot kategoralaččat álggus juo.

5.2.2 Sámedikki bargo- ja váldeduovdda

Lávdegotti eanetlohku, Bargiidbellodaga, Olgešbellodaga, Sosialisttalaš Gurutbel-lodaga, Kristtalaš Álbmotbellodaga ja Guovddášbellodaga miellahtut, fuomáshit ah te mánggabees ballet Sámedikki lobálašvuodas ovddasteaddji orgánan. Dát ášši lea ovdal ságaškušon, earret eará Sd.died. nr. 7 (2000–2001) Sámedikki 1999 doaimma oktavuodas. Dasalassin ovdanboahdá dát fuolastuvvan lávdegotti iežas árvalusain; Árvalus S. nr. 145 (1997–1998) ja Árvalus S. nr. 101 (2000–2001). Das báhkkoda eanetlohku fuolastuvvama go lea nu stuorra erohus jienaid ektui juohke áirasa duogá-

sámelága § 2–1 mudde Sámedikki ovddasvástádusuorggi ja válddi. E anetlohku hálida čujuhit man dehálaš lea ah te Sámediggi oažžu duohta váikkuhanfámu ja mieldemearrideami áššiin mat gusket sámeálbmogii, ja doarju Ráðdehusa juksanmeari sirdit eanet válddi ja dahkamušaid Sámediggái. Olahan dihtii dán juksanmeari, lea e anetlohku ovttaoaivilis Ráðdehusain ah te Sámediggi ferte váldojuvvot miede árrat láhkabargguid ja sullasaš bargguid prosessii ja ah te lávdegottiid nammadandagaldusat rievaduvvovit, vai Sámediggái addojuvvo ovddastanvejolašvuohta, dahje vejolašvuohta nammadir áššedovdiid lávdegottiide mat galget čielggadit áššiid mat namalassii gusket sámeálbmogii. Dasto hálida e anetlohku deastadtadit man dehálaš lea ah te stuorát áššit ja áššit main lea vásedin mearkkašupmi sámeálbmogii, sáddejuvvovit gulaskuddamii Sámediggái, ja ah te Sámedikki gulaskuddancealkámušat adnojuvvovit erenoamáš dettolazžan. E anetlohku oaivvilda dasto ah te lea dárbašlaš olahan dihtii juksanmeari sirdit bargo- ja válde-suorggi ah te áššeoaásalaččat áddejít sirdimiid ovdehu-said ovttaláhkai. E anetlohku mearkkaša ah te jus galgá lihkostuvvat gárgedan dihtii iehčanas politihka mat surgiin sirdojuvvovit, de čatnosta dát ee. Sámedikki ekonomalaš rámmaiguin.

E anetlohku hálida addit Sámediggái stuorát mearridanválddi áššiin mat namalassii gusket erenoamážit sámi veahkadahkii. E anetlohku oaivvilda ah te váldonjuolggadus ferte leat integreret sámi beroštusaid deasttaid dábálaš hálldaašeapmái dan sadjái go ásahit sierra sámi ortnegiidi. E anetlohku oaivvilda ah te lunndoleabbott Sámedikkis lea ovddasvástádus ortnegiidda mat ollásit, dahje eanaš, leat jurddašuvvon sámeálbmogii. E anetlohku deattasta ah te ovddasvástádussuorggit mat sirdojit Sámediggái leat čielgasit meroštallon iige váttis sirret eará hálldaašanorgánaid ovddasvástádussurrggiin.

E anetlohku danne oaivvilda ah te bargguid mat gusket sihke sámiide ja álbmogii mudui, berrejít váldonjuolggadussan dábálaš hálldaašanorgánat áim-mahušsat.

Lávdegotti Ovddádusbellodaga miellahtut čujuhit oppalaš mearkkašemiidasaset 2.2.1. ja 4.2.1. kap.

5.2.3 Sámedikki válgaortnet

Lávdegotti eanetlohku, Bargiidbellodaga, Olgešbellodaga, Sosialisttalaš Gurutbel-lodaga, Kristtalaš Álbmotbellodaga ja Guovddášbellodaga miellahtut, fuomáshit ah te mánggabees ballet Sámedikki lobálašvuodas ovddasteaddji orgánan. Dát ášši lea ovdal ságaškušon, earret eará Sd.died. nr. 7 (2000–2001) Sámedikki 1999 doaimma oktavuodas. Dasalassin ovdanboahdá dát fuolastuvvan lávdegotti iežas árvalusain; Árvalus S. nr. 145 (1997–1998) ja Árvalus S. nr. 101 (2000–2001). Das báhkkoda eanetlohku fuolastuvvama go lea nu stuorra erohus jienaid ektui juohke áirasa duogá-

bealde, belohahkii jienastuslohkui čálihan logu geažil, belohahkii 13 válgbaiire válgoassálástima geažil.

E anetlohku oaivvilda ahte Sámedikki lobálaš-vuodas sihke albmotválljen orgánan ja hálddahuusorgánan lea stuorra mearkkašupmi sámepolitihkkii ovdosgovlui. E anetlohku dovddasta ahte lea váttisvuohtan jus govttolašmeahttun erohus jienasteaddji eanetlogu ja Sámedikki eanetlogu gaskkas šaddá beare stuorisin.

E anetlohku dovddasta vel ahte Sámedikki váilevaš nissonovddastus lea ja lea leamaš váttisvuohtan, ja áigu dan oktavuodas čujuhit ahte politihkalaš bellodagat mat bidjet listta sámediggeválggaid, nominerejít sihke nissoniid ja dievdduid listtaid bajimužžii.

Eará eanetlohku, Olgešbellodaga, Sosialisttalaš Gurutbellodaga, Kristtalaš Álbmotbellodaga ja Guovddášbellodaga miellahtut, oaivvildit ahte Stuorradikkis berre leat bajiit prinsihpaid ovddasvástádus iešgudeit válgaortnega.

Lávdegotti Bargiidbellodaga miellahtut oaivvildit ahte Sámedikki válgaortnega ášsis, oktan jienastanvuogatvuoda ráddjemiin, válgbaiirejuohkimiin, mandáhtajuohkimiin jna. lea prinsihpalaččat riekta ahte sámeálbmot ieš sin álbmotválljenorgána bokte, mearrida. Dát miellahtut oaivvildit danne ahte ulbmil ahte sámít Sámedikki bokte ieža galget mearridit áššiin mat erenoamážit gusket sámeálbmogii, devdo buoremusat go diktá Sámedikki iežas oažžut válddi dáiid áššiin.

Lávdegotti Olgešbellodaga, Sosialisttalaš Gurutbellodaga ja Kristtalaš Álbmotbellodaga miellahtut dihtet ahte Sámediggi lea nammadan bargojoavkku mii lea árvvoštallan sámediggeválggaid njuolggadusaid, ja ahte Sámediggi dán rapportta vuodul lea ovddidan nuppástusevttohusaid Sámedikki válganjuolggadusaide. Dát miellahtut dihtet ahte Ráddhehusas lea Sámedikki evttohus árvvoštallamii ja čuovvoleapmái. Dát miellahtut áigot vuordit Ráddhehusa meannudeami ášsis.

Lávdegotti Ovddádusbellodaga miellahtut garrisit vuostaldit válgaortnega mas čearddalaš gullevašvuhta lea dat mearrideaddji faktor jienastanvuogatvuoda vuogaduvvomii.

Dát miellahtut oaivvildit ahte čearddalaš differnsieren vuogaduvvot demokráhtalaš válggaid searvamii lea dohkketmeahttun. Ii oktage álbmotjoavku galgga čearddalaš duogážiin oažžut viiddis demokráhtalaš vuogatvuodaid muđui álbmoga ektui. Dákkár ortnegat dušše ráhkadir čiekŋalis nárrodaga ja šaddadit vaši álbmotjoavkkuid gaskka. Dát ii leat sávahahtti, ja dáiid miellahtuid mielas lea imaš ahte Ráddhehus ja stuorradiggeeantlohku vállje ovddidit dákkár politihka.

Dáiid miellahtuin ii leat dáiid ákkaid geažil makkárge áddejupmi Ráddhehusa politihkkii dán suorggis. Seammás galggašii navdit ahte 80–85 pst. álbmogis lea vuostá ahte Sámediggái juolluduvvo lassi fápmu. Sámi ovddastupmi demokráhtalaš forain ferte geavvat dábálaš demokráhtalaš vuogádagas mii mis lea Norggas iige Sámedikki bokte. Galgágo Sáme-

diggi Finnmarkkus bissut, berrešii danne leat álbmot-jienasteamis.

Lávdegotti Guovddášbellodaga miellahttu diehtá ahte Sámediggi lea giedahallan sámediggeválga válgaortnega. Sámediggi evttoha ortnega dievadas-mandáhtaguin nugo stuorradiggeválggain. Dákkár ortnet válddášii dán miellahttu mielas dárbašlaš deastta unnán ovddastuvvon guovluide. Dát miellahttu fuomáša vel ahte Sámediggi dáhtošii ahte dát mandáhtat galget doalahuvvot sohkabeallá mii lea unnitlogus. Dát miellahttu bividá Ráddhehusa sakka deattuhit Sámedikki cealkámuša dán ášši joatkka barggus.

Lávdegotti eanetlohku, Bargiidbellodaga, Olgešbellodaga, Sosialisttalaš Gurutbellodaga, Kristtalaš Álbmotbellodaga ja Guovddášbellodaga miellahtut, dihtet ahte válgaortnetláhka cealká ahte jus listaevttohusa lea registrerejuvvon politihkalaš bellodat ceggen, galgá bajilčála leat seamma go bellodaga registrerejuvvon namma. E anetlohku lea mearkkašan ahte politihkalaš bellodagat leat dán vuodul biehtaluvvон geavhit guovttagielalaš namaid sin listtain 1999 válggain.

E anetlohku oaivvilda ahte berrešii sáhttí geavhit guovttagielalaš listanamaid.

E anetlohku áigu bividá Ráddhehusa ovddidit dárbašlaš láhkanuppástusevttohusaid, nu ahte šaddá lohpi atnit sihke dáro- ja sámegiel bellodatnama válga-listtain.

Go jo Sámediggi lea ovddasteaddji hälli Norgga sámiide, lea eanetlogu mielas hui vuoruhuvvón bargu lasihit jienasteaddjilogu sámediggeválggain. E anetlohku oaivvilda ahte stáhtalaš eiseválddit ja Sámediggi ovttas fertejít nannet dieduid sámi jienastuslogu ja sámediggeválggaid birra. E anetlohku čujuha seammás ahte dadis buorredáhtolaš guoddu sápmelaš-vuhtii dáža stuorraservodaga beales iešalddes dagašii ahte eanebut čálihit iežaset jienastuslohkui.

Eará eanetlohku, Bargiidbellodaga, Olgešbellodaga ja Kristtalaš Álbmotbellodaga miellahtut, oaivvildit fertet árvvoštallat diktit náittosguimmiid geat leat sápmelaččaiguin náitalan geat leat jienastuslogus, beassat čálihit iežaset jienastuslohkui ja jienastit válggain. Dát e anetlohku ii áiggo dahkat mearrádusa dán áššái ovdal go dárkleabbut árvvoštallan lea válmmas. Dát e anetlohku bividá Ráddhehusa ovddidit dán ášši Sámediggái árvvoštallamii.

Lávdegotti eanetlohku, Bargiidbellodaga, Olgešbellodaga, Sosialisttalaš Gurutbellodaga, Kristtalaš Álbmotbellodaga ja Guovddášbellodaga miellahtut, oaivvildit ahte válgaortnet ferte sihkarastit stuorát oktiivástádusa gaskal jienaid ja válljejuvvon árraslogu.

E anetlogu mielas lea hui unohas ahte lea vuollelis nissnovddastupmi Sámedikkis. Dás sáhttá leat

oktavuohta go válgbiiirejuohkin lea nu ahte eanaš listtat duše ožzot ovta áirasa, ja ahte leat sakka eanet albmát listtaid vuostassajin. E anetloku čujuha dasa ahte sámi nissoniin árbevirolačat lea leamaš nana sajádat servodagas. Dál lea hástalus oažut ovdastuvvot nissoniid seammaláhkai go albmáid sáme-politihkalaš orgánain.

E anetloku oaivvilda ahte sihke váilevaš oktii-vástádus gaskal jienastansearvama ja ovddastumi Sámedikkis ja vuollelis nissonovddastupmi sáhttá áitit Sámedikki lobálašvuoda. E anetloku oaivvilda danne ahte Sámediggi ferte sakka deattuhit barggu ahte juvssášii ovddasteaddji válgaortnega.

E anetloku lea mearkkašan ahte Sámediggi dáhtošii dievadasmandáhtaid ortnega. E anetloku áigu Sámedikki meannudeami vuodul bivdit Ráddehusa árvvoštallat álgahit dákkár ortnega.

E anetloku lea mearkkašan ahte Sámediggi bidjá vuoddun ahte dievadasmandáhtat galget doala-huvvot sohkabeallái mii leat unnitlogus. E anetloku dáhttu Ráddehusa árvvoštallat diekkár ortnega. E anetloku navdá ahte dát ii datte leat doarvái sihkarastit govtolaš ovttadássásášvuoda sohkabeliid gas-kasaš ovddastumis.

Lávdegotti Barginbelodaga ja Guovdášbelodaga miellahtut oaivvildit ahte ferte árvvoštallat lasihit válgbiiriid sturrodaga váikkuhan-gaskaoapmin juksan dihtii stuorát ovddastumi. Dát miellahtut bivdet Ráddehusa ovddidit dán ášši Sámediggái árvvoštallamii.

6 SÁMI BEROŠTUSAT JA SÁMEDIKKI ROLLA STÁHTA, GIELDDA JA FYLKAGIELDDA EKTUI

6.1 Čoahkkáigeassu

1998:s álgahuvvojedje bissovaš čoahkkimat politihkalaš dásis Sámedikki bušehta birra Sámedikki ja muhtun departemeanttaid gaskkas ovdal Ráddehusa jahkásaš bušeahttakonfereanssa. Dárkilat cielggadus stáhtalaš orgánaid, fylkkagielldaid, gielldaid ja Sámedikki gaskasaš oktavuodain lea addon Sd.died. nr. 55 (2000–2001).

Stuorradiggediedáhusain čujuhuvvo ahte vai geat-negasvuodat sámeálbmogii galget sáhttít áimmahuššojuvvot, lea dehálaš ahte sámi geahčanvuohki áimmahuššojuvvvo gielldalaš dásisge.

Ráddehus dáhttu ahte gielldat ja fylkkagielldat iežaset álgaga mielde áimmahušset sámi beroštusaid ja vuogatvuodaid politihkalaš vuoruhemiin mat dahkojuvvoyit. Sávahahti lea ahte fylkkagielldat váldet Sámedikki mielde guovlluguovdasaš searvevuhtii oasin guovlluguovdasaš gárgedanoassádalli rollas.

St.died. nr. 55 (2000–2001) ovdanbuktojuvvoyit iežgudetlágan molssaeavttut mo sáhttá árvvoštallat sámi áššiid ovddasvástádus- ja dahamušjuogu. Ráddehus áigu vuos dahkat álgaga konferensii, mas Sámediggi, gielldat, fylkkagielldat ja geavaheaddjat bovdejuvvoyit almmustuhtit dárbuid ja hástalusaid sámi áššiid hálddaheami hárri gielldain.

jit čalmmustuhttit dárbuid ja hástalusaid sámi áššiid hálddaheami hárri gielldain.

6.2 Lávdegotti mearkkašeamit

Lávdegotti eanetloku, Barginbelodaga, Olgešbelodaga, Sosialistalaš Gurutbelodaga, Kristalaš Álbtombelodaga ja Guovddášbelodaga miellahtut, čujuhit dasa ahte vaikke stáhtas lea váldoovddasvástádus láhčit diliid nu ahte sámit sáhttít váfistit ja gárgedit gielset, kultuvraset ja servodateallimeaset, fertejít geavatlaš barggut mat dán ovddasvástádusa čuvvot, hui olu báik-kálaš ja guovlluguovdasaš hálddašandásis álgahuvvot. E anetloku deattasta ahte gielldain ja fylkkagielldain leat seamma geatnegasvuodat go stáhtas leat mielde deavdimin min riikkagottalaš ja riikkaidgaska-saš geatnegasvuodaid sámeálbmoga ektui. Sámi giela ja kultuvrra áimmahuššan ferte danne deattuhuvvot politihkalaš vuoruhemiin mat dahkojít gielldalaš ja fylkkagielldalaš dásis.

E anetloku čujuha man dehálaš lea ahte fylkkagielldat mat leat áigeguovdilat seaguhit Sámedikki guovlluguovdasaš gárgedanbargui.

E anetloku lea mearkkašan ahte oktavuohta gaskal gielldasuorggi ja Sámedikki dál lea ovddáneamen. E anetlogu mielas lea buorre ahte dát ovttasbargu šaddá dáhpin.

E anetloku berošta das ahte bargu gárgedit bu-riid ja ávkkálaš ovttasbargovugiid ja bargojuohkima gaskal Sámedikki ja iešgudet hálddašandásiid joatkkašuvvo. Vai geatnegasvuodaid sámeálbmogii galgá áimmahušsat, oaivvilda e anetloku leat dehálažjan ahte sámi geahčanvuohki lea guovddážis gielldalaš ja fylkkagielldalaš dásisge. Mo ovttasdoibma lea gaskal hálddašandásiid, lea ee. máhtu ja doahttaleami duohken goabbat beali dillái, kultuvrii, dárbbuide, hástaluside, bargguide, ovddasvástádus- ja váldeviido-dahkii. E anetlogus lea dán oktavuodas jáhkku ahte dát lea lávki buori guvlui go Ráddehus áigu dahkat álgaga konferensii mas Sámediggi, gielldat, fylkkagielldat ja geavaheaddjat bovdejuvvoyit almmustuhtit dárbuid ja hástalusaid sámi áššiid hálddaheami hárri gielldain. E anetloku oavvilda leat erenoamás dehálažjan almmustuhtit mo dárbbut ja hástalusat gielldain olggobealde sámegiela hálddahanguovllu sáhttít ovddaldastojuvvot sámegiela ektui.

E anetlogu oainnu mielde sáhttít sámi beroštusat osohahkii áimmahuššojuvvot dainna lágiin ahte Sámediggái addojuvvo vejolašvuohta váikkuhit gielldalaš ja fylkkagielldalaš proseassaid. E anetloku lea ovttaoivilis ahte dát sáhttá dáhpáhuvvat dan bokte ahte Sámediggi buktá oaiviliid Finnmarkku, Romssa, Nord-lándda, Davvi- ja Lulli-Trøndelága ja Hedmárkku fylkkaplánaide, jas das leat čoahkkimat ja ovttasbargu gielldaiquin ja fylkkagielldaiquin mángga suoggis.

Ii leat vejolaš iige sávahahti eanetlogu beales ahte sámi beroštusat báikkálaš ja guovlluguovdasaš dásis duše galget áimmahuššot Sámedikki váikkuhusain, go lea prinsihpalačcat dehálaš e anetloku nannet

báikkálaš iešstivrejumi, nu ahte mearrádusaid sáhttá dahkat nu lahka go vejolaš sin geaidda dat gusket. Eanetlohu ávžjuha danne gielldaid ja fylkagielldaid iežaset álgaga mielde váldit vuhtii sámi beroštusaid daid politihkalaš vuoruhemiin mat dakhkojit. Eanetlohu guorrasa dán vuodul Ráddhehusa árvalussii ahte guovlluguovdasaš dásí rolla nannen gárgedanaktoran ferte maiddái geavvat nu ahte fylkagiellda seaguha Sámedikki daid fylkkain mat bajábealde leat namuhuvvon.

Dasto oaivvilda eanetlohu ahte sámi ealáhus-organisašuvnnat berrejít leat ovttasbargoguoimmit guovlluguovdasaš searvivuodas fylkkain gos sámít áasset.

Eanetlohu áigu deattastit ahte Sámediggi galgá leat deháleamos eaktoháhkkin sámi ássiid gárgeademis. Eanetlohu áigu dasto čujuhit man dehálaš lea ahte Sámedikki ja guoski gielldaid ja fylkagielldaid gaskasaš dialoga vuodđuduvvo vuostevurolašvuhti.

Lávdegotti Ovddádusbellodaga miellahtut čujuhit oppalaš mearkkašemiidasaset 2.2.1. ja 4.2.1. kap.

Lávdegotti Sosialisttalaš Gurutbellodaga ja Guovddášbellodaga miellahtut oaivvildit leat dárbašlažjan gárgeedit árjjalaš sámepolitihka. Sámedikki lea Stuorradiggi ásahan ja berrešii dane leat Stuorradikki deháleamos mielbargin sámepolitika gárgeademis. Dehálaš eaktun oažžut dán doabmat lea gárgeedit Sámedikki ja ráddhehusa gaskasaš, ja Sámedikki ja Stuorradikki gaskasaš ovttasdoibmii ja ovttasbargui vuogádaga. Livčii lunddolaš ásahit sierra čoahkkimiid daid lávdegottiin Stuorradikkis main lea ovddasvástádus sámepolitihkkiie iešgudet surgiin, earret dábálaš gulaskuddamiid lávdegottiin.

Dát miellahtut áigot evttohit Stuorradikki presidenteantagoddái ahte láhčcojít dilit ásahit fásta jahkásaš ovttasbargočoahkkimiidda gaskal Sámedikki ja Stuorradikki lávdegottiid bokte.

Dát miellahtut čujuhit dasa ahte Kanada lea válljen siehtadallanmálle ja bivdá Ráddhehusa geahčadit dán málle ja máhccat Stuorradiggái go dan lea árvovoštallan.

Dát miellahtut áigot vel deattastit ahte stáhtalaš eisevalddit eai galgga hilgut iežaset mielváikkukan ja ovttasbargoovddasvástádusa áššiin maidda Sámediggái lea addon váldi ja geatnegasvuhta ruhtadit doaibmabijuid mat lávdaduvvojít.

Dát miellahtut dihtet ahte lea dahkon ovttasbargosoahpmuš gaskal Sámedikki ja Romssa fylkagieldda, ja ahte Sámediggi áigu doallat čoahkkima eará fylkagielldaiguin gos sámít áasset. Dát miellahtut čujuhit dasa ahte Ráddhehusa lea sirdán guovlluguovdasaš ruaid fylkagildii nannen dihtii guovlluguovdasaš gárgedanbarggu ja oaivvilda ahte Sámediggái ferte juolludit guovlluguovdasaš gárgedanruda maid galgá geavahit ovttasbargoprošeavtaide fylkagielldaiguin.

7 SÁMI MÁNGGADÁFOTVUOHTA

7.1 Čoahkkáigeassu

Davvisámi joavku lea logu dáfus stuorámus. Norggas gávdnojít vel eará uhcit joavkkut main ee. lea iežaset identitehta, iežaset kulturalbmanahittinvoigit ja/dahje gielat/váldosuopmanat. Oktasažzan dáid uhcit joavkkuide lea ahte garra dáruiduhttináigi ollásit dahje osohakii jávkadii sin giela ja kultuvrra. Sd.died. nr. 55 (2000–2001) lea oarjelsámiid, nuortasámiid/goltásámiid ja julevsámiid birra lagabui máinnašuvvon. Lassediedáhusas máinnašuvvojít dát joavkkut, ja bihtánsámi joavku, dievasmahti láhkái.

Ráddhehus hálida láhčit diliid sámi kultuvrra mánggadáfotvuoda seailluheapmái ja gárgeadeapmái.

Sd.died. nr. 55 (2000–2001) ovdanboahztá ahte Ráddhehus, Sámi vuogatvuodalávdegotti joatkkabarggu oktavuodas, áigu fuolahit ahte julev- ja oarjelsámi virolašvuhta ja riekteáddejumit čielggaduvvojít. Ráddhehus áigu vel fuolahit ahte ráhkaduvvojít oahpponeavvut oarjelsámegillii, nuortasámegillii/goltásámegillii ja julevsámegillii. Ráddhehus áigu dadis árvvoštallat rájárásttildeaddji doaibmabijuid ja ovttasbargoprošeavtaid mat sáhttet nannet ja gárgeedit nuortasámiid/goltásámiid giela-, kultur- ja ealáhusvuddosa.

Lassediedáhusas ovdanboahztá ahte Gielda- ja guovluddepartemeanta lea addán doarjaga Rørosmuseet:i 2001:s oarjelsámi fáddáčájáhussii. Departemeanta lea vel juollutan rudaid oarjelsámi kulturfestivála gárgebanbargui Plassjes 2002:s.

40 odda luosa ja guvžja biebmoguollešaddadan-konsešuvnnas galget guokte konsešuvnna biddjojuvvot Máskkái nannen dihtii julevsámi servodaga.

Stáhtabušeahdas 2002 lea juolluduvvon 2,5 milj. ru sámi jahkeduhátbáikki, Nuortasámi dávvirvuorkká huksema prošekteremii ja válmmaštallamii Njeavdámii. Buohkanas doarjjarámma lea 30 milj. ru golmma lagi badjel.

7.2 Lávdegotti mearkkašeamit

Lávdegotti eanetlohu, Bargiidbellodaga, Olgešbellodaga, Sosialisttalaš Gurutbellodaga, Kristtalaš Álbumotbellodaga ja Guovddášbellodaga miellahtut, dihtet ahte sámi álbumotjoavkkku siskkabealde gávdno girjás mánggadáfotvuhta mii boahtá ovdan iešgudetlágan sámi gielaid/váldosuopmaniid, kultuvrralaš albmanahttin-vugiid, ássama ja ealáhusheiveheami bokte. Eanetlohu doarju Ráddhehusa oainnu ahte lea sávahahti láhčit diliid seailluhan ja gárgeedit dihtii dán mánggadáfotvuoda. Eanetlohu hálida áinnas čujuhit ahte luondu ealáhusvuddosin ja birgejupmin lea dehálaš iešgudet sámi joavkkuide ja ahte dat šaddet hui rašit muddenáššiin mat gusket iešgudet sámi ássanguovlluide. Láhčit diliid viiddidit ja gárgeedit dálá ja odda ealáhusvuddosa lea eanetlogu mielde dehálaš iešgudet sámi joavkkuide. Eanetlohu diehtá ahte Ráddhehus lea álggahan barggu hábmet čuozahusčielggadanprogramma Divttasuona–Oarjjevuona–Guovllus

suodjalanbarggu oassin. Eanetlohku dáhtošii dán oktavuođas čujuhit ahte ii dárbbáš leat vuostálasvuoh-ta gaskal luonddugáhttema ja luondduhálddašeami. Eanetlohku oaivvilda ahte ulbmilin berrešii leat sáhttit ovttastit dáid beošusaid dán guovllus.

Lávdegotti eanetlohku, Bargiidbellodaga, Guovddášbellodaga ja Ovddádusbellodaga miellahtut, leat mearkkašan Divttasvuona–Oarjjevuona-guovllu gáhttenplána diedáhusa mánnašeami. Eanetlohku ávžjuha Ráddheusa geassit Oarjjevuona ollásit gáhttenplánabarggus.

Eanetlohku ovddida čuovvovaš evttohusa:

«Stuorradiggi bivdá Ráddheusa geassit Oarjjevuona ollásit Divttasvuona–Oarjjevuona-guovllu gáhttenplánabarggus.»

Lávdegotti Bargiidbellodaga ja Guovddášbellodaga miellahtut čujuhit ahte Sámi vuogatvuodalávdegoddi lea álgghan barggus máttabealde Finnmarkku. Lávdegotti mandáhtan lea ee. árvvoštallat ja ovddidit evttohusaid sámi guovlluid boahtegaš hálldašeapmái sámi kultuvra ja eallinuogi seal-luheami ja vífisteami deasttain. Dát miellahtut deattastit ahte Oarjjevuona oktan guoski guovlluin lea sámeálbmoga guovddášguovlu julevsámi guovllus.

Lávdegotti Olgešbellodaga, Sosialisttalaš Gurutbellodaga ja Kristtalaš Álbmotbellodaga miellahtut leat mearkkašan Divttasvuona–Oarjjevuona-guovllu gáhttenplána mánnašeami diedáhusas, ja deattastit ahte Oarjjevuona guoski guovlluin lea julevsámi guovllu sámeálbmoga guovddášguovlun. Dát miellahtut deattuhit man mávssolaš lea ahte válđá vuhtii julevsámi berošusaid guovllus ja vejolaš gáhttendoaibmabijut galget vuodduduvvot dasa ahte julevsámi álbmoga birgenvuodus váfistuvvo.

Dát miellahtut čujuhit ahte Sámi vuogatvuodalávdegoddi lea álgghan barggus máttabealde Finnmarkku, mas mandáhtan lea ee. árvvoštallat sámi guovlluid boahttevaš hálldašeami sámi kultuvra ja eallinuogi seal-luheami ja vífisteami deasttain.

Lávdegotti eanetlohku, Olgešbellodaga, Ovddádusbellodaga, Sosialisttalaš Gurutbellodaga ja Kristtalaš Álbmotbellodaga miellahtut, eaktudit ahte dán proseassa deasta árvvoštallo joatkka gáhttenbarggus, oktan dainna ahte fer-tego vuordit Sámi vuogatvuodalávdegotti barggu ov-dal loahpalaš mearrádusa — nugo Birasgáhttendepar-tementage lea oaivvildan guovvamánu 26. b. 2002 reiv-ves Nordlándda fylkkamánnii gáhttenproseassa hárrai:

«Ii dahkko makkárge mearrádus gáhttenáššis ovdal go julevsámi berošusat leat čielggaduvvon ja áimma-hušson. Nu guhkás go eiseválddit oaivvildit dárbbášuv-vo vuordit Sámi vuogatvuodalávdegotti árvalusa sámi vuogatvuodaid birra sámi guovlluid eatnamiid ja čáziid hálldašeami hárrai olggobealde Finnmarkku, galgá árvvoštallot mäjdit mearrideami mäppil go ášši mudui lea gárvásit čielggaduvvon. Dákkár ášši mearriduvvo mäppil go lea leamaš oktavuohta ee. Sámedikiin.»

Eará eanetlohku, Bargiidbellodaga, Olgešbellodaga, Sosialisttalaš Gurutbel-

lodaga, Kristtalaš Álbmotbellodaga ja Guovddášbellodaga miellahtut, dorjot dan ahte Ráddheus čielggada julev- ja oarjelsámi virolaš-vuoda ja riekteáddejumiid Sámi vuogatvuodalávde-gotti joatkkabarggu oktavuođas.

Seailluhan dihtii sámi mánggadáfotvuoda oaivvilda dát eanetlohku ahte giella lea guovddážis. Dát eanetlohku lea danne ovttaoivilis Ráddheusain ahte dat ferte veahkehit gárgedit oahpponeavvuid oar-jelsámegillii, nuortasámegillii/goltásámegillii ja julev-sámegillii.

Dát eanetlohku diehtá ahte iešguđet sámi álbmotjoavkkut ásset riikarájáid rastá Ruota ja Suoma bealde. Dasalassin diehtá dát eanetlohku ahte sámit ásset Ruoššasge. Danne lea dán eanetlogu mielde dehálaš ahte Ráddheus čadat árvvoštallá rájá-rasttildeaddji doaibmabijuid ja ovttasbargoprošeavt-taid mat sáhttet leat mielde nannemin ja gárgedeamen sámegiela-, kultur- ja ealáhusvuddosa. Dát gusto áin-nas nuortasámiide/goltásámiide.

Dát eanetlohku diehtá ahte Sámediggi lea vál-ljen Nuortasámi musea Njeavdámis, Máttá-Várjjagis sámi duhájtjahkebáikin ja ahte golmma lagi badjel lea juolluduvvon oktiibuot 30 milj. ru doarjjarámma. Dát eanetlohku doarju Ráddheusa ahte nuortasámi/goltásámi biras ieš galgá váikkuhit musea sisdollui ja gárgedeapmái. Dán báikkálaš čatnašumi ferte váfistit boahttevaš stivrenhámádagá boekte.

Dát eanetlohku deattuha seal-luhiit ja joatkkihit sámi mánggadáfotvuoda. Dát gáibida árjjalaš politihka uhcit sámi álbmotjoavkkuid ektuige, geain lea iežaset identitehta, iežaset kulturalbmanahittinvuogit ja/dahje giella/váldosuopmanat.

Dát eanetlohku čujuha datte ahte mánggadáfotvuoha mearkkaša vel girjás ássama ja ealáhusheive-heami. Dát cealkkiha ee. dáhtui váfistit mearrasámi kultuvra ealáhusekonomalaš vuđdosa.

Dát eanetlohku čujuha dasa gielalaš ja kultuvralaš mánggadáfotvuohita gullá oktii biologalaš máng-gadáfotvuhtii. Boazoguohtumiid dáidemeahtun hálldašeapmi lea áitta boazoealáhussii ja dan bokte boazosámi kultuvrii. Seammaláhkai lea ekologalaš dásse-his deaddu mearas áigga mearrasámi kultuvrii. Dát eanetlohku danne čujuha dasa ahte ceavzilis biras-ja resursapolitikhka lea dehálaš sámi giela ja kultuvra seal-luheapmáige.

Dát eanetlohku deattuha ahte ovttadássásaš-vuoda bargu ferte leat sámpolitikhkas ovttastahtton oassin. Dát gusto sihke ovttadássásašvuhtii politikhkas ja servodateallimis, ja ovttadássásašvuhtii sámi ealá-husain. Dát eanetlohku áigu čujuhit ahte ovttadássásašvuhta lea politihka mearkkašumi birra, iige dušše válganjuolggadusaid ja ovddastumi birra.

Lávdegotti Ovddádusbellodaga miellahtut čujuhit oppalaš mearkkašemiidasaset 2.2.1. ja 4.2.1. kap.

8 SÁMEGIELLA

8.1 Čoahkkáigeassu

Sd.died. nr. 55 (2000–2001) máninnaša riikkagottálaš ja riikkaidgaskasaš geatnegasvuodain sámegiela ektui.

Ovddasvástádus sámegielaid áimmahuššamis iešguđet suorggis gullá guoskevaš fágadepartemeanttaide ovttasbarggus Sámedikkiin. Kultur- ja girkodepartemeantas lea oppalaš ja bajit hálddahanovddasvástádus sámegielain sámelága giellanjuolggadusaid hálddaheami bokte.

Ráddehus hálida ahte sámegiella geavahuvvo árjalačabut, ja áigu láhčit diliid lasihuvvon sámegiela geavaheapmái almmolaš ávvosis.

Bargojoavku masa addojuvvui dahkamušsan dárkileappot geahčadit gielldaid ja fylkkagielldaid guovt- tegielatvuoda guoski goluid bijai ovdan rapportas miessemanus 2002. Rehkenastimat maid raporta atná vuoddun, čájehit ahte gielldain ja fylkkagielldain leat golut mat leat stuorábut go doarjagat maid stáhta addá. Ráddehus áigu čuovvolit bargojoavkku rapporta.

Kultur- ja girkodepartemeantta áigumuš lea bidjat ovdan odeldiggeproposišuvnna čakčat 2002 sámegielaid organiserema birra, ee. Sámedikki odda organisa- sunhámádaga vuodul.

Báikenammaláhka oktan láhkaásahusaiguin ásaħallá dárogiel, sámegiel ja suomagiel báikenamaid cállin- vuogi. Ovdanbargguin boaháta ovdan ahte gielalaš vehádagain berre dábhálačcat leat vuogatvuhta oažžut sin iežaset báikenamaid válđojuvvot átnui, jus «erenoomáš geavatlaš dahje teknihkalaš váttisvuodat» eai čájet dan váttisin. Kulturdepartemeantta nammaduvvon bargojoavku lea geigen rapporta vásáhusain das mo njuolgga- dusat leat doaibman dan logi lagi manjil go láhka bodii fápmui. Raporta sisttisoallá vel nuppástuhtinevttohu- said maid vásedin áigumuš lea álkidahttit áššemannola- ga ja ášsegiedahallama, eahpevuogálaš mearrádusaid ložzema ja nuppástuhtima, ja čielgaset meroštallamiid. Guorahallan ovdalaš árvvoštallanraportta čájehii ahte láhka ja láhkaásahusat leat uhccán leamaš dovdosat gielldain ja eará almmolaš orgánain. Ráddehus áigu čuovvolit árvvoštallanraporttaid báikenammanevvo- haga birra ja bargat dan ovdii ahte čalmmustahittit sámi kultuvrra ja historjjá ja sami báikenamaid.

Oassin dakhmis sámi ja kvena kultuvrra ja giela oinnolažjan, áigu Ráddehus láhčit vejolašvuodaid máŋggagiel gielldaa- ja fylkkanamaide gielldaid ja fylkkaide mat dan hálidit. Almmolaš giellageavaheamis geavahuvvojtit dás rájes bálddalas namat.

Nuppástuhttimat dahkkon nammalágas mielddis- buktá ahte sámit ja riikkagottálaš vehádagat ožžot stuorát vejolašvuoda váldit sohkanamaid main leat ruohttasat sin kultuvrras.

Almmolašvuodas lea vásedin ovddasvástádus láhčit diliid vehádagaid sátneludolašvuhtii ja demokráhtalaš searvideapmái. Doarjjaortnegis sámi aviissaide Kultur- ja girkodepartemeantta bušeajta bokte lea ulbmilin bisuhit sámi aviissaide olggosaddinvuddosa. Sámi aviis- sain lea stuorra mearkkašupmi sihke informašungáldun

ja báhkkodankánalan, ja sámegiela seailluheapmái. Ráddehus oaivvilda danne ahte doarjja galgá eambbo heivehuvvot sámegiel aviissaide buorrin. Ráddehus lea mielas ságastit vejolaš sirdimis doarjjahálddaheami sámi aviissaide Stáhta mediahálddahusas Sámediggái.

Ráddehus áigu arvvosmahttit sámegiel girjjálašvuoda olggosaddima. Ráddehus oaidná davviriikkalaš ovttasbarggu dehálažjan dán duovdagis.

Ráddehus áigu ovttasrádiid Sámedikkiin árvvoštallat ulbmilláš ortnegiid arvvosmahttin dihtii eambbo sámiid ohcat joatkaoahpahussii. Ráddehus áigu nan- net sámi oahpahemai skuvillas loktemiin oahpahed- djiid sámegiela ja kultuvrra gelbbolašvuoda, geahča Sd. diedáhusa nr. 16 (2001–2002).

Sámegiella sisdoallá valljugas ja bienalaš terminolo- logiija bohccuid ja boazodoalu hárrai. Konvenšuvnna biologalaš máŋgadáfotvuoda birra 8j artihkala mielde geatnegahttet áššeosaalačcat iežaset čohkhet, gaskkus- tit ja seailluhit eamiálbmogiid árbevirolaš dieđu ja máhtu. Dát dilálašvuodat dahket dehálažjan bisuhit ja nannet sámegielgealbbu boazodoalus ja boazodoallo- hálddahusas.

Gielda- ja guovludepartemeanta áigu ovttasbarggus Sámedikkiin čuovvolit «Sámi čálamearkačoahkit ja IT» rapporta.

Sámediggi áigu bargagoahtit gárgedit eSápmi- plána, mas birrajándora rabas hálddahus ja almmolaš bálvaluskantovra lea oassin stuorát vuoruheamis. Sámediggi álggaha golmma lagi geahččalanprošeavtta eSápmi-plána vuollái, man áigumuš livččii hoahpuhit ja buohtalastit doaibmabijuid čadaheami mat leat evttohuvvon Raporttas sámi čálamearkačohkiid ja IT birra eNorge daguheami mielde.

Lassediedahusas čujuhuvvo ahte hástalussan lea arv- vosmahttit sámegiela geavahit dávjjibut vuoddogiellan dutkan- ja čielggadanbargguin. Danne lea dehálaš ahte gárgeduvvojtit buorit fágabirrasat main lea buorre sámi gelbbolašvuhta, ahte sámegiella adnojuvvo eanet dut- kanoktavuodain ja ahte giella gárgeduvvo diedagiellan ee. terminologijagárgedeami bokte.

8.2 Lávdegotti mearkkašeamit

8.2.1 Riikkaidgaskasaš geatnegasvuodat

Lávdegotti eanetlohkku, Bargiidbellocdaga, Olgešbellocdaga, Sosialisttalaš Gurutbel- locdaga, Kristtalaš Álbtotbellodaga ja Guovddášbellocdaga miellahtut, hálidit ere- noamážit giddet fuopmášumi sámegillii. Dan vuodul go Norga lea geatnegahttan iežas riikkaidgaskasačcat guovlluguovdasaš- dahje vehádatálbmogiid ektui go lea dohkkehan Eurohparádi skábmamánu 5. b. 1992 lihtu Eurohpalaš lihtu guovlluguovdasaš- dahje vehá- datgielaid birra.

Eanetlohkku čujuha artihkkaliidda Eurohpalaš lihtu guovlluguovdasaš- ja vehádatgielaid birra. Dát geatne- gahtta Norgga geavatlaš barggusge sámegielain Norggas.

Eanetlohkku atná gielalaš máŋgadáfot riggodah- kan Norgii ee. dan vuodul ahte go giella jávká, de jáv-

ká maiddái diehtu ja máhhttú mii seailluhuvvo ja gas-kustuvvo gielas. E anetlohku árvvoštallá danne sámegiela geavahit eanet väikkahuanoapmin ee. váfistit ahte eanet sámegielagat sáhttet oahppat lohkat ja čállit sámegiela. Besten dihtii sámegielat mielbargiid guovddáš boazodoallohálddahussii, berrešii Ráddehus gávnahit dihto doaibmabijuid mat váfistit hálddahussii doarjaga sámegiel diedalaš birrasia.

E anetlohku dasto čujuha dasa ahte eará háldda-šanorgánatge go guovddáš boazodoallohálddahus, dárbašit bestet sámegielat mielbargiid.

Lávdegotti Ovddádusbellodaga miellahtut čujuhit oppalaš mearkkašemiidasaset 2.2.1. ja 4.2.1. kap.

8.2.2 *Gielddaid ja fylkkagielddaid guovttagielatvuohta*

Lávdegotti eanetlohku, Bargiidbellodaga, Olgešbellodaga, Sosialisttalaš Gurutbel-lodaga, Kristtalaš Álbtmotbellodaga ja Guovddášbellodaga miellahtut, oaivvildit ahte gielddaid ja fylkkagielddaid bargu guovttagielat-vuoda (sámegiela ja dárogiela) dáfus, lea dehálaš dan ektui ahte galggašii dahkat sámegiela ealli giellan buot oktavuodain, ja váfistit ovttaskasolbmo vuogatvuodaid almmolašvuoda deaivvadeamis.

E anetlohku deattuha mávssolašvuoda ahte gield-dat, fylkkagielddat ja stáhta eiseválddit devdet sáme-lága gáibádusaid guovttagielalašvuoda ektui. E anet-lohku mielas lea buorre ahte lea lasihan juolludemii gokčan dihtii lassegoluid guovttagielatvuhtii, ja atná ahte dárbaša ain rahčat dan ektui.

E anetlohku diehtá ahte Gieda- ja guovludepar-teemeanta nammadii oddajagimánus 2001 bargojoavku masa addojuvvui dahkamuššan dárkileappot geah-čadit gielddaid ja fylkkagielddaid guovttagielatvuhtii guoski goluid. Bargojoavku bijai ovdan rapportas ja Ráddehus áigu čuovvolit joatkabarggus guovttagie-latvuoda birra gielddain ja fylkkagielddain. E anet-lohku lea ovttaoaivilis dása. E anetlohku lea dasto ovttaoaivilis ahte Sámediggi hálddaša rudaid mat dál addoit gielddaide ja fylkkagielddaide main leat lasse-golut guovttagielatvuhtii. E anetlohku lea positiiv-valaš dasa ahte Sámediggi dál jeavddalaččat gulahallá guoskevaš gielddaiguin ja fylkkagielddaiguin guovttagiel hálddahusa ja bálvalusdoaimma gárgedeami stra-tegijaid, juksanmeriid ja bohtosiid birra.

Einnosteaddji deasttaid geažil deattuha e anetlohku dan ahte Sámediggi ovttasrádiid gielddaiguin ja fylkkagielddaiguin lea álggahan juohkineavttuid ortnegii.

Lávdegotti Sosialisttalaš Gurutbellodaga ja Guovddášbellodaga miellahtut eak-tudit ahte doarjaaortnegat mat álggahuvvojít gokčat guovttagielatvuoda goluid gokčet duohta goluid.

Lávdegotti Ovddádusbellodaga miellahtut čujuhit oppalaš mearkkašemiidasaset 2.2.1. ja 4.2.1. kap.

8.2.3 *Báikenammaláhka*

Lávdegotti eanetlohku, Bargiidbellodaga, Olgešbellodaga, Sosialisttalaš Gurutbel-lodaga, Kristtalaš Álbtmotbellodaga ja Guovddášbellodaga miellahtut, čuovvolit Ráddehusa sávaldaga dahkat sámi kultuvrra ja historjá oinnolažjan, sihke almmolaš ávvosis ja skuvllalágá-dusas. E anetlohku oavvilda ahte báikenammaláhka sáhttá dása leat yeahkin. E anetlohku lea almmatge mearkkašan ahte báikenammaláhka oktan láhka-ásahusaiguin leat uhccán leamaš dovdosat gieldtain ja eará almmolaš orgánain, ahte ee. mánjggagiel namma-galbbat, kárttat jnv. eai geavahuvvo olus sámi guovl-luin. E anetlohku lea mearkkašan ahte dát sáhttá čatnastuvvot dasa ahte teknihkalaš váttisuodat ja lassi golut dahje miellaguottut sámi gillii ja kultuvrii leat leamaš hehttehussan čuovvolit báikenammalága njuolggadusaid sámi guovlluin. E anetlohku oavvilda danne leat dehálažjan joatkit dahkamin sámi kul-tuvrra ja historjá ja sámi báikenamaid oinnolažjan.

Sealluhan dihtii boazodoallotearpmaid, báikenamaid ja eará sámi ealáhusaid tearpmaid, oavvilda e anetlohku ahte ferte vuoruhit čohkhet ja vuogá-dahtit dán barggu.

E anetlohku hálida čujuhit ahte báikenammanev-vohagas fertejít leat doarvái návccat dahkat barggu.

8.2.4 *Mánjggagiel fylkka- ja gielddanamat*

Ráddehus evttoha dasto oinnolažjan dahkat sámi kul-tuvrra mánjggagiel gieldda- ja fylkkanamaiguin daid gielddaide mat dan hálidit. Lávdegotti hálida čujuhit lávdegotti giedahallama Od.prp. nr. 111 (2001–2002), geahča Árvalusa O. nr. 5 (2002–2003).

8.2.5 *Sámedikki barggu organiseren sámegiela buorrin*

Lávdegotti eanetlohku, Bargiidbellodaga, Olgešbellodaga, Sosialisttalaš Gurutbel-lodaga, Kristtalaš Álbtmotbellodaga ja Guovddášbellodaga miellahtut, leat mearkkašan ahte Sámedikki odda organisašunhámádaga vuodul ja prinsihpaid čuovvoleapmin mat leat adnojuvvon vuoddun Sd.died. nr. 55 (2000–2001), ferte sámelága 3. kapiittal nuppástahttojuvvot sámegielaid ovddidan-barggu organiserema hárrái.

Lávdegotti Sosialisttalaš Gurutbellodaga ja Guovddášbellodaga miellahtut oaiv-vildit ahte sámelága giellamearrádusaid ferte árvvo-štallat oaidnin dihtii doaibmágo láhka lága ulbmiliid mielde.

Lávdegotti Ovddádusbellodaga miellahtut čujuhit oppalaš mearkkašemiidasaset 2.2.1. ja 4.2.1. kap.

8.2.6 *Mediat*

Lávdegotti eanetlohku, Bargiidbellodaga, Olgešbellodaga, Sosialisttalaš Gurutbel-lodaga, Kristtalaš Álbtmotbellodaga ja Guovddášbellodaga miellahtut, oaivvildit

ahte almmolašvuodas lea vásedin bargan láhčit diliid vehágaid sátneludolašvuhtii ja demokráhtalaš searvideapmái. E anetlohu k dáhhttú dán oktavuodas giddet fuomásumi ahte sámegiela geavaheapmi lassánivčíi almmolašvuodas ja ahte anjirušo sámegiel preassa- ja girjjálašvuodaalmmuhemiin. E anetlogu árvvoštallama mielde lea sámi aviissain stuorra mearkkašupmi sihke diehtojuohkingáldun, báhkodankanalán ja sámegiela seailluheapmái. E anetlohu k oaivvilda dán oktavuodas ahte doarjaortnet sámi aviissaide lea áibbas dárbašlaš doalahan dihtii dákkár aviissaide almmuheami vuđdosa. Eanetlohu k diehtá ahte Sámediggi moanaid gerddiid lea ovddidan dán doarjaortne- ga hálldahanovddasvástádusa sirdit Stáhta mediaháld- dahusas Sámediggái. E anetlohu k sáhttá lea mielas diekkár čovdosii, muhto ovdehussan ferte leat ahte doarjjahálddaheapmi addá dárbašlaš gaskka ja sor- jasmeahttunuoda sámi politihkalaš eiseválddiid ja sámi preassa gaskkas.

E anetlohu k čujuha čakčamánu 23.b. 2002 reivii Sámedikkis Stáhta mediahálddahussii, Fredrikstadas mas čuožžu:

«Lea stuorra dárbu ahte aviisafálaldat julev- ja oar- jelsámegillii nannejuvvo, ja lea vel dárbu govdadat redakšuvnnalačcat gokčat julev- ja oarjelsámi guovl- luid. Sámediggi lea danne positiivva álgagii ásahit ja nannet aviisafálaldaga julevsámegillii. Sámediggi lea danne maid positiivva dasa ahte Nord-Salten báike- aviisa pláne ásahit julevsámi aviisafálaldaga.»

E anetlohu k rávve ahte addošii almmolaš doarjja julevsámi oassái dárogiel báikeaviissain.

E anetlohu k lea mearkkašan ahte Ráddehus oaiv- vilda ahte sámi aviissaide doarjja galgá eambbo heive- huvvot sámegiel aviissaide buorrin. E anetlohu k lea ovttaoivilis ahte leat garra ákkat lasihit doarjaga sámegiel aviissaide. E anetlohu k datte čujuha ahte olu sámit eai máhte lohkat sámegiela. Danne lea dárbašlaš aviissaide sámeálbmogii, vaikke čallo ge dáro- gillii. E anetlohu k oaivvilda danne ahte sámegiel aviissaide doarjaga nannen ii galgga ruhtadit dainna lágiin ahte geahpeduvvo doarjja sámi aviissaide mat čállit dárogillii.

E anetlohu k oaivvilda dasto ahte lea almmolaš bargun arvvosmahttit sámegiel girjjálašvuoda olggos- addima. E anetlohu k diehtá ahte okta váldočuolbma sámegiel girjjálašvuoda hárrái lea ahte girjjit mat olg- gosaddojuvvojít jukset vuolleqis vuodinloguid. E anetlohu k oaivvilda danne ahte ferte fokuseret vejolaš čovdosiidda mat sáhttet arvvosmahttit jearu, ovdamarkka dihtii davviríkkalaš ovttasbargu ja vál- dit atnui odda gaskkustanvugiid nugo IKT.

Eanetlohu k hálida čujuhit Ealáhus- ja gávpedeparte- meantta plánii, eNorge 2005, mas ge lea giddejuvvon fuomášupmi bargui gárgedit IKT sámi duovdagiid siskkabealde.

Lávdegotti Ovddádusbellodaga miellah- tut čujuhit oppalaš mearkkašemiidasaset 2.2.1. ja 4.2.1. kap.

8.2.7 Gielladoaibmabijut skuvllas

Lávdegotti eanetlohu k, Bargiidbelloga, Olgešbelloga, Sosialisttalaš Gurutbel- lodaga, Kristtalaš Álbmotbelloga ja Guovddášbelloga miellahtut, oaivvildit ahte stipeandaortnet joatkaoahpahusa ollesáigeohppiid várás geat váldet sámegiela fágan, lea buorre doai- bmabidju arvvosmahttin dihtii eambbo sámiid ohcat joatkaoahpahussii. E anetlohu k oaivvilda ahte joatkaoahpahus lea dehálaš vuoddun sámeálbmogii, ja lea ovttaoivilis ahte Ráddehus, ovttasrádiin Sámedikkiin árvvoštallá ulbillaš ortnegiid arvvosmahttin dihtii eambbo sámiid ohcat joatkaoahpahussii.

Oahpaheaddjiid gelbbolašvuhta sámi gielas ja kul- tuvrás lea e anetlogu oainnu mielde dehálaš ovddi- dan dihtii sámegiela skuvllas. E anetlohu k čujuha Sd.died. nr. 16 (2001–2002) Oahpaheaddjeoahppu kva- litehtaodastusa birra ja mearkkašeapmái Árvalusas S. nr. 262 (2001–2002) mas áigu nannet sámi oahpahead- diid gelbbolašvuoda sámi gielas ja kultuvras.

E anetlohu k čujuha ahte hui mánggas sámi duo- gážiin leat massán gielas, dahje ii leat leamaš vejolaš oahppat lohkat ja čállit gielas. E anetlogu mielas lea dehálaš ahte láhčcojit fálaldagat rávis sámiide geat hálidit oahppat gielas.

E anetlohu k čujuha ahte olggobéalde sámi giella- guovllu gáibiduvvo uhcimus 10 oahppi ásahan dihtii sámi luohká. E anetlohu k lea beassan diehtit ahte mángga gielddas, ee. Romssas, lea dát gáibádus mend- do allat muhtun jahkejoavkkuide, muhto ahte šaddet mángga oahppi sámegielain eatnigiellan geat eai oaččo vejolašvuoda vázzit sámi luohkás. E anetlohu k biv- dá danne Ráddehusa árvvoštallat vuolidit oahppiloh- kogáibádusa mii gáibiduvvo ásahit luohká ja máhccat fas dánna Stuorradiggái 2003 mielde.

E anetlohu k áigu dán oktavuodas čujuhit dán ášši mean nudeapmái Sámedikkis skábmamánu 2002, áššis 46/02 mas ee. celko Sámediggerádi árvalusas Sámediggái:

«Sámediggi oaivvilda ahte prinsihpalačcat berrešii buot oahppin geain lea sámegiella vuosttasgiellan, láhkanannejuvvon vuogatvuhta oažžut sámegillii oahpahusa. Jus dan mihtomeari galgá juksat, de ferte álggahit mángga doaimma, earret eará oahpahuslága rievadatit. Sámediggi áigu evttohit ahte Oahpahuslága § 6–2, nubbi ladas, rievaduvvo čuodjat ná: Olggo- bealde sámi guovllu lea oahppiin vuogatvuhta oažžut oahpahusa sámegielas ja sámegillii go unnimusat 5 oahppi muhtun gielddas dan hálidit, ja nu guhká go jovkui báhcet unnimusat 3 oahppi vel.»

Lávdegotti Ovddádusbellodaga miellah- tut čujuhit oppalaš mearkkašemiidasaset 2.2.1. ja 4.2.1. kap.

8.2.8 Sámi IT

Lávdegotti eanetlohu k, Bargiidbelloga, Olgešbelloga, Sosialisttalaš Gurutbel- lodaga, Kristtalaš Álbmotbelloga ja Guovddášbelloga miellahtut, oaivvildit

ahte okta ulbmil ferte leat ahte sámegiela galgá sáhttit geavahit buot IKT-oktavuodain, go IKT addá odda vejolašvuodaid vehádatgillii dakkár dilis go globaliseren dadis lassána. E anetloku diehtá ahte Gieldaja guovludepartemeanta nammadii bargojoavkku mas vuolggasadjin ledje čuołmmat maiguin deaividá sámi čálamearkačohkiiguin IT-oktavuodas. Dasto diehtá e anetloku ahte bargojoavku lea geigen «Sámi čálamearkačoahkit ja IT» raportta ja ahte dát rapporta lea dál viiddis gulaskuddamis. E anetloku lea mearkašan ahte Ráddhehus áigu čuovvolit rapporta, namalasii bargojoavkku neavvagiid ja sisaboahktán gulaskudancealkámúšaid joatkkabargguin Sámi IT:ain.

E anetloku diehtá ahte Sámediggi áigu bargaoahit gárgedit sámi IT-plána, mas birrajándora rabas hálddahuks ja almmolaš bálvaluskantuvra lea oassin stuorát vuoruheamis. E anetlogu oainnu mielde lea dát dehálaš veahkkin bargui odasmahttit, bevttolmahttit ja álkidahttit almmolaš suorggi oppalaččat, ja vel buoridit almmolaš bálvalusaid olaheami erenoamážit sápmelaččaide.

E anetloku deattuha ahte ferte gárgedit sámi sisdoalu odda informašun- ja kommunikašunteknologijas. Dehálaš lea ahte sámi mánát ja nuorat sáhttet gávdnat sámi sisdoalu Interneahdas ja eará oddaigásáš mediaid geavaheamis. E anetloku oaivvilda ahte sámi dihtorspealuid, elektronalaš oahpponeavvuid jna. gárgedeapmi, ferte oažžut seamma stuorra fuomášumi go ovdamerkka dihtii gielddalaš áššebáhpáriid jorgaleapmi.

Lávdegotti Ovddádusbelloa miellahtut čujuhit oppalaš mearkašemiidasaset 2.2.1. ja 4.2.1. kap.

9 MIELLAGUOTTUT JA INFORMAŠUVDNA

9.1 Čoahkkáigeassu

Ráddheusa dehálaš ovddasvástádus lea vuosttaldit negatiiva miellaguottuid ja gierdameahttunvuoda sámiid ektui diedu lasihemini sámi dilálašvuodaid birra sihke hálddahuks ja álbmogis. Ráddhehus áigu earret eará ráhkadahttit oahpahusmateriálaid mat leat hábmejuvpon dainna jurdagiin ahte galgá luovvat gaskaneas árvvusatnima ja áddejumi sámiid ja dážaid gaskii, sihke vuodduskuvlii ja joatkaoahpahussii.

Statkskonsult lea ovttasbarggus Sámedikkiin ja Ráddheusain álggahan kvalitatiivva guorahallama gávnnahan dihtii makkár miellaguottut leat sámi áššiide, ja gávnnahan dihtii mii oačuha sámiid čálihit iežaset sámi jienastuslohkui.

Ráddhehus hálida kártet dálá dieduid ja dutkama mat čájehit sivaid negatiivva miellaguottuide sámiide ja sápmelašvuhtii, ja mo dat sáhttet vuosttalduvvot. Dade mielde go lea dárbu, de hálida Ráddhehus álggahit viidásset DJO-doaimma dán duovdagis.

9.2 Lávdegotti mearkkašeamit

Lávdegotti eanetlohku, Bargiidbellodaga, Olgešbellodaga, Sosialistalaš Gurutbellodaga, Kristtalaš Álbumotbellodaga ja Guovddášbellodaga miellahtut, leat mearkkašan ahte dáruiduhttinpolitikhka mii válgojuvvui gitta 1960-logu lohppii, dagahii ahte eatnagat badjelgehčče ja atne sámi kultuvrra ja giela vuolitárvosažžan, ja ahte čuovusin šattai ahte eatnat sámit dikte iežaset oktet dáža kultuvrii ja šiite iežaset sámi duogáža. E anetloku diehtá ahte majimus logijagi sámepolitikhkalaš gárgedus lea dagahan ahte sámi politikhka, kultuvra ja giella leat sakka oddasis virkosman. Dán geažil leat gártan ealjáris sámi birrasat mat bures dihttojít báikkalaš servodagas, ee. leat huksejuvpon sámi kulturviesut mat čielgasit duodaštit sámi searvideami ja stáhtusa mii sámi kultuvrras ja gielas lea guovllus.

E anetloku diehtá vel ahte muhtun báikkalaš servodagain leat leamaš riiddut, earret eará leat dát boahktán ovdan digaštallamis sámi oahppoplánas ja vuogatvuodas hálddašit eatnamiid ja čáziid Finn-márkkus.

E anetlogu mielas lea dehálaš ahte jodihuvvo máhtto- ja kulturpolitikhka mii juohkehačča oadjuda iežas ja eará olbmuid kultuvrralaš identitehtii. Mánja nuora dovdet ahte fertejít válljet gaskal sámi ja dáža identitehta. E anetlogu mielas lea hástalussan láhčit dili nu ahte juohkehaš dovdá ahte ieš beassá válljet identitehtas, seammás go dovdá leat bures boahtin ja lea sadji sutnje servodagas — leaš dal sáhka sámi servodagas dahje dáža stuorraserodagas. Lassi láhčin guovttagielatuhtii mánáidgárdiin ja skuvllain, eanet máhttu sámi servodaga ja historjjá birra, buoret oinno-lažžan dahkat sámi kultuvrra ja eanet kultuvrralaš ja sosiálalaš deaivvadanbáikkut, buorida dán e anetlogu mielde.

Váikkuhusat vuolitárvosaš miellaguottuin sáhttet bistit guhká. E anetloku oaivvilda danne ahte dárbbašuvvojít positiivva doaibmabijut dákkár politikhka guhkesáiggiváikkusuaid duoknjadit. Dát guoská sihke sámeálbmoga iešdovdui, ja áddejumiide ja miellaguottuide servodagas mudui. E anetloku oaivvilda danne ahte lea dárbu sihke informašuvdnii ja miellaguoddoásaheaddi doaibmabijide, ja árjjalaš politikhkii virkosmahttin dihtii giela ja kultuvrra.

E anetloku oaivvilda ahte stáhtas ovttas Sámedikkiin lea čielga diehtojuohkinovddasvástádus sámi diliid birra. Lea dehálaš ahte ráhkaduvvojít diehtojuohkinstrategijat ja álggahuvvojít doaibmabijut mat lasihit dássedis áddejumi sámi áššiide.

Ulbumila ektui ahte ásahuvvo lotnolas doahtaleapmi ja áddejupmi gaskal sámiid ja dážaid ja vuosttaldit negatiivva miellaguottuid ja gierdameahttunvuoda sámiid ektui, oaivvilda eará eanetloku, Bargiidbellodaga, Olgešbellodaga, Sosialistalaš Gurutbellodaga ja Kristtalaš Álbumotbellodaga miellahtut, ahte lea dehálaš álggahit miellaguoddo- ja diehtojuohkinrahčamuša sámiid ja sámi diliid birra.

Dát eanetlohku bivdá erenoamážit Ráddhehusa árvvoštallat doaibmabijuid mat lasihit faktadieduid servodagas sápmelačaid birra, oktan sin sierranas ealáhus- ja fidnogullevašvuoda.

Dát eanetlohku lea dán vuodul ovttaoivilis ahte ferte ráhkadir oahppoávdnasiid sihke vuoddoskuvllas ja joatkaoahpahusas dainna áigumušain. Dát eanetlohku oaivvilda dasto leat dehálažjan kártet dálá máhtu ja dutkama negatiivva miellaguottuid sivaid sápmelačaide ja sápmelašvuhtii, vai gávnaha mo dán sáhttá vuostaldit.

Dát eanetlohku hálida čujuhit Árvalussii S. nr. 5 (2002–2003) mas juolluduvvui 2,5 milj. ru diehtojuoh-kindoaibmabijuide 541. kap. vuolde Doarjja sámi ulbmiliidda.

Lávdegotti eanetlohku, Bargiidbellodaga, Olgešbellodaga, Sosialisttalaš Gurutbellodaga, Kristtalaš Álbumotbellodaga ja Guovddášbellodaga miellahtut, leat ovttaoivilis ahte ferte álgghahuvvot joatkka DJO-doaibma dán suorggis, nu guhkás go dat dárbbabašuvvo. Eanetlohku oaivvilda ahte ferte bidjet ekonomalaš resurssaid dárbbashaš DJO:ii ja kártet dárbbashaš máhtu negatiivvalaš miellaguottuid sivvii ja mo daid sáhttá vuostaldit.

Lávdegotti Ovddádusbellodaga miellahtut čujuhit oppalaš mearkkašemiidasaset 2.2.1. ja 4.2.1. kap.

10 SÁMI MÁNÁT JA NUORAT

10.1 Čoahkkáigeassu

Sd.died. nr. 55 (2000–2001) ovdanboahá ahte Ráddhehus aigu válistit ahte Mánáidáittardeaddji oažju sámi giela ja kultuvrra gelbbolašvuoda. Dasto aigu Ráddhehus ovttasbargat Sámedikkin gárgedit sámi mánáid- ja nuoraidpolíthka ja dagaldumiid mo sámi mánáid ja nuoraid árvalusaaid dustet dán barggus. Ráddhehus aigu, ovttas Sámedikkiin, čielggadit stipeanddaášši stu-deanttaide geat lohketaid sámi ovdaskuvlaoahpu. Ain lea dárbu nannet ja integreret sámi perspektiivva ja čehpodaga mánáidsuodjalusas.

Lassediedáhusas čujuha Ráddhehus vejolašvuhtii mii lea sámegiel priváhta mánáidgárddiid ceggemis.

Ráddhehus aigu ovttasbarggus Sámedikkiin lágidit davvirrikkalaš mánáidgárdekonfereanssa 2002 čavčča.

10.2 Lávdegotti mearkkašeamit

10.2.1 Oppalaš ja oktiheivehuvvon mánáid- ja nuoraidpolíthikkka

Lávdegotti eanetlohku, Bargiidbellodaga, Olgešbellodaga, Sosialisttalaš Gurutbellodaga, Kristtalaš Álbumotbellodaga ja Guovddášbellodaga miellahtut, dovddahit ahte sámi mánáid ja nuoraid bajásšaddan lea dál gealdagasar gaskal árbevieru ja odasteami; gaskal nuppi beales sámi servodaga dihtomielalaš gaskavuoda iežas

árbevirrui, ja nuppi beales oddaáigásaš servodaga väikkuhemiide ja gáibádusaide visot eallinsurggiid nuppástusain. Eanetlohku hálida aiddostahttit ahte Norge lea geatnegahton ON konvenšvnnaas mánáid vuogatvuodaid ektui. Konvenšvdna válidá ee. vuhti dan mívssolašvuoda juohke álbumotjoavkku árbevie-ruin ja kultuvrralaš árvvuin lea máná suodjaleapmái ja su harmonalaš ahtanušsamii. Dát gusket nugo mánáidgárddi, vuoddoskuvlla, joatkkaskuvlla, media ja ealli-ma eará surrgiide main almmolaš eiseválddiin lea definerejuvvon leat ovddasvástádus. Dán vuodul lea eanetlohku ovttaoivilis ahte Mánáidáittardeaddji berre nannejuvvot sámi gielain ja gealbbuin. Eanetlohku áigu dán oktavuodas čujuhit ahte Mánáidáittardeaddji lea geatnegahton lága hámis riikkagottálaš ovddasvástádusain buot mánáide Norggas.

Eanetlohku deattuha ahte doaibmabijuin galgá vuodđun leat sihke nannet sámi identitehta ja válidit vuhti ahte mánát ja nuorat dál sáhttet identifiereset iežaset sihke sámi ja dáža identitehtain ja kultuvrrain. Dehálaš vel lea ahte gávnaha makkár doaibmabijut bidjet vahnemiid ja fuolaheaddjiid geat leat massán sámegielia leat doarjagin mánáidasaset go sii ohpet sámegielia.

Eanetlohku oaivvilda leat dehálažjan nannet mánáid ja nuoraid väikkuheami, ja buoridit mánáid ja nuoraid bajásšaddaneavttuid. Eanetlohku diehtá ahte Ráddhehus dán barggu gárgedeami oassin, lea álg-gahan moaddejagi gárgedanprogramma bajásšaddan-birrasa nannemii. Eanetlohku doarju mihttomeari ahte go válljet odda oassálastingieldaid programmii, berre válljet ovttä gieldda mii lea sámegielia hálldašan-guovllus.

Eanetlohku čujuha ahte sámi mánát ja nuorat geat ásset giellahálldašanguovllus ja daid gielldain mat leat mearridan geavahit sámi oahppoplána, leat ožon govttolaš buriid eavttuid oahppat sámi giela ja kultuvrra. Eanetlogu mielas dárbbabašuvvo gárgedit oahppofálaldagaid sámi mánáid ja nuoraid ektui geat leat dárogieldominerejuvvon guovttagielagat, ja geat hálidit sámegieloahpahusa.

Lávdegotti Ovddádusbellodaga miellahtut čujuhit oppalaš mearkkašemiidasaset 2.2.1. ja 4.2.1. kap.

10.2.2 Mánáidgárdesuorgi

Lávdegotti eanetlohku, Bargiidbellodaga, Olgešbellodaga, Sosialisttalaš Gurutbellodaga, Kristtalaš Álbumotbellodaga ja Guovddášbellodaga miellahtut, leat ovttaoivilis Ráddhehusa árvvoštallamiin ahte ásahit sámegiel mánáidgárddiid sáhttá leat buorre yeahkkin gárgedit sámi giela ja kultuvrra. Muhto oažjun dihtii várđosa ja máhtu mánáidgárđedárbi sámi vahnemiid gaskkas, erenoamážit olggobealde sámi guovlluid, råvve eanetlohku ahte Ráddhehus álgghaha iskkadeami ovttas Sámedikkiin. Eanetlohku dasto čujuha ahte dábalaš doaibmadoarja mánáidgárddiide ja Mánáid- ja bearashdepartementta vásedin doarjja sámi mánáid-

gárddiide berrešii ávkkástallot ollásit sámi mánáid mánáidgárdefálaldaga huksema dáfus. E anetlogu mielas lea dehálaš ahte Ráddhehus rahčá ovttasbargguin ja čuveghusbargguin gaskal sámi mánáidgárddiid ja mánáidgárddiin gos leat sámi mánát. Dahkat dán konfereanssaid lágidemiin, ovttas Sámedikkiin ja davvi-riikkaid rájáid rastá lea eanetlogu árvvoštallama mielde ávkkálaš ulbmila ektui. E anetlohku oaivvilda vel ahte bargiid máhttu sámi gielas ja kultuvras šaddet leat mearrideaddji eavttut vai sámi mánáidgárddiid mánán ovddiduvvo sin giella ja identitehta. Dán vuodul áigu e anetlohku doarjut Ráddhehusa evttohusa ahte ovttasbargus Sámedikkiin, čielggaduvvo stipeandaášši studeanttaide geat lohket sámi ovdaskuvla-oahpu.

E anetlohku áigu čujuhit ahte mánáidgárddiinge ferte láhčit dili doaibmi guovttagielatvuhtii seamma go skuvllasge.

Lávdegotti Ovddádusbellodaga miellahut čujuhit oppalaš mearkkašemiidasaset 2.2.1. ja 4.2.1. kap.

10.2.3 Mánáidsuodjalus

Lávdegotti eanetlohku, Bargiidbellodaga, Olgešbellodaga, Sosialisttalaš Gurutbellodaga, Kristtalaš Álbtobellodaga ja Guovddášbellodaga miellahtut, dihtet ahte Mánáidsuodjalusa ovddidanguovddáš Davvi-Norggas bargá máhtuin mánáidsuodjalusa birra sámiálbmogii. E anetlohku eaktuda ahte Ráddhehus ovttas Sámedikkiin, duste ja álggaha doaibmabijuid mat heivehuvvojtit daid bohtosiidda ja dárbbuide mat bohtet ovdan dán barggu vuodul.

E anetlohku áigu deattastit man dehálaš lea ahte bestejuvvojtit doarvái sámegiel biebmoruovttut daid sámi mánáide geat dárbbašit sirdit fuolladoaimma.

Lávdegotti Ovddádusbellodaga miellahtut čujuhit oppalaš mearkkašemiidasaset 2.2.1. ja 4.2.1. kap.

11 OAHPPI

11.1 Čoahkkáigeassu

Oahppu sámiide sámi giela ja kultuvrra vuodul, lea dehálaš eaktun ceavzilis sámi servodagaide. Sámiid väikküheapmi skuvlla sisdollui lea dehálaš reaidun sámi giela, kultuvrra ja servodateallima seailluheamis ja gárgeadeamis. Sámedikkis lea danne ovddasvástádus skuvlla sajádhakii sámi báikegottiid ja sámi identitehta gárgeadeamis sámi mánain ja nuorain.

Sd.died. nr. 55 (2001–2002) mánnašuvvo sámi oahpu rievttálaš vuodus. Ja iešguđetlágan oahpu ja skuvlafálaldagat várduuvvojtit vuodđoskuvla rájes alit ohppui, ja sámi dutkan.

Sámi oahpponeavvogárgedeapmi galgá siskkildit mánáidgárddiid, vuodđoskuvlla, joatkkaskuvlla ja spezialpedagogalaš oahpponeavvuid. Girko-, oahpahus-

ja dutkandepartementa oažju gelbbolaš almmolaš ása-husa nannet skuvlla IKT rahčamuša sámi oahpahusas.

Sámi oahppoplána 10-jagáš vuodđoskuvlii bodii at-nui 1997:s (L97Sámi). Sámi allaskuvla lea ožzon bargun árvvoštallat L97Sámi álggaheami. Raporta lea gárvvis 2003:s.

Sd.died. nr. 33 (2001–2002) boahtá ovdan ahte Sámediggi, Sámi oahpahusráddi ja Sámi giellaráddi leat ráhkadan rapportta Sámedikki giella- ja oahpahus-áššiid organiserema birra. Bargolávdegoddi mii lea ad-dán rapportta, evttoha sirdit dahkamušaid Sámediggái lassin daidda mat čuvvot oahpahuslága mearrádusain. Lassediedáhusas lea listu Sámedikki oainnus das mak-kár rolla Sámedikkis berre leat oahpu hárrái lassin dahkamušaide maid Sámediggi oažju oahpahuslága bokte.

Oahppo- ja dutkandepartemeanta lea 2002 bušeanta várás juolludan ruđaid ruhtadit Sámedikki prošeavta Kvalitehtagárgedeapmi sámi joatkkaoahpahusas. Dáinna ruhtajuolludemiiin váldá Sámediggi badjelasas barggu ovddasgugvlii árvvoštallanraporttain ja evttohusaiguin maid Oahppanguovddáš lea buktán.

Oahppo- ja dutkandepartemeanta lea nammadan lávdegotti mii 2002 vuosttas jahkebeali mielde galgá ráhkadir rapportta sámi joatkkaskuvllaaid birra ja buktit evttohusaid dáid skuvllaaid háldahuuslaš čatnašumi birra.

Sd.died. nr. 55 (2000–2001) čujuha ahte sámi dutkanbirrasat leat uhcit ja rašit. Dárbašuvvo bestet eanet sámiid sámi dutkamii, vai sáhttá joatkit ásaheiniin gealbbu ja gulahallama dutkiid gaskkas. Alla sámi gealbu iešguđet fágasurggiin lea mearrideaddji mávs-solaš váfistan dihtii sámi giela, kultuvrra ja servodateallima boahtteaigái. Sámi dutkan mánnašuvvo vel Sd.died. nr. 34 (2001–2002).

Ráddhehus bidjá ášši odda diedadálu birra Guovdagainnus Stuorradikki ovdii maŋjil go ovdaprošeakta lea gárvistuvvon.

11.2 Lávdegotti mearkkašeamiit

Lávdegotti eanetlohku, Bargiidbellodaga, Olgešbellodaga, Sosialisttalaš Gurutbellodaga, Kristtalaš Álbtobellodaga ja Guovddášbellodaga miellahtut, oaivvildit ahte skuvllas lea dehálaš rolla barggus nannet ja gárgedit sámi kultuvrra ja servodateallima. Dán vuodul oaivvilda e anetlohku leat dehálažan ahte skuvlla juohke dásis láhčo dilli nu ahte sámít ožzot doaibmi ja guovttagiel gealbbu. E anetlohku diehtá ahte Sámedikkis oahpahuslága bokte leat barggut ja váldi oahpu ja oahpahusa ektui, ja oaivvilda dán veahkehit váfistit sámi beroštusaid ja oahpu heiveheami sámiide.

E anetlohku diehtá vel ahte Oahppo- ja dutkandepartemeanta 2002 bušeanta juolludii ruđa ruhtadit Sámedikki prošeavta «Kvalitehtagárgedeapmi sámi joatkkaoahpahusas», ja ahte Sámediggi dáinna juolludemiiin váldá badjelasas barggus ovddasgugvlii árvvoštallanraporttain ja evttohusaiguin maid Oahppanguovddáš lea buktán.

Eanetlohku atná dehálažjan ahte boazodoallu ja duodji leat dohkkehuvvon oahpahallanfágjan ja ahte boazodoalu ja duoji fágareivveortnegat gárgeduvvoj ja ahte dáid oahpahallankantuvrrat nannejuvvot. Eanetlohku diehtá ahte lea vátis gávdnat fitnodagaid dáid fágaid oahpahalliide ja bivdá Ráddhehusa árvvoštallat galgetgo guhkes duohtegaalbbu boazodoallit ja duojárat dohkkehuvvot oahpahallanfitnodahkan ja oazžut doarjaga fitnodagaide mat váldet vuostá oahpahalliid.

Eanetlohku diehtá rapporta birra sámi joatkaskuvllaaid hálldahuslaš čatnašumi hárrái. Riikkaidgas-kasaš ja davvirrikkalaš aspeakta sámi joatkaoahpahusas ferte gárgeduvvot ja nannejuvvot. Skuvllat berrejít deattuhit ovttasbarggu sámi oahpus sámi birrasiin Ruotas, Suomas ja Davvinuorta-Ruoššas.

Eanetlohku čujuha sámi joatkaskuvllaaid hálldahušlaš čatnašumi raportii. Dát raporta lea gulaskudamis, ja eanetlohku danne vuordá gulaskuddama bohtosiid ovdal go loahpalačcat árvvoštallá skuvllaaid hálldahuslaš čatnašumi. Eanetlohku áigu dasto čujuhit ahte leat guokte sámi joatkaskuvlla oktasaš stivrain ja ahte dát leat dábálaš joatkaskuvllat Joatkaoahpahusa lága vuollásážjan. Skuvllain leat riikkasuorgit nugo boazodoallu ja duodji. Eanetlogu áddejumi mielede lea danne dehálaš váfistit ain skuvllaaid ja skuvlainternáhtaid doaimma stáhtalaš ruhtadeami.

Lávdegotti Olgešbellodaga ja Kristtalaš Álbmotbellodaga miellahtut oaivvildit ahte mánga sámi ásahusa gárgedeapmi riggudahtášii sámi servodaga. Dát miellahtut árvvoštallet Sámedikki rolla politihkalaš orgánan vuosttažettiin berre leat eaktoháhkkin bajit ja prinsihpalaš dásis, iige nu njuolggia rolla go rapportas evttohuvvon sámi joatkaoahpahusa dáfus. Dát miellahtut oaivvildit ahte soames stivramiellahtuid sáhttá evttohit ee. Norgga Boazosápmelaččaid Riikkasearvi ja Association of World Reindeer Herders (WRH) sihkarastin dihtii boazodoalloskuvlla buori ja nuolggia čatnašumi sámi ealáhusaide.

Lávdegotti eanetlohku, Bargiidbellodaga, Olgešbellodaga, Sosialisttalaš Gurutbellodaga, Kristtalaš Álbmotbellodaga ja Guovddášbellodaga miellahtut, beroštit váfistit alla gealbbu iešgudet fágasurrgiin mat veahkehit seailluhit ja gárgedit sámi giela ja kultuvrra. Eanetlohku lea mearkkašan ahte sámi dutkanbirrasat leat uhcit ja rašit. Dán vuodul oaivvilda eanetlohku ahte lea hirbmat dehálaš láhčit diliid alit sámi ohppui ja dutkamiid boahtteáiggis.

Eanetlohku bivdá Ráddhehusa váfistit sámi diedálu ruhtadeami. Odđa diedadálu ceggen mii galgá čáhkkehit Sámi allaskuvla, Sámi Instituhtta jnv. ferte vuoruhuvvot.

Eanetlohku oaivvilda ahte Sámi allaskuvllas ferte leat erenoamáš servodatovddasvástádus sámegie-la seailluheamis ja gárgedeamis.

Eanetlohku čujuha Árvalussii S. nr. 12 (2002–2003) Alit sámi oahpu ja dutkama birra, mas oahppopolitihkka sámeálbmogii ságaškušjojuvvo.

Eanetlohku oaivvilda doaibmi guovttagielatvuoda ja guovttekultuvrralaš gealbbu leat eaktun sámiid oassálästimii servodagas.

Eará eanetlohku, Bargiidbellodaga, Sosialisttalaš Gurutbellodaga ja Guovddášbellodaga miellahtut, áigot deattastit ahte sámi servodat lea maid norgga stuorraserodaga oassin. Oahpahusa vuolggasadjin sámi oahppiide galgá leat duohtha seammaárvu. Dát eanetlohku danne oaivvilda leat dehálažjan ahte sámi oahppiid oahpahus geavvá oktasaškuvlla rámma siskkabealde.

Lávdegotti Ovddádusbellodaga miellahtut čujuhit oppalaš mearkkašemiidasaset 2.2.1. ja 4.2.1. kap.

12 DEARVVASVUOHTA JA SOSIÁLA

12.1 Čoahkkáigeassu

Ráddhehus áigu čuovvolit Dearvvasvuoda- ja sosiálbálvalusaid doaibmaplana Norgga sámeálbmoga várás, mii ovdanbiddjojuvvui 2001 čavčča.

2001:s ásahuvvui Kárájohkii sámi dearvvasvuodadtakma guovddáš lakton Romssa Universitehtii.

Sosiál- ja dearvvasvuodadepartementa lea 1977 rájes juohkán rudaid NAČ 1995:6 Sámi dearvvasvuoda- ja sosiálplana čuovvoleapmái. Dáid rudaid rámmaid siskkabealde lea Sámediggi 1999 rájes hálldašan doarjarudaid oahpahus- ja gárgedandoaimmaide dearvvasvuoda- ja sosiálsuoggis. Ruhta geavahuvvo eanaš gárgedandoaimmaide heivehit bálvalusaid sámi geavaheaddjiid dárbbuide, oahpahussii ja bargiide sámi gielas ja kulturáddejumis, ja dulkonbálvalussii.

Sd.died. nr. 55 (2000–2001) ovdanboahá ahte Ráddhehus áigu árvvoštallat mo deasta sámeálbmogii sáhttá áimmahuššo stivrendialoga gaskal Sosiál- ja dearvvasvuodadepartementta ja guovlluguovdasaš dearvvasvuodadoaimmahusaid.

12.2 Lávdegotti mearkkašeamit

Lávdegotti eanetlohku, Bargiidbellodaga, Olgešbellodaga, Sosialisttalaš Gurutbellodaga, Kristtalaš Álbmotbellodaga ja Guovddášbellodaga miellahtut, dihtet ahte Ráddhehus lea bidjan ovdan Dearvvasvuoda- ja sosiálbálvalusaid doaibmaplana sámeálbmoga várás. Eanetlohu lea prinsihpalačcat dehálaš ahte plána čuovvoleapmi geavvá dearvvasvuodálágaid siskkabealde, namalassii ásahuvvonen bálvalusaid ja oktagalaš heiveheami mihtu miedle.

Eanetlohku áigu deattastit móvssolašvuoda áddejuvvot ja áddet almmolašvuoda deaivvadeamis. Eanetlohku áigu erenoamážit čujuhit man dehálaš lea árvosaš buorrásiidfuolain giela ektui.

Eanetlohku áigu vel čujuhit guovttagielatvuodaruda dárbiui dearvvasvuodadoaimmahusaide ja eará stáhtalaš dearvvasvuodabálvalusaide nu ahte ovdeš geavadiin sáhttá joatkit.

13 KULTUVRÄ

13.1 Čoahkkáigeassu

Ráddehusas lea dat oaidnu ahte sámi guovddážiid dahje mánggaatnoviesuid vuoruheapmi ferte adnojuvvot min álbmotrievttalaš geatnegasvuodaid oskkáldas čuovvoleapmin. Juolludemiiid deastademiin lea Ráddehus doalahan Sámedikki Sámi kulturviesuid čoahk-keplána odda vuoruheami ektui, mearriduvvon Sámedikkis geassemánu 3. b. 1999. Ráddehus miediha ahte dálá ruhtadanortnega mielde ádjána guhká hukset sámi guovddážiid mat adnojít dárbašuvvot.

Sámi kulturviesuide lea addojuvvont doarjja Kultura-ja girkodepartemeantta kap. 320 bokte, poasta 73 Riikkagottálaš kulturviesut. Nuortasámi dávvirvuká Njeavdámis, Sámedikki sámi duhátjagibáiki, oačui doarjaga dán poasttas 2002:s. Ráddehus lea 2002 Dárkkistuvvon bušehtas evttohan 5 milj. ru juolludu-ssa, mii ovttas eará juolludemiiiguin ja loanaiguin, galgá ollašuhtit Árran julevsámi guovddáža huksenceahki II muttu 2.

Oddajagimánu 1. b. 2000 rájes váldii Sámediggi badjelasas Sámi sierrabibliotehka ovddasvástádusa ja hálddašeami, mii lea Kárášjogas.

Plánat leat gárgedit sámi arkiiva-, diehtojuohkin- ja dokumentašunguovddáža dálá Sámi arkiiva vuodul Guovdageainnus.

Uhcimusat njeallje bargostipeandda galget juollu- duvvot sámi dáiddáriidda.

Sd.died. nr. 55 (2000–2001) čujuhuvvo ahte sierra sámi teáhtera, Beaivvás Sámi Teáhtera, institušunalise- ren lea mearkkašan olu sámi teáterii, gillii ja kultuv- rii. Diedáhusas máninnašuvvojít vel sámi musihkka- ja kulturfestiválat.

Diedáhusas ovdanboahtá ahte dárbašuvvo stáhtalaš doarjja doalahit sámi preassa, vuoduštuvvon aviissaid kultuvrralaš árvui ja almmolašvuoda ovddasvástádussii ekonomalaš rámmaid váfistit ceavzilis sámi pressii.

2000 rájes lea geahčálanortnet mas várrejuvvui ruhta doarjut sámi filbmabuvttadeami, šaddan bisso- važžan.

Sámi sáddehatfálaldat lea ain eanaš NRK Sámi Radio bokte. Lassin leat vel moadde priváhta sámi lagašradiostašuvnna.

Oddajagimánu 1. b. 2001 rájes lea Sámi kulturmuito- ráddi heittihuvvon sierra orgánan ja bargoviidodat lea biddjon njuolgga Sámedikki vuollášažžan.

Sd.died. nr. 55 (2000–2001) čuožju ahte Ráddehus pláne čuovvolit barggu sámi huksenvieruin 2002–2003:s, ee. Davvi-Skandinavaš ovttasbargguin, gos oarjelsámi- guovllu sámítge berrešedje leat mielde.

Dán diedáhusas ovdanboahtá ahte Kulturdeparte- mента árvvoštallá ain sirdit kulturdoibmabijuid Sámediggái. Árvvoštallan dakhko ovttas Sámedikkiin ja guoskevaš organisašunnaiguin/ásahusaiguin.

Diedáhusas lea cielggaduvvon girku doaibmabijuin sámegielä ektui ja Sámi girkorádi doaimmas.

13.2 Lávdegotti mearkkašeamit

Lávdegotti eanetlohku, Bargiidbellodaga, Olgešbellodaga, Sosialisttalaš Gurutbel- lodaga, Kristtalaš Álbumotbellodaga ja Guovddášbellodaga miellahtut, leat ovttaoaivilis Ráddehusain ahte sámi guovddážiid dahje mánggaatnoviesuid vuoruheapmi ferte adnojuvvot min álbmotrievttalaš geatnegasvuodaid oskkáldas čuovvoleapmin. Eanetlohku čujuha ahte sámi kultur- ja mánggaatnoviesuid huksen lea ášši masa Sámediggái lea addojuvvont doodaláš vejolašvuohita vuoruhit. Almolaš rudaid juolludeamis lea dehálaš ahte Sámedikki vuoruhanlistta čuvvojuvvo, ovttajienalačcat dohkke- huvvont Sámedikki dievasčoahkkimis 21/99 áššis. Eanetlohku dovddaha datte ahte dálá ruhtadanort- negiin ádjána guhká hukset daid sámi guovddážiid mat adnojít dárbašuvvot. Eanetlohku danne oaivvilda ahte molssaevttolaš ruhtadanvejolašvuodaid ferte árv- voštallat.

Eanetlohku lea mearkkašan ahte Ája sámi guovddáš Romssa fylkkadikki bušeahttameannudeamis juovlamánu 12. b. 2002 oačui 2 milj. ru dainna eavttuin ahte Sámediggi juolluda seamma supmi. Ovdalis lea Romssa fylkkagielda juolludan 3 milj. ru nu ahte oktiibuot 5 milj. ru lea dál fylkkagielda juolludan Ája guovddážii. Eanetlohku lea mearkkašan ahte dát juolludeapmi, lassin Sámedikki juolludemiiin, sáhtášii dahkat vejolažžan goaivugoahtit ovdal 2003 geasi.

Lávdegotti Sosialisttalaš Gurutbellodaga ja Guovddášbellodaga miellahtut áigot deattastit ahte riikkagottálaš ovddasvástádusa ollašuhtit sámepolitihkalaš mihtuid ii galgga láivudit. Dát miellahtut eai áiggo vuosttaldit sámi guovddážiid ja mánggaatnoviesuid molssaevttolaš ruhtadanvejolaš- vuodaid, muhto áigot garrisit várašit ahte molssaevttolaš ruhtadanvejolašvuohita geavahuvvo hilgut ovddas- vástádua ráddehusa ja Stuorradikki beales sihkarastin dihtii dárbašlaš almmolaš ruhtadeami nu ahte mihtuid juvssáši.

Lávdegotti eanetlohku, Bargiidbellodaga, Olgešbellodaga, Sosialisttalaš Gurutbel- lodaga, Kristtalaš Álbumotbellodaga ja Guovddášbellodaga miellahtut, oaivvildit dasto ahte guovlluguovdasaš ja báikkálaš differansie- rema ferte árvvoštallot dan ektui man muddui guovd- dážat arvvosmahttet báikkegottiid šaddamii ja bargga- heapmái. Eanetlohku čujuha dán oktavuodas fylk- kagielda nannosat rollii guovlluguovdasaš gárgedan- doaimmaheaddjin.

Eanetlohku doarju plánaid gárgedit sámi arkii- va-, diehtojuohkin- ja dokumentašunguovddáža Sámi arkivva vuodul.

Eanetlohku lea ovttaoaivilis ahte sámi preassa ja sáddehat leat dehálaš kulturovddideaddji doaibmabi- jut. Eanetlohku miediha earret eará ahte sámi aviissat leat sierradilis eará aviissaid ektui, sihke kulturgaskkustepmin, diehtojuohkingáldun, muhto ainjuo gilvimis máhtu gustojeaddji riektačállimis ja oktasaš-

davviriikkalaš čállinhámis. Dán vuodul oaivvilda e-a-netlohk u ahte almmolaš doarjja lea áibbas dárbbaslaš váfistit sámi aviissaid almmuheami.

E a netlohk u oaivvilda ahte dárbbu vuodul nannet demokratijja lea riekta lasihit doarjaga sámi mediaide.

E a netlohk u diehtá ahte mánnggalágan kulturdoaimmat leat biddjon njuolgga Sámediggái, ja lea ovttaoivilis Ráddhehusain ahte čadat berre árvvoštallat ahte galgágo ja berrego ain eanet kulturdoaimmaid sirdit Sámediggái. E a netlohk u áigu deattastit ahte árvvoštallat sirdit ain kulturdoaimmaid Sámediggái, fer-te dahkat lagaš ovttasbargguin Sámedikkiin.

Girkuid dáfus sámi guovlluin, áigu e a netlohk u erenoamážit čujuhit Sámi girkorádi (1992) ásaheapmái, ja daid doaimmaide mat dán rádis čadahuvvojít. E a netlohk u oaivvilda ahte Norgga girku dás lea ožzon ovddasteaddji orgána mii sáhttá ovddidit ja čuovvolit sámi girkolaš doaibmabijuid. Rádi váldobargun lea oktiordnet girku rahčamusá sámiid gaskkas, ja bargat buoridit olbmuid dovdamuša sámi girkui. E a netlohk u oaivvilda Girkokoahkkima mearrádus ahte ee. galgá rahčot bargat heivehit girku liturgijaaid sámi gillii ja musihkii, ja gárgedit eanet ávdnasiid sámegillii, leat dehálačcat sámi girkodoaimmaid ja kultuvrra ovddideamis.

E a netlohk u deattuha ahte kultur- ja gielladoaimmaid arenat leat dehálačcat sámi giela ja kultuvrra nannemis. E a netlohk u bidjá vuoddun dan vuoruheami maid Sámediggi lea dahkan sámi kultuvriesuid huksemii.

E a netlohk u lea mearkkašan ahte sámi valáštalanlihkadus lea dehálaš kulturgaskkusteaddjin nu-raidbirrasiin riikarájáid rastá. Dát bargu ánssáša sihke fuomášumi ja doarjaga boahkteággisge.

Lávdegotti Ovddáduš bellodaga miellah-tut čujuhit oppalaš mearkkašemiidasaset 2.2.1. ja 4.2.1. kap.

14 SÁMI EALÁHUSEALLIN

14.1 Čoahkkáigeassu

Sd.died. nr. 33 (2001–2002) boahtá ovdan ahte Ráddhehus áigu oppalaš ealáhuspolitihka bokte buktit doaibmabijuid mat addet buriid ja einnostuvvi rámmaeavttuid buot ealáhusdoaimmaide, sámi ealáhusdoaimmaidege.

Ráddhehus áigu maiddái nannet guovlluguovdasaš politihka váfistan dihtii ássama ja árvoluvvama buot guovlluin riikkas. Ráddhehus áigu ee. árvvoštallat ja nannet Davvi-Romssa ja Finnmarkku doaibmabidjoavádaga. Guovlluguovdasaš politihka válljedeaddji doaibmabijut bohtet sámi ealáhuseallimiige buorrin.

Ráddhehus áigu váfistit buriid rámmaeavttuid árbevirolaš sámi ealáhusaide nugo boazodollui, luossabividui, duodjái jna. Diedáhusas čujuhuvvo ahte barggadettiin láhčit diliid sámi ealáhuseallima gárgedeapmái ferte vuolgit erenoamáš kultuvrralaš válgamiin mat leat mihtimasat osiide dás.

Ráddhehus áigu dál deattuhit bealátkeahthes rámmaeavttuid vai ovttaskas ealáhusdoaibmi ieš gávdná heivenhlági mii lea čuovgguseamos. Dáhpáhuvvágó dát ovttafitnu vai lotnolasdoaimma bokte, lea ovttaskas ealáhusdoaibmi duohken mearridit.

Árbevirolaš lotnolasdoaibma lea sisdoallan eana-doalu ja guolástempi. Guollevalljodagaid garra bivdima ja eanadoalu badjelmearecuokka geažil leat čavgadis ásahallamat leamaš dárbašlačcat goappašiid ealáhusain. Seammás leat dát rievdan bargogáibideaddji ealáhusas kapitálagáibideaddji ealáhussan. Árbevirolaš lotnolasdoaibma mas lea eanadoallu ja guolásteapmi lea danne ožzon heajut rámmaeavttuid.

Ráddhehus áigu sirdit vejolaš doarjaga eret doaimmas ja eanet innovašuvdnii, oddahutkamii, investeremii, gelbbolašvuodaloktemii, buvtagárgedeapmái, vuovdaleapmái ja fierpmádathuksemii. Seammás lea stáhta ovddasvástádus láhčit diliid infrastruktuvrra huksemii mii addá vejolašvuodaid ealáhusgárgedeapmái. Gaskaoapmegeavaheamis galgá fitnodaga eallima árra muttuide giddejuvvot fuomášupmi.

Sámedikkis lea Sámi ovddidanfoandda (SOF) ja duodjeealáhusa doarjaaortnegiit bokte alddes gaskaoamit nannet ja gárgedit sámi ealáhusaid. Jahkásačcat sirdojuvvojít velá ruđat boazodoallošiehtadusas ja eanadoallošiehtadusas SOF:i doarjun dihtii lotnolasealáhusaid. Ráddhehus hálida gulahallat Sámedikkiin vai gaskaoamit ávkákstallojuvvoyit nu buret go vejolaš. Vuolggasadjin lea ahte Sámediggi ieš galgá beassat válljet mo gaskaoamit galget adnojuvvot.

Manjimus jagiin lea bohccuid massin boraspiriit geažil lassánan. Gaskaboddosaš buhtadasmáksámušat manjimus boazodoallojagis ledje 36 milj. ru ja dat dáidet lassánit buhtadusaid nannemiin oddaortnegis mii boahtá fápmui dán boazodoallojagis ja mii máksojuvvo 2002:s. Ráddhehus doaibmabidjá dál barggu odda stuorradiggediedáhusain boraspire-politihka birra mii galgá ovddiduvvot Stuorradiggái 2003:s. Diedáhusbarggus ceggejuvvoyit bargojoavkkut maidda oasálastet guovdilis duovdagiaid guoskevaš áššeoašálačcat.

Boazodoallošiehtadallamiin 2001–2002 siehtadus-jahkái sohpe áššeoašálačcat várret 7 milj. ru boazodoalu árvoluvvanprográmmii.

Boazodoallolágalávdegotti árvalus lea sáddejuvvon gulaskuddamii, ja láhkaevttohus galgá sáddejuvvot Stuorradiggái.

Eanadoallosepartemeanta nammadii 2001:s bargojoavkku mii galgá árvvoštallat Boazodoallohálddhahu-sa dainna áigumušain ahte addojuvvon politihkalaš ul-bmilat galget buoriduvvot mearriduvvon ekonomalaš rámmaid siskkabealde. Bargojoavku oaivvildii ahte Boazodoallohálddhahu-s berre oddasis organiserejuvvot vai ovttasbargu nannejuvvo organisašuvnna dásiiid gaskkas, vai ožžojuvvo duolbaset organisašunhámádat, ja vai ožžojuvvo eanet jodiheaddjfokus. Eanadoallosepartemeanta atná bargojoavkku rapporta vuoddun go ovddasguvlui bargá Boazodoallohálddhusa gárgedemiin ja bevtolmahttimiin.

Ráddehus áigu árvvoštallat guorahallat boazdoallo-ealáhusa vearro- ja divatráddenvuogi. Dákkár guorahallan ferte gehčojuvvot boazodoallošiehtadusa rámma oktavuodas.

Ráddehus áigu láhčit diliid máškidet luossaháldda-heampái mii rahpá vejolašvuodaaid lasi árvoluvvamii luossabivddus. Dan olis galgá ovttasrádiid vuogat-vuodalacčaiguin, báikkálaš eiseválddiiguin ja Sámedikkiin guorahallat dálá njuolggadusaid dainna ulbmilin ahte mearrádusat mat gáržidit báikkálaš ávkkástalanpotensiála galggašedje nuppástuhettojuvvot.

Ráddehus háilda láhčit diliid jávreguliid šaddadeami gárgedit ealáhussan mas leat buorit čatnasumit ealáhuspolitikhalaš juksanmeriide gánnihahhti ja gilvonávccalaš doaimma birra. Ráddehus čujuha máiddái vejolašvuodaide mat leat badjelmeare guollenákkis jávriid dikšumis, guovllunge gos sámit áasset.

Gonagasreabbá lea neaktán árvvolaš valljodatvárin, muhto dat sáhttá seammáš čuohcit garrisit vuotnaguvvliid birrasii. Dát lea funet guorahallojuvvon, ja Ráddehus áigu danne buoridit dieduid dán náli ekologalaš beavttuid birra. Ráddehus raphaelá vejolašvuoda gonagasreappá gávppálaš bivdui daid guovlluin gos máddodat lea stuorámus čavčá rájes 2002.

Ráddehus áigu juolludit guokte konsešuvnna biebmat luosa ja guvžzá borramušguollin mearračázis Divttasuona suohkanis Nordländdas. Juolludeami ulbmilin lea nannet julevsámi servodaga Máskes. Juolludeami háhkun lea máiddái veahkehit ráhkadir bisteavaš ja oadjebas bargosajiid Máskeservodahkii. Seammaš galgá álggaheapmi veahkehit nannet ássan- ja ovdánanvuddosa vai julevsámi kultuvrralaš ja gielalaš biras mii mudui lea rášis dilis dánna lágiin bisuhuvvo ja gárgeduvvo. Doaibmabidju čuovvola golmmajagi Vuodnabada-prošeavta (1997–1999).

Guolásteapmi riddofatnasiiguin lea oassi sámi kultuvrra ávnnalaš vuđdosis. Ráddehus áigu váfistit nu einnstuvvi earrejuogu go vejolaš iešgudetlágan fanasjoavkkuid gaskkas.

Cujuhuvvo Sd.died. nr. 55 (200–2001) kap. 14.3.3 Čoahkkeeareásahallan lei Sd.died. nr. 55 (2000–2001) áigge geahčalanprošeakta. 2002:s lea dát gustojeaddi ásahallanvuohki buot fatnasiidda vuollel 15 mehtera mat oasálastet jovkui I dorskebivdui davábealde 62° N. Geahčalanprošeavta dovddiidsat čoahkkeerii ledje dehálačcat árvvoštallamii leatgo čoahkkeearit ásahallanmolssaeaktun boahtteágái. Ornet boahtá riddoguolásteddiide buorrin.

Ain lea dárbu oažžut áigái odda minerálalága, ja Ráddehus lea danne bargagoahrtán dánna. Bargui vál-dojuvvoyit mielde eanaeaiggát- ja ealáhusorganisašuvnnaid ovddasteaddjit ja sámi ovddasteaddjit. Dát dahká vuddosa odda láhkaevttohussii mas Ráddehus árvvoštallá sihke minerálaláhusa, eanaeaiggádiid ja sámi veahkadaga beroštusaid.

14.2 Lávdegotti mearkkašeamit

Lávdegotti eanetlohku, Bargiidbellodaga, Olgešbellodaga, Sosialisttalaš Gurutbel-

lodaga, Kristtalaš Álbmotbellodaga ja Guovddášbellodaga miellahtut, bidjet sámi ealáhusdoibmii gorbma guovddáš elemeantta vuod-dun: Kultuvrra, ealáhusa ja ássama. Eanetlogus lea jáhkku ahte buoremus sámi ealáhusgárgedeami juksá buori ovttasdoaimmain gaskal dán gorbma elemeantta ja buriid ja einnstuvvi rámmaeavttuiguin.

Lávdegotti Olgešbellodaga ja Kristtalaš Álbmotbellodaga miellahtut oavvildit ahte Ráddehus láhčá diliid nannet sámi ealáhusaid moanaid sierranas doaibmabijuin. Dáin miellahtuin ii leat makkárge mearkkašupmi dáid doaibmabijuide earret ahte lea hirbmat dehálaš ahte dilit láhčojoit árvoluvvamii, seammásgo galgá fuolahit ahte dát ii čuoza árbe-virolaš sámi ealáhusaid birgenvuđdossii.

Eará eanetlohu, Bargiidbellodaga, Sosialisttalaš Gurutbellodaga ja Guovddášbellodaga miellahtut, eai sáhte guorrasit Ráddehusa árvvoštallamii ealáhuspolitikhka váikkuhanomii, ja čujuhit iežaset bellodagaid mearkkašeamiide Bušeahhta-árvalusas S. I (2002–2003).

Lávdegotti eanetlohu, Bargiidbellodaga, Olgešbellodaga, Sosialisttalaš Gurutbellodaga, Kristtalaš Álbmotbellodaga ja Guovddášbellodaga miellahtut, áigot ollásit ahte sámi kultuvra lea čadnon guovluide mat riikkagottalaš oainnus adnojut guovlun dahje boaittobealleguovlun. Eanetlohu áigu deattastit ahte lihkostuvvan guovllupolitikhka sámi ássanguovluin danne lea eaktun sámi giela ja kultuvrra bisuheapmái ja gárgedeapmái.

Eanetlohu oavvilda ahte dat guovllupolitikhalaš hástalusat alla bargguhisvuodain sámi guovddášguovluin ja olu eretfáremiin mearrasámi guovluin lea fuolastahhti, ja dárbašuvvo ulbmillaš guovllupolitikhka dáid guovluid ektui oppalačcat. Ii leat vejolaš váfistit buori gárgedeami sápmelašvuodas dáid guovluin jus guovllus oppalačcat ii galgga leat positiivva gárgedeapmi.

Eará eanetlohu, Bargiidbellodaga, Sosialisttalaš Gurutbellodaga ja Guovddášbellodaga miellahtut, oavvildit danne leat uno-hassan ahte ráddehusbellodagat ja Ovddádusbellodat áiggošedje láividit guovllupolitikhalaš váikkuhanomiid, ee. guovluin gos sámi guovddášguovllut leat. Dát eanetlohu ii sáhte guorrasit Ráddehusa ák-kastallamii diedáhusas geahpedit doarjaga gieldda ealáhusfoanddaide. Lávdegotti Olgešbellodaga ja Kristtalaš Álbmotbellodaga miellahtut čujuhit dasa ahte fylkkagielda oažžu rudaid maid ee. sáhttá geavahit gieldda ealáhusfoanddaide.

Lávdegotti Olgešbellodaga ja Kristtalaš Álbmotbellodaga miellahtut čujuhit dasa ahte fylkkagielda oažžu rudaid maid ee. sáhttá geavahit gieldda ealáhusfoanddaide.

Lávdegotti eanetlohu, Bargiidbellodaga, Olgešbellodaga, Sosialisttalaš Gurutbellodaga, Kristtalaš Álbmotbellodaga ja Guovddášbellodaga miellahtut, čujuhit ahte ealáhusdoaimmat ja kultuvra goabbatge láhkai leat

veahkkin hutkáivuhtii ja šaddamii servodagas. Eanetlogu mielas lea danne sávahahti nannet kulturuodduuvvon ealáhusgárgedeami lagat ovttasdoaimmain gaskal kultuvrra ja ealáhusdoaimmaid.

Lávdegotti Sosialisttalaš Gurutbellodaga ja Guovddášbellodaga miellahtut dáhtošit nannet riddofatnasiid guolleresurssaid oasi. Dát miellahtut čujuhit ahte Ráddhehusa riddofatnasiid doaibma- ja oalguhanortnegiid evttohus ii leat čuoza-husčielggaduvvon. Dát mearkkaša ahte Ráddhehusas ii leat várddus vejolaš váikkuhemiide sámi kultuvrra ja ealáhusaid ávnnašlaš vuđosii, jus dát evttohusat čada-huvvojtit nugo dat leat dál. Dát lea vuostá norgga sáme-politika celkojuvvon mihttomeriid.

Lávdegotti Ovddádusbellodaga miellahtut čujuhit oppalaš mearkkašemiidasaset 2.2.1. ja 4.2.1. kap.

15 AREÁLAHÁLDDAHEAPMI GUOVLLUIN GOS SÁMIT ÁSSET

15.1 Čoahkkáigeassu

Barggadettiin lágainuin ja njuolggadusaiguin áigu Ráddhehus, doppe gos lea áigeguovdil, geahčalit átnit deastta sámi virolašvuodain, árbieveruin ja beroštusain. Birasgáhttenbarggus ja barggadettiin gáhttenrád-denvugiiguin, hálida Ráddhehus deattuhit sámi luondu-, kulturmuito- ja kulturbirasárvvuid ja virolašvuodaid.

Sámi guovddášguovllut siskildit stuorra luondu-árvvuid maid lea dehálaš riikkagottálaš geatnagas-vuohtan várehit marjítáigái — sámi ássama, ealáhus-doaimma ja kultuvrra vuodusinge ovddasguvlui.

Divttasvuodna/Vuodnabahta lea julevsámi veahkada áidna čoahkásguovlu Norggas. Gáhttenbarggus mii dál lea guovllus, šaddá erenoamáš dehálažjan váldit sámi beroštusaid miele plánemii ja láhčit diliid dakkár gáhtemii mii ii áitte dán guovllu julevsámi guovddášguovlun ain ovddasguvlui.

Ráddhehus dasto deattuhit ahte báikkálaš eiseválddit galget beassat oassálastit gáhttenguovlluid hállda-heamis. Dákkár ássiid lea lunddolaš čoavdit gáhtten-doaibmabijuid dábalaš plánema bokte, muhto Ráddhehus áigu vel árvvoštallat dárkileappot gude muddui ee. Sámediggi berre válđojuvvot lagabuidda miele gáht-tenguovlluid hálldaheapmái sámi guovddášguovlluin.

Sámediggi lea dehálaš eaktoháhkki boazodoallopoliithkas, ja Sámediggái lea 2002 ovddas addojuvvон ruđat vai sáhttá nannet barggu boazodollui guoski ássiigui. Seammás lea dehálaš ahte boazosámiin aldeset lea dárbašlaš váikkuhanfápmu boazodoallopoliithka hábmemic ja areálahálldaheamis.

Erenoamážit Finnmárkkus leat majimus logijagi leamaš stuorra hástalusat diliid láhčima hárrá eallinfá-molaš boazodollui rámmaid siskabealde maid luond-duvuodus bidjá. Boazodoallošehtadallamiid oktavuo-das 2000/2001 šiehtadusjagis sohpe áššeosaalaččat ahte dilálašvuodat mat gusket boazolohkomuddemii

galget čuovvoluvvot ásahallamiid bokte main lea láh-kavuodus boazodoalloágas.

Lea dárbu oažžut nannejuvvot boazodoalu areálaid suddjema, ja dalle erenoamážit daid areálaid mat leat mearrideaddjin ceavzilis boazodollui. Guđe areálat dát leat, rievddada orohagas orohahkii. Boazodoalloháld-dahusa vuoruhuvvon dahkamušsan lea ráhkadir metoda mainna gávdná dáid areálaid ja ráhkadir árvojou-gusteami buot dálá areálageavahankártaide.

Plána- ja huksenlákha lea dehálaččamus gaskaoap-mi válistit boazodoalu valljodatvárrevuđdosa. Plána-ja huksenlágá dárkkisteami oktavuođas, atná Ráddhe-hus dehálažjan ahte láhka gárgeduvvo bargoneavvun mii buorebut dakhá boazodoalu dárbbuid ja beroštusaid oinnolažjan, ja áimmahuššá dáid iešgudetlágan plánaproseassain. Nuppi bealde lea maiddá dehálaš ahte ovttaskas boazodoallii oažžu diehtevassii gusto-jeaddji njuolggadusaid ja plánenproseassaid vai buore-but sáhttá áimmahuššat beroštusaid cealkámušainis ee. gielddalaš areálaplánaide. Guovdilis veahkkeneavvun boazodoalu ja almmolaš háldahusa ovttasbargui leat boazodoalu orohatplánat. Ráddhehus atná dehálažjan ahte dárkkistuvvon plána- ja huksenlákha govvida álbmotrievttálaš njuolggadusaid maidda Norga lea čatnasen, ja main lea mearkkašupmi areála- ja plánaoktavuođas. Dát gusto vel čuozaħusčielggade-miid gáibádussii.

Boazodoalu areálaid áimmahuššan lea okta mángga duovdagis main lea guovlluguovdasaš mihtilmasvuoh-ta, ja mii sáhttá geahčaluvvot čovdojuvvot guovllu-guovdasaš perspektiivvas. Ráddhehus oaidná dárbbu álggahit bálddalastinarena guovlluguovdasaččat mas iešgudetlágan riikkagottálaš ulbmiliid ja deasttaid vihkchedallan biddjojuvvo guovlluguovdasaš oktavu-hüti. Dasto lea dárbu álggahit plánaovttasbarggu gield-dalaš ja fylkkagielddalaš rájáid rastá. Dán oktavuođas lea dehálaš ahte boazodoalu háldahan- ja stivrenorgá-nat šaddet oasálažjan árat proseassain.

Plána- ja huksenlágá dálá čuovusčielggadusaid mearrádusaid hákku lea fáhtet huksendoabmbabijuid main sáhttet leat mearkkašahti čuvvosat birrasii, luonduvalljodatváriide ja servodahkii. Doaibmabidju boazoguovllus ii mieddisbuvtte dál čuovusčielggadu-sa dan váikkuhusa vuodul mii doaibmabijus lea boazo-dollui.

Norga lea golggotmánus 2001 vuosttas Eurohpa rii-kan dohkkehan eurohpalaš eanadatkonvenšuvnna. Konvenšuvnna ulbmilin lea eanadagaid gáhttet, háld-dahit ja plánet, ja organiseret eurohpalaš ovttasbarggu dáid duovdagii.

Sámi vuohki geavahit ja lahkanit eanadahkii lea dehálaš ja dárbašlaš geahčanvuohki konvenšuvnna čuovvolanbargui.

15.2 Lávdegotti mearkkašemit

Lávdegotti eanetlohku, Barggiidbellodaga, Olgešbellodaga, Sosialisttalaš Gurut-bellodaga, Kristtalaš Álbumotbellodaga ja Guovddášbellodaga miellahtut, dihtet ahte

sámi guovddášguovllut siskkildit stuorra luonduárvvuid maid lea dehálaš riikkagottálaš geatnegasvuohant várehit maŋitágái, maiddái sámi ássama, ealáhusdoaimma ja kultuvrra vuodusin ovddasguvlui. Eanetlohu deattuha ahte Sámediggi ja báikkálaš eiseválddit oasálastet luondduguovlluáššiin main leat erenoamáš stuorra gáhtenárvvut.

Eanetlohu oaivvilda dasto ahte Sámediggi galgá leat dehálaš eaktohákki sámepolithkas. Seammas lea dehálaš ahte boazosámiin alddeset lea váikkuhanfápmu boazodoallopolitihka hábmemis ja areálahálddaheamis. Eanetlohu čujuha almmatge ahte ekologalaččat ceavzilis boazodoalloealáhusa vuoddoovde-hussan lea ahte guohtunvalljodatvárit eai ávkkástallojuvvo garraseappot go suvdinnákca gierzá. Erenoamáš vahágahti olggobeal areáladuohtademiid ferte vealtat váfistan dihtii oktilaš guohtumiid johti boazodollui.

Eará eanetlohu, Bargiidbellodaga, Sosialisttalaš Gurutbellodaga ja Guovddášbellodaga miellahtut, leat mearkkašan ahte boazodoalus leat stuorra hástalusat. Dát eanetlohu áigu deattuhit boazodoalu sajádaga sámi kulturguod-din. Dán eanetlogu mielas lea danne mearrideaddji dehálažjan ahte boazodoallu šaddá ekologalaččat ja ekonomalaččat ceavzil.

Dát eanetlohu oaivvilda ahte ekologalaš ceavzilvuohta eaktuda ahte guohtunvuodus háld dahuvvo nu ahte guohtunvuodus váfistuvvo guhkit áigái. Dát eaktuda ahte boazolohku ferte heivehuvvot guovllu guohtunvuuddosii. Dát eanetlohu oaidná vel he-djoneaddji ekonomiija ealáhusa osiin hui duodalažjan. Dát dilli headjuda ealáhusa kultuvrralaš ceavzilvuoda, ee. go máŋga boazodoallobearraša dalle fertejít viežžat bearraša eanaš sisabohtovuuddosa olggobealde ealá-husa.

Dát eanetlohu čujuha dasa ahte sámiide galgá addot vejolašvuohta gárgedit sámi kultuvrra iežaset premissaid vuodul. Dát mearkkaša ovddasvástádus usage dahkat váttis válljejumiid mat leat móvssolaččat kul-tuvrralaš gárgedeapmá. Boazodoalu sajádagain guovddáš kulturguod-din, lea ealáhusa gárgedeapmige hui móvssolaš sámi kultuvrra gárgedeamis. Sápmelač-čain alddeset Sámedikki bokte ferte danne leat ovddas-vástádus čielggadit sámepolitikhalaš rámmeavttuid dasa mo boazodoallopolitikhka galgá lágiduvvot, ee. galgágo boazologu geahpedit doallologuid geahpede-miin dahje juohke doalu boazologuin.

Lávdegotti eanetlohu, Bargiidbellodaga, Olgešbellodaga, Sosialisttalaš Gurutbellodaga, Kristtalaš Álbumotbellodaga ja Guovddášbellodaga miellahtut, áigot boazoloheiveheami barggus Oarje-Finnmárkkus bivdit Ráddehusa váfistit plánejuvvon Boazodoalu resursa-ja gealboguovddáža ásaheami boazoorohagas, vai buorebut sáhttá dustet daid hástalusaid maid boazoloheivehallamat dagahit. Guovddáš ovddastivčii vejolašvuoda hukset gealbbu ja gaskkustit árbevirolaš boazodoallo- ja luonduumáhtu, boazosámiid háhkcon gealbbuin buolvvaid čada. Almmolaš etáhtat ja eise-

válddit sáhttet oastit luonduuhálddašanbálvalusa dán guovddážis.

Eanetlohu oaivvilda leat dehálažjan ahte Ráddehus bidjá rámmeavttuid vai juohke boazodoalli sáhttá lasihit árvvoluvvama. Ealáhus ferte gárgeduvvot dušše biergobuvttadeamis kvalitehtabuktagiid ealá-hussan.

Plána- ja huksenláhka lea eanetlogu oainnu mielde deháleamos gaskaoapmin váfistit riggodatvuo-du boazodoalus. Eanetlohu diehtá ahte láhka lea dárkkistuvvomin, ja ahte Plánaláhkalávdegoddi lea viiddiduvvon boazodoalloovddasteaddjiin veahkehit váfistit sámi kultuvrra seailluheami ja gárgedeami. Eanetlohu diehtá datte ahte leat stuorra hástalusat áddejumi ja lotnolas doahttaleami váfisteamis ovttas-doabmaproseassain gaskal sámi boazodoalloberoštusaid ja fylkkagielddalaš ja gielddalaš hálddašeamsis plánaproseassas.

Eará eanetlohu, Olgešbellodaga, Sosialisttalaš Gurutbellodaga, Kristtalaš Álbumotbellodaga ja Guovddášbellodaga miellahtut, leat danne danne oainnus ahte plána- ja huksenláhka gárgeduvvo bargoneavvun mii buorebut dahká boazodoalu dárbbuid ja beroštumiid oinnolaž-žan ja áimmahuššá dái id iešgudet plánaproseassain. Dát eanetlohu dáhttu vel čujuhit ahte plána- ja huksenlága divosmahttin ferte govvet boazodoallo-vuoigatvuoda ja eamiálbmogiid vuigatvuoda, vuod-duduvvon boazodoallolága ja riikkaidgaskasaš álbumotrievttálaš njuolggadusaide eamiálbmogiidda maidda Norga lea čatnevaš.

Lávdegotti Bargiidbellodaga miellahtut áigot mearridit plána- ja huksenlága vejolaš nuppás-tusevttohusaid go Plánaláhkalávdegotti evttohus lea gárvvis.

Dát miellahtut čujuhit mearkkašemiidasaset ovdelis Divttasuona/Vuodnabada gáhttenplána birra.

Dát miellahtut čujuhit vel ovdelis mearkkašemiidasaset suvdinnákcaláš boazodoallopolitihka dárbu birra.

Lávdegotti Sosialisttalaš Gurutbellodaga miellahtut čujuhit mearkkašemiidasaset ja evttohusaidasaset Árvalusas S. nr. 101 (2000–2001) ahte Sámedikki rolla gulaskuddanásahussan ferte mearri-duvvot iige diktit dan leat eará orgánaid buorredáhtu duohken.

Lávdegotti Sosialisttalaš Gurutbellodaga ja Guovddášbellodaga miellahtut oaivvildit leat dehálažjan ahte dálá mearrádusat čuozaħus-čielggadeami hárrái PLB mielde, fertejít leat gusto-jeaddjin dalle go doabmabidju váikkuha boazodollui. Dát miellahtut oaivvildit leat áigeguovdilin ráhkadiit riikapolitikhalaš njuolggadusaide sámi áššiide fylkkaplánabarggus.

Dát miellahtut ovddidit dán evttohusa:

«Stuorradiggi bivdá Ráddehusa árvvoštallat dárbbu riikapolitikhalaš njuolggadusaide sámi áššiide giel-daid ja fylkkagielddaid plánabarggus.»

Lávdegotti eanetlohku, Bargiidbellodaga, Olgešbellodaga, Sosialistalaš Gurubellodaga, Kristtalaš Álbumotbellodaga ja Guovddášbellodaga miellahtut, fuomáshit ahte guolásteapmi lea guovddáš oassin sámi kultuvrras, ja ahte sámi ássanguovlluin eanebut gullet guolásteapmái go boazodollui. Eanetlohku oaivvilda ahte guolástuspolitihkka ferte vuhtii váldit ahte guolástus sámi riddo- ja vuotnaguovlluin lea sorjas báikkálaš, riddolagaš resurssain ja ahte guollevuostávldinrusttegat ja buvttadanrusttegat leat olamuttus lea mávssolaš fanasjoavkku johtilvuhtii. Dán oktavuodas oaivvilda eanetlohku leat dehálažjan árvvoštallat heivvoláš váikkuhandoibmabijuid infrastruktuvrra ja vuostávldinrusttegiid ektui. Dasto oaivvilda eanetlohku leat dehálažjan láhčit diliid biebmamii, luossabivdui ja gonagasreabbá bivdimii.

Lávdegotti Sosialistalaš Gurubellodaga miellahtut čujuhit Dokumentii nr. 8:29 (2002–2003) mii mearkkaša beassat bivdit gonagasreabbá ludolačcat.

Lávdegotti Ovddádusbellodaga miellahtut čujuhit oppalaš mearkkašemiidasaset 2.2.1. ja 4.2.1. kap.

16 DAVVIRIINKALAŠ JA RIIKKAIDGASKASAŠ OVTTASBARGU

16.1 Čoahkkáigeassu

Davviriikkalaš ministariid ja sámediggepresideanttaid oktasašcoahkkimis skábmámánu 7.b. 2001 nuppás-tuhttojuvvui ovddeš virgeoapmahašdási ovttasbargo-orgána namma ja šattai *Davviriikkalaš sámi gažalda-gaid virgeoapmahašorgánan*. Váfistan ja áimmahuš-šan dihtii odda ovttasbargovugiid main leat oktasaš-čoahkkimat ministariid ja sámediggepresideanttaid gaskkas, lea virgeoapmahašorgána viiddiduvvon sámedikkiid bissovaš ovddastusain.

Ministarar ja sámediggepresideanttar mearridedje oktasašcoahkkimis skábmámánu 7.b. 2001 cegget ášshedovdijoavkku mas leat ovddasteaddjitet Suomas, Ruotas ja Norggas ja mii galgá ráhkadir davviriikkalaš sámekonvenšvnna evttohusa rapporta «Davviriikkalaš sámekonvenšvnna dárbu ja vuodus» vuodul.

Ráddehus atná sámedikkiid iežaset ovttasbargoorgána, Sámi parlamentaralaš rádi, positiiva doaibmabi-djun. Ráddi šaddá dehálaš orgánan davviriikkalaš ovttasbarggus ovddasguvlui, ja das šaddá vel mearkka-šupmi riikkaidgaskasaš oktavuodas. Ráddehus atná dettolazžan ahte ráddái addojuvvojitet buorit ovttasbar-goeavttu ja gárgedanvejolašvuodat.

Sd.died. nr. 55 (2000–2001) boaháti ovdan ahte Rád-dehus atná dehálažjan ahte Sámediggi ráddádallá ja searvá arktalaš ovttasbarggus, ee. Arktalaš Rádis.

Dasto áigu Ráddehus Sd.died. nr. 55 (2000–2001) mielde ovttasrádiin Sámedikkiin ráhkadir prosedyraid ja struktuvrraid ráddádallamiidda ON ja ILO riikkaid-gaskasaš eamiálbmotbarggus.

NORAD lea dál ráhkadeamen njuolggadusaid doar-jagiid hárrái eamiálbmogiidda ja čearddaide. Bargu vurdojuvvo gárvánit 2002 vuosttas jahkebealis. Sámediggi ja eará áigeguovdilis sámi institušvnnat váljuvojitet mielde dán bargui gulahallanguoibmin ja gulaskuddaninstánsan.

NORAD addá doarjagiid eamiálbmogiidda mángga kánala bokte. Norgga eamiálbmotprogramma addá doarjaga njuolga eamiálbmotorganisašunnaide Brasi-lli, Chilii, Guatemalai, Paraguayi ja Perui. Norgga ja riikkaidgaskasaš eaktodáhtolaš organisašunnat ožzot doarjaga prošeavtaide mat leat oaivvilduvvon eamiálbmogiidda mángga riikkas. Lassin addet muhtun ambassádat doarjaga njuolga eamiálbmogiidda.

NORAD gulahallá bures Sámedikkiin, Romssa universiteahta Sámi dutkamiid guovddážiin ja Sámerádiin. Áigumuš lea joatkit ja gárgedit dán ovttasbarggu eará sámi birrasiiddage mat barget eamiálbmogiiguin veahkkebarggus.

Sámediggi lea váldán ovdan ášši sierra Eamiálbmogiid Agenda 21 birra. Dát ášši árvvoštallojuvvvo dárki-leappot ee. Báikkálaš Agenda 21 sámi guovddášbáike-doaimma árvvoštallama vuodul, mii válbmejuvvo 2002:s.

16.2 Lávdegotti mearkkašeemit

Lávdegotti eanetlohku, Bargiidbellodaga, Olgešbellodaga, Sosialistalaš Gurubellodaga, Kristtalaš Álbumotbellodaga ja Guovddášbellodaga miellahtut, dihtet ahte norgga ja riikkaidgaskasaš eaktodáhtolaš organisašunnat ožzot doarjaga NORAD:s prošeavtaide mat leat oaivvilduvvon eamiálbmogiidda mángga riikkas, ja ahte NORAD gulahallá bures Sámedikkiin eamiálbmogiid veahkkebargoáššiid birra. Eanetlohku lea mearkkašan, ja lea ovttaoivilis ahte Ráddehus ferte joatkit gárgedit ovttasbarggu Sámedikkiin, Romssa universiteahta Sámi dutkamiid guovddážiin ja Sámerádiin barggadettiin eamiálbmotgažaldagaiguin veahkkebarggus.

Eanetlohku atná sámedikkiid ovttasbargoorgána, Sámi parlamentaralaš rádi, dehálaš orgánan davviriikkalaš ovttasbarggus ovddasguvlui, ja ahte rádis šaddá vel mearkkašupmi riikkaidgaskasaš oktavuodas. Eanetlohku oaivvilda ahte berrešii atnit dettolazžan ahte ráddái addojuvvojitet buorit ovttasbargoeavttu ja gárgedanvejolašvuodat.

Eanetlohku áigu čujuhit Eamiálbmogiid Bissovaš Forumia ásaheampái ja bivdá Ráddehusa miel-váikkuhit ahte ásahuvvo čállingoddi Bissovaš Forumii. Eanetlohku áigu deattastit ahte dát ferte ruhtaduvvot ON dábálaš bušeahataid bokte.

Eanetlohku diehtá dasto ON-šehtadallamiin Genèves eamiálbmotulggaštusa hárrái ja oaivvilda Norgga fertet duvdit vai šehtadallamiid sáhttá gerget.

Eanetlogu mielas lea dehálaš ahte Norga lea višsal gárgedit ON-julggaštusa eamiálbmogiid vuogat-vuodaid birra. Eanetlohku lea mearkkašan ahte norgga áirrasgoddi šehtadallamiin lea báhkkodan ahte

iešmearrideami vuogatvuohta lea vuogatvuohta maid galgá doaimmahit dálá sorjasmahttun ja demokráhtalaš riikkain. Eanetlohku lea vel memarkkašan ahte norgga áirrasgoddi lea báhkodan ahte dán oktavuodas siskkilda iešmearridanvuogatvuohta eamíálbmogiid vuogatvuoda oasálastit juohke mearridandásis áššiin mat gusket lágaide ja hálldašeapmái, ja barggus bisuhit ja gárgedit iežaset politihkalaš ja ekonomalaš vuogádagaid.

Eanetlohku čujuha vel Davviriikkalaš Sámekonvenšvnna bargui ja leat vuordámušat konvenšvnna joatkkabargui.

Eanetlohku čujuha vel Barentsguovllu eamíálbmogiid gaskasaš ovttasbargui ja vásedin dan memarkašupmái dás lea ruošša sápmelacčaide.

Eanetlohku čujuha ahte sámít lea áidna álbmot mii ássá juohke njealji riikkas Barentsguovllus. Eanetlohku oaivvilda Barentsovttasbarggu leat dehálažjan sámiid vejolašvuodaid nannemis doaibmat oktan álbmogin riikarajáid rastá.

Sámi miellahtovuoda dáfus Sámi Parlamentalaš Rádis Davviriikkalaš Rádis de doarju lávdegotti Guovddášbellodaga áirras dan.

Lávdegotti eanetlohku, Bargiidbellodaga, Olgešbellodaga, Sosialisttalaš Gurutbellodaga, Kristtalaš Álbtobellodaga ja Guovddášbellodaga miellahtut, čujuhit ahte boazodoallu lea circumpolara ealáhus mii lea bures heivehuvvon rašis arktalaš guovlluide, arktalaš dálkkádahkii, birrasii ja šaddodahkii. Eanetlohku oaivvilda danne ahte boahttevaš oppalaš gárgedeapmi Arkritis váikkuha boazodoalu gárgedanvejolašvuodaid.

Boazodoallu arktalaš ealáhussan lea gárgedan sierra máhtu vuodđuduvvon ceavzilis, ekologalaš, biraslaš ja kultuvrralaš heivehemiide. Berre leat lassi árvoluvvama potensiála eanet ovttasbarggus iešgudet boazodoalloálbmogiid gaskkas.

Eanetlohku bivdá Ráddehusa láhčit diliid dasa ahte ovttasbargu iešgudet arktalaš boazodoalloálbmogiid gaskkas oazžu doarvái ja buriid rámmaeavttuid sihkarastit buori gárgedeami fágalaš ja kultuvrralaš ovttasdoaimma gaskal boazodoalloálbmogiid.

Eará eanetlohku, Olgešbellodaga, Sosialisttalaš Gurutbellodaga, Kristtalaš Álbtobellodaga ja Guovddášbellodaga miellahtut, bivdet Olgoriikadepartemeantta, Eanadoallodepertemeantta ja Gielda- ja guvludepartemeantta árvvoštallat ásahit riikkaidgaskasaš fága- ja gaskkustanguovddáža circumpolara boazodoalloálbmogiidda.

Dát eanetlohku oaivvilda leat dehálažjan ahte boazodoalu organisašuvnnat sáhttet gárgedit ealáhusa- set ja leat eaktoháhkkin dán gárgedeapmái ja searvat forain gos davviguovlluid boahtteáigi mearriduvvo.

Lávdegotti Olgešbellodaga ja Kristtalaš Álbtobellodaga miellahtut bivdet Ráddehusa bargat dereguleret davviriikkaid sámi boazodoalloealáhusa oasti- ja leverandorbealde. Vai garvvášii unohis gilvobonjasteami iešgudet riikka boazosá-

miid gaskkas, lea dehálaš harmoniseret boazodoalu rámmaeavttuid Davviriikkain. Dát miellahtut guorrasit danne Rádđehusa sávaldahkii geahčadit boazodoalu divatráddenvuogi. Dákkár geahčan ferte leat boazodoallošiehtadusa rámmaid ja resursavuđdosa ekogalaš ceavzilis ávkkástallama oktavuodas.

Lávdegotti Ovddádusbellodaga miellahtut čujuhit oppalaš memarkašemiidasaset 2.2.1. ja 4.2.1. kap.

17 SÁMI LEAVGGA GEAVAHEAPMI

17.1 Čoahkkáigeassu

Sámi leavga dohkkehuvvui 13. Sámiid konfereanssas Åres borgemánu 15. b. 1986. Sámiráddi mearridii dalle ahte guoskevaš riikkaid levgennjuolggadusat galget gustot. Norggas lea Olgoriikkadepartemeanta ráhkan dan gaskaboddosaš njuolggadusat leavgga árvodássemii eará leavggaid ektui.

Erenoamážit guovvamánu 6. b. oktavuodas, sámiid našuvnnalaš beaivvi/sámeálbmoga beaivvi, virggálaš leavgabeaivin leat sámi leavgga geavaheami dárkilet njuolggadusat jearahuvvon. Gielda- ja guvludepartemeantta nammadan bargojoavku lea evttohan njuolggadusat leavgga geavaheapmái. Dehálačcamus evttohus lea ahte láhka levgema birra gieldaid almmolaš visttiin heivehuvvo oktii sámi leavgga gustojeaddji geavahemiin. Dasto evttoha bargojoavkku Sámedikki ovddasteaddji ahte guovvamánu 6. b. dahkkojuvvo virggálaš levgenbeaivin.

Bargojoavkku raporta lea leamaš viiddis gulaskudamis. Rádđehus áigu gulaskuddancealkámušaid vuodul árvvoštallat nuppástuhttit lága levgema birra gieldaid almmolaš visttiin, ja evttohusa dahkat guovvamánu 6. b. virggálaš levgenbeaivin.

17.2 Lávdegotti memarkašeamit

Lávdegotti eanetlohku, Bargiidbellodaga, Olgešbellodaga, Sosialisttalaš Gurutbellodaga, Kristtalaš Álbtobellodaga ja Guovddášbellodaga miellahtut, dihtet ahte Gielda- ja guvludepartemeantta nammaduvvon bargojoavku lea geahčadan dárkileappot njuolggadusat sámi leavgga geavaheapmái, ja ahte lea hirbmat gulaskuddanávnas bargojoavkku árvalusa vuodul. Eanetlohku lea memarkašan ahte dán barggu čáda erenoamážit leat jearahuvvon dárkilet njuolggadusat sámi leavgga geavaheapmái guovvamánu 6. b. olis, mii lea sámeálbmoga beaivi, ja leavgga geavaheapmái gieldaid almmolaš visttiin.

Eará eanetlohku, Bargiidbellodaga, Olgešbellodaga, Sosialisttalaš Gurutbellodaga ja Kristtalaš Álbtobellodaga miellahtut, lea ovttaoivilis ahte Rádđehus dan bargojoavkku gulaskuddancealkámušaid vuodul mii lea dárkileappot geahčadan njuolggadusat sámi leavgga geavaheapmái, árvvoštallá nuppástuhttit lága levgema birra gieldaid almmolaš visttiin, ja vel evttohusa

guovvamánu 6.b. virggálaš levgenbeaivin. Dát eanetlohučjuha Od.prp. nr. 34 (2002–2003).

Dát eanetlohučjuha ahte «našuvdna» sátni áddejuvvo olbmuid gaskkas stáhtan, muhto diedalaš oktavuodain geavahuvvo álbmoga synonyman. Dát eanetlohučjuha oaivvilda danne ahte virggálaš oktavuodas berre geavahit sámeálbmoga beaivi namahusa.

Lávdegotti Ovddádusbellodaga miellahutut čujuhit oppalaš mearkkašemiidasaset 2.2.1. ja 4.2.1. kap.

Lávdegotti Sosialisttalaš Álbmotbello-daga ja Guovddášbellodaga miellahtut leat positiivvalaččat ahte sámeálbmoga beaivi guovvamánu 6.b. šaddá virggálaš beaivin.

18 SIS-FINNMÁRKU — DIEVADASDIEÐÁHUS

18.1 Čoahkkáigeassu

Sis-Finnmárku siskilda dan vihtta gielddat Guovdageaidnun, Kárášjohka, Deatnu, Unjárga ja Porsáŋgu. Sis-Finnmárku gielddat (OFFA-joavku) ráhkadahtte borgemánus 1988 gihppaga mas lea statistikhka Sis-Finnmárku nuppástuhettingielldaid barggolašvuodadárbbu ja veahkkeruhtamahtodaga birra. Čielggadus cájehii ee. ahte Sis-Finnmárkkus ledje sullasaš birgenlähkeváttisuodat go nuorttabelde siskkit Oslos.

Go Stuorradiggi giedahalai Dievadasdiedáhusa, de čujuhii sosiálalávdegotti eanetlohučielggadussii, ja bivddii Ráddhehusa heivvolaš vuogi mielde čuvget Stuorradiggái Sis-Finnmárku dili birra, vrd. Árvalusa S. nr. 222 (1999–2000). Gielda- ja guovludepartemeanta ja Sosiál- ja dearvvavsuodadepartemeanta leat, dán čuovvoleapmin, ruhtadan guovlluguovdasaš prošeaktajoavku mii lea ráhkadan doaibmaplana guod-dinnáccalaš gárgedeapmái Sis-Finnmárkui. Prošeaktajoavku lea «Sis-Finnmárku čuovvoleapmi» rapportain, beaiváduvvo oddajagimánu 21.b. 2002, evttohan máinggaid doaibmabijuid ovddidan dihtii gárge-deami Sis-Finnmárkkus.

Lassediedáhusas čilgejuvvo dat duoh tavuohta ahte Sis-Finnmárku bázahallá eanaš birgenlähkeindikáhtoriin. Ain lea stuorra bargguhisvuhta guovllus, erenoamážit Guovdageainnus. Lassin leat eatnat sosiálaveahkkedárbbashašeaddjít, stuorra oassi oktofuolaheaddjít, vuollegris boahto- ja opmodatdássi ja eatnagat geain ii leat eará oahppu go vuoddoskuvla. Sis-Finnmárkkus leat maiddái olugat geat eai leat barggus.

Sámi dearvvavsuodadutkan Kárášjogas galgá 2002 mielde álggahit sierra dearvvavsuoda- ja birgenlähkeguorahallama sámi veahkadaga váste. Lunddolaš lea ahte diekkár guorahallamis deattuhuvvojat eará birgenlähkeindikáhtorat go dat maid Sosiáldepartemeanta deattuha riikka eará gielldaid dáfus.

Dievadasdiedáhusa vuodul álggahii dalá Sosiál- ja dearvvavsuodadepartemeanta, ovttasbarggus Bargoja hálldahusdepartemeanttain, čakčamánu 2000 njealljejagáš geahčaladdama mas muhtun vállje-

juvvon gielddat ožžo viiddiduvvon ja ollislaččabut ovddasvástádusa váfistit árjjalaš, bargodidolaš doaibmabijuid sosiálaveahki guhkesággeoažžuide. Geahčaladdama ulbmilin lea eastadir eanet marginalisserema ja oažžut eambbosiid bargoeallimi.

Olu ohcamušaid vuodul berošteaddji gielldain, ja fylkkamánniid neavvagiid vuodul, válljii Sosiál- ja dearvvavsuodadepartemeanta 2000:s gávcci gielddat oassálastit geahčaladdamii. 2001:s viiddiduvvui lohku vídai odda gielldain. Guovdageaidnun suohkan lea okta dain oassálasti gielldain.

Sosiáldepartemeanta áigu láhčit diliid nu ahte eará Sis-Finnmárku gielddat galget beassat váldit oasi gaskaboddosaš dovddiudusain mat leat boahán váldoprošeavttas. Dát sáhttet dahkat vuđdosa gárgedit gas-kaomii erenoamáš hástalusaid hárrái maid Sis-Finnmárku gielddat vásihit sosiálaveahki guhkesággeoažžuid barggaheamis. Guovdageainnu suohkanis sáhtta leat dehálaš rolla prošeavta bálddalastima ja dovddiudusjuohkima hárrái.

Lassin eará doaibmabijuide mat álggahuvvojat Sis-Finnmárku buohta, lea dárbu govdadit heivehuvvon doaimmaide mat leat oaivvilduvvon geografalaččat ráddjejuvvo guovlluide main leat gártan heattekeah-tes heajos birgenlágít veahkadahkii. Ráddhehusa hálida nannet árjjaid dáiđ guovlluid buohta vai arvvosmahttuvvojat lasi barggolašvuodavejolašvuodat, skuvla, astoáigedoainbajdijut jna. dárbbu mielde. Doaibmabijuid ulbmilin lea láhčit diliid buoret birgenlágide gielddaise mat leat deardagis ja birgenlähkeerohusaid jevdemii.

Mánáid- ja bearášdepartemeanta lea válljen Guovdageainnu suohkana gávcci gielddat searvái oassálastit Gárgedanprógrámmii bajásšaddanbirrasa nannemii 2002 rájes. Prógrámma álggii 1998:s ja bistá mánga lagi. Ulbmilin lea nannet ja gárgedit báikkálaš bajásšaddanbirrasiid almmolaš ja eaktodáhtolaš fámuid govdva ovttasbarggu bokte.

18.2 Lávdegotti mearkkašeamit

Lávdegotti eanetlohučjuha, Bargiidbellodaga, Olgešbellodaga, Sosialisttalaš Gurutbellodaga, Kristtalaš Álbmotbellodaga ja Guovddášbellodaga miellahtut, čujuhit ahte Sis-Finnmárku lea čoahkásguovlu sámi ássamii. Dán guovllu gárgen lea danne mearrideaddji móvssolaš sámeálbmoga birgenlähkái, ja vejolašvuodaide váfistit ja gárgedit sámekultuvrra.

Eanetlohučjuha deattasta guovllupolitikhkalaš hástalusaid mat leat Finnmárku ektui oppalaččat, ja dán oktavuodas Sis-Finnmárku ektui. Eanetlohučjuha deattasta seammás sámepolitikhkalaš hástalusa mii čuovvu Sis-Finnmárku birgenlähkedili. Dát boahán lassin dábálaš čálgopolitikhkalaš hástalusa. Eanetlohučjuha oaivvilda ahte dát dahká dárbbashažžan ovttastit ulbmillaš čálgopolitikhkalaš ja ealáhuspolitikhkalaš doaibmabijuid.

Eará eanetlohučjuha, Bargiidbellodaga, Sosialisttalaš Gurutbellodaga ja Guovddáš-

bellodaga miellahtut, gávnahit Gielda- ja guovludelamentta vástádusas lávdegotti gažaldahkii, ah te fylka lea ožon garra geahpedeami 2001 rájes 2002 rádjai rámmain, ja ah te rámma ain geahpeduvvo 2003:s. Dás lea oktavuohta dan oppalaš geahpedeapmái maid ráddehusbellodagat ja Ovddádusbellodat leat čadahan guovllupolitikhalaš váikkuhanomiin. Dát eanetlohu lea evttohan nannet guovllupolitikhalaš juolludemiiid sakka.

Lávdegotti Olgešbellodaga ja Kristtalaš Álbmotbellodaga miellahtut leat mearkkašan ah te Ráddehus vástida ah te Finnmarkku galgá oažut olu eanet daid rudain maid galgá juohkit guovlluguovdasaš gárgedanbargguide, mii čájeha ah te dárbašuvvojtit doaibmabijut Sis-Finnmarkkus.

Lávdegotti bivdá Ráddehusa Finnmarkku ja Davvi-Romssa doaibmaavádaga diedihuvvon čadamnamis ja diedihuvvon stuorradiggediedáhusas regionála- ja guovllupolitikhka birra čielggadit doaibmabijuid Sis-Finnmarkku birgenláhkedili nannemis.

Lávdegotti eanetlohu, Bargiidbellodaga, Olgešbellodaga, Sosialisttalaš Gurutbellodaga, Kristtalaš Álbmotbellodaga ja Guovddášbellodaga miellahtut, leat mearkkašan ah te Sis-Finnmarkku bázahallá eanaš birgenláhkeindikáhtoriin nugo bargguhisvuoda, sosiálaveahkkedárbašeaddjiid, oktafuolahaeaddjiid, vuollegris boahaja opmodatdási dáfus, bargguheami logu dáfus ja go leat eatnagat geain ii leat eará oahppu go vuoddoskuvla.

Eanetlohu áigu mudui čujuhit Ráddehusa Finnmarkku ja Davvi-Romssa doaibmaavádaga diedihuvvon stuorradiggediedáhussii,

Lávdegotti Olgešbellodaga ja Kristtalaš Álbmotbellodaga miellahtut leat dán vuodul ovttaoivilis daid doaibmabijuide maid Ráddehus áigu álgahit dán oktavuodas, muhto áigu seammás čujuhit ah te jus galgáš válistit báikkálaš čatnašumi ja deaivat riekta, fertejtit buot doaibmabijut leat lagaš gulahallamii ja áddejumiin báikkálaš eisevalddiiguin oppalačcat ja Sámedikkiin erenoamážit.

Lávdegotti eanetlohu, Bargiidbellodaga, Sosialisttalaš Gurutbellodaga ja Guovddášbellodaga miellahtut, áigot čujuhit ah te doaibmabijut maidda Ráddehusa čujuha diedáhusas eai mange láhkai sahte njulget Ráddehusa eahpesosiála juohkinpolitikhka ja oktasašburiid váilevaš rahčamuša váikkuhusa. Ráddehusa politikhka lasiha sosiála erohusaid ja čuohca danne hui garrisit guovlluide gos lea juo heajut birgenláhki go riikkas muđui. Ráddehusa gieldaekonomidoaibma geahpeda skuvlabušehtaid, divruda SFO ja geahpeda ja divruda joavdofálalda-gaid. Dat čuohcá garrisit mánáide daid bearrašiin main lea heajos ruhtadilli, go sii eanet go earát dárbbashit fálaldagaid main ii oktage hilgojuvvo go ii suite máksit. Ráddehusas váilot doaimmat dustet lassi bargguhisvuoda, das lea eahpesosiála sihkummat bargguhisvuodaoajus ja hirbmat stuorra lasáhusat buohcciid

iežasosiin. Eanetlohu čujuha 2003 bušehta mearkkašeamiide ja evttohusaide.

Lávdegotti Ovddádusbellodaga miellahtut čujuhit oppalaš mearkkašeemiidasaset 2.2.1. ja 4.2.1. kap.

19 SIS-FINNMÁRKU EALÁHUSEALLIN

19.1 Čoahkkáigeassu

Lassediedáhusas čujuhuvvo ah te Sis-Finnmarkku lea resursavaljalaš guovlu. Guovllus livčii vuodus buorit eavttuide lasihiit márkanosiid váihusturismmas. Sis-Finnmarkku lea riikkaidgaskasačatge dovddus, ja doppe lea velá nuorra veahkadat. Olu buorre bargu lea jodus. Ee. leat álgahuvvon gelbbolašvuodabirrasat Finnmarkku allaskuvlii ja Sámi allaskuvlii Guovdagiednui. Sis-Finnmarkku gielddat plánejit ovttasbarggu sierra gárgedansearvvi bokte giddet fuopmášumi ealáhusgárgedeapmái, ja «Sis-Finnmarkku čuovvoleapmi» raporttas lea dahkojuvvo doaibmaplana mas leat konkrehta guoddinnávcalaš gárgedeami doaibmabijut Sis-Finnmarkui.

Ulmilin lea dohpet Sis-Finnmarkku váldochástan said gitta ja válganahttit odasteami ja innovašuvnna vai láhčojuvvojtit odda vejolašvuodat dán guovllu bajássaddi bulvii.

Ráddehus áigu láhčit vejolašvuodaid sámi ealáhus-eallima gárgedeapmái. Dát gusto erenoamážit ealáhus-eallimii mii vuodduduvvá sámi kultuvrii dahje mii veahkeha gárgedit árbevirolaš sámi guovlluid. Ráddehus áigu lasihiit ludolašvuoda bokte ealáhus-doaimmaide arvvosmahttit doaimma mii lea heivehanábas, ekonomalačcat ja ekologalačcat guoddinnávcalaš, ja mii uhccán vuodduduvvá almmolaš doarjagii.

Lassediedáhusas lea čilgejuvvo oanehis ovdanbuktin, maid guovlluguovdasas prošeaktajoavku lea evttohan, ja guovllu váldochástan said sárggastus.

Sis-Finnmarkku gielddat leat plánemin searvat álgahit gárgedangávpesearvvi mii galgá bargat lasihiit von ealáhusdoaimma beales Sis-Finnmarkkus. Gielda- ja guovludelamentea lea addán rudaid searvvi álgahempái ja veahkaha velá gárgedankapítalain.

Gielda- ja guovludelamentea áigu 2002:s árvovoštallagoahtit Sis-Finnmarkku nuppástuhittinprogramma-/barggu, mii álgahuvvui 1993:s.

Nuppástuhittinprogramma-/bargu bistii guhká, ja dan lea dárbašlaš oktiigeassit/árvovoštallat vai oasálasti gielddat ožot dovddiudusmateriála mii sáhttá leat ávkkálaš sin ovddidanbargui — sihke gielddas ja ovttasbarggus dán guovllu eará gielddaiquin.

19.2 Lávdegotti mearkkašeamit

Lávdegotti Olgešbellodaga ja Kristtalaš Álbmotbellodaga miellahtut oaivvildit ah te gelbbolašvuhta, birgenláhki, nuppástuhittin ja oppalaš rámmaeavttut leat Sis-Finnmarkku guovdilis hástalusat ovddosguvlui. Dát miellahtut oaivvildit ah te oppalaš rámmaeavttut leat dehálačcat hástalusaid ektui mat Sis-Finnmarkkus leat, muhto seammás ferte árv-

voštallat ealáhuspolitikhalaš doaibmabijuid erenoamážit guovllu ektui, áigumušain luvvet eanet dan stuorra árvoluvvanpotensiálas mii dál ii leat ávkin adnon. Erenoamážit oaivvildit dát miellahtut lea dehálažjan láhčit diliid sámi ealáhusseallima gárgeadeapmái earret eará lasihit ludolašvuoda ealáhusdoaimmaide, arvvosmahttit doaimma mii lea heivehanábas, ekonomalaččat ja ekologalaččat guoddinnávccalaš.

Dát miellahtut oaivvildit danne ahte Rádđehusa ulbmil leat veahkkin ásahit gárgeadansearvvi mii galgá bargat ealáhusdoaimmain Sis-Finnmárkkus lea áige-guovdil ja ávkkálaš dán oktavuodas. Erenoamáš dehálaš lea ahte searvi váfista olahit riskadáhtolaš ja dohkálaš iežaskapítála olles guovllu ealáhusdoibmii. Dasto dát miellahtut oaivvildit ahte árvvoštallan ja vejolaččat joatkit Sis-Finnmárkku nuppástuhittinbarggu livččii dehálaš čuvgen dihtii sáhttágó nuppástuhittinbarggu rámmaeavttuid gohčodit ávkkálažjan prográmma ulbmiliid ja bohtosiid ektui.

Lávdegotti Sosialisttalaš Gurutbellodaga miellahtut čujuhit ahte dárbašuvvo addit Sámediggái eanet ovddasvástádusa dustet dan duoda-laš birasváttisvuoda go leat menddo olu bohccot ja ovddasvástádusa seaguhit vuoruhaniidduide dán hár rái. Dát miellahtut áigot čujuhit ahte dát galgá geavvat dainna eavttuin ahte ii láivuduvvo stáhta ovddasvástádus áimmahuššat bajit birasdeasttaid ja rámmaeavttuid vai ealáhus galgá ain bistit.

Lávdegotti eanetlohku, Bargiidbellodaga, Olgešbellodaga, Sosialisttalaš Gurutbellodaga, Kristtalaš Álbumbellodaga ja Guovddášbellodaga miellahtut, leat mearkkašan ealáhusa čujuhusa ahte boazomassín boraspíriide lea hirbmat stuoris. Ná olu massin sáhttá áitit ealáhusa birgenvuđdosa.

Lávdegotti Bargiidbellodaga ja Guovddášbellodaga miellahtut bivdet Rádđehusas farggamusat, ja manjimusat 2003 Dárkkistuvvon našunalbušeahas, addit boazodili boraspíremassimiid čohkejuvvon čadamannama ja árvvoštallama ja vejolaš evttohusa váfistan dihtii dássedis hálddašeami.

Dát miellahtut ovddidit dán evttohusa:

«Stuorradiggi bivdá Rádđehusa farggamusat, ja manjimusat 2003 Dárkkistuvvon našunalbušeahas, addit boazodili boraspíremassimiid čohkejuvvon čadamannama ja árvvoštallama.»

Lávdegotti Olgešbellodaga, Sosialisttalaš Gurutbellodaga ja Kristtalaš Álbumbellodaga miellahtut dihtet ahte sáhttet leat vuostálasvuodat gaskal boazodoalloealáhusa ja boraspíreastta. Dát miellahtut leat danne ilus go Rádđehus lea bidjan álgaga geahčadit boraspírepolitika sámi guovllinge, diedihuvvon stuorradiggediedáhusas boraspírepolitika birra 2003:s.

Dát miellahtut čujuhit dasa ahte Rádđehus oanehis áiggi geahčen ovddida vel stuorradiggediedáhusa ealliidoalu ja eallidčálgu birra. Dát miellahtut čujuhit dasto ahte olles Stuorradiggi juovlamánu 16.b. 2002 guorrasii dán cealkámuššii meannu-

dettiin energiija- ja biraslávdegotti Árvalusa S. nr. 75 (2002–2003).

Dát miellahtut áigot dan oktavuodas čujuhit rei-vii birasgáhttenministar, beaváduvvon golggotmánu 29.b. 2002 energiija- ja biraslávdegoddái, mas ovdan-boahtá ahte gažaldagat mat gusket ealliidsuodjaleapmái gittiin ja mehciin meannuduvvoj dieđihuvvon stuorradiggediedáhusas ealliidoalu ja ealliidsuodja-leami birra, ja vásáhusat mánggalágán geahčalemiin sirdit válldi áigumušain juksat beaktulis ordnema mii áimmahuššá boraspírepolitika iešguđet beliid ságaš-kuššojuvvo boraspírepolitika dieđihuvvon dieđáhusas. Dát miellahtut guorrasit dasa, ja eaktudit ahte stuorradiggediedáhusat addet Stuorradiggái buori vud-dosa ságaškuššat dákkár ášsiid daid surggiinge mat guoskkahit sámi ealáhusaid Finnmárkkus.

Lávdegotti eanetlohku, Bargiidbellodaga, Olgešbellodaga, Sosialisttalaš Gurutbellodaga, Kristtalaš Álbumbellodaga ja Guovddášbellodaga miellahtut, čujuhit ahte guolástus, áinnas lotnolasat eará ealáhusaiguin, lea sámi kultuvrra guovddáš oassin. Eanetlohku oaivvilda danne ahte ain fertejít leat dáhkiduvvon earit buot II fanasjoavkkus dorksebivddus vuollel 10 mehtera fatnasiidda Finnmárkkus ja Davvi-Romssas.

Eanetlohku čujuha eahpesihkarvuhtii gonagaseabbá biraslaš váikkuhusaid ektui. Eanetlohku oaivvilda danne ahte dutkan gonagaseabbá ektui ferte sakka lasihuvvot. Eanetlohku oaivvilda ahte bivdu ferte doalahuvvot guovlluide ja daid bivdiide — smáva fatnasiinge — geain lea leamaš váivvvádus máddagain, ja fertejít váldonjuolggadussan doalahuvvot vuollel 15 mehtera fatnasiidda.

Lávdegotti Sosialisttalaš Gurutbellodaga miellahtut čujuhit Dokumentii nr. 8:29 (2002–2003) Sosialistalaš Gurutbellodagas gonagaseabbá bivdu birra.

Lávdegotti Guovddášbellodaga miellahttu áigu čujuhit ahte Stuorradiggi lea meannudeamen biraslaš ja ealáhuslaš váikkuhusaid go gonagaseabbá leavvá Norgaritu mielede. Dát miellahttu čujuha danne Guovddášbellodaga mearkkašemiide dán ášsis.

Lávdegotti eanetlohku, Bargiidbellodaga, Sosialisttalaš Gurutbellodaga ja Guovddášbellodaga miellahtut, čujuhit ahte eanadoalluge lea leamaš dehálaš ealáhusuorgi sámi ássanguovlluin ja danne sámi kultuvrra ekonomalaš vuđdosa oassin. Eanetlohku čujuha ahte sámi ealáhusheiveheapmi árbevirolaččat lea leamaš lotnolas-ealáhusaiguin. Danne lea dehálaš ahte dákkár heivehe-miid vuđdosa sáhttá bisuhit dáid guovlluin.

Eanetlohku oaivvilda ahte Rádđehus ovttas Sámedikkiin ferte álgghait árvoluvvanprógrámma sámi guovlluide. Prógrámma ferte vuolgit čoahkás hástalusain ja vejolašvuodain mat leat eanadoalus, boazodoalus, guolástusas ja árbevirolaš duodjis dan nana árbevirolaš intregrašuvnna ektui mii lea leamaš dáid ealáhusaid gaskkas sámi ássanguovlluin.

Eanetlohku ovddida dán evttohusa:

«Stuorradiggi bivdá Ráddhehusa álggahit árvoluvvan-prográmma sámi guovlluide mii vuolgá árbevirolaš sámi ealáhusdoaimmas dušše eanadoalus, boazodoalus, guolástusas ja árbevirolaš duojis dahje dáin lotnolasat.»

Lávdegotti Ovddádusbellodaga miellahtut čujuhit oppalaš mearkkašemiidasaset 2.2.1. ja 4.2.1. kap.

Lávdegotti Sosialisttalaš Gurutbellodaga miellahtut čujuhit mearkkašemiide odda mine-rálalága birra Árvalusas S. nr. 101 (2000–2001).

Lávdegotti Olgešbellodaga, Kristtalaš Álbmotbellodaga ja Guovddášbellodaga miellahtut dihtet ahte Guovdageainnu suohkan vuos lea válljen ahte ii searvva gárgedansearvái mii galgá bargat ealáhusdoaimmaquin Sis-Finnmárkkus. Dát miellahtut dihtet dasto ahte Guovdageainnu suohkan lea ožon nuppástuhtinsuohkana árvvu.

20 ALIMUSRIEVTTIDUOMUT SELBUÁŠSIS JA ČÁHPUTÁŠSIS

20.1 Čoahkkáigeassu

Mannan jagis lea Alimusriekti cealkán guokte duomu main goappašiin lea mearkkašupmi sámi riektedilálaš-vuodaide. Vuosttas duopmu, celkojuvvon plenumis geassemánu 21. b. 2002, gustui riidui Saanti sijte ja Gáebrien sijte bohccuid guohtunvuoigatvuodaid alde osiin Selbu gielldas Lulli-Trøndelágas. Nubbi duopmu, celkojuvvon golggotmánu 5. b. 2001, gustui OlmmáiváKKI ássiid Gáivuona suohkanis ja stáhta soahpameahttunvuhtii 120 km², gohčoduvvon Čáhputvuovdin.

Ráddhehus áigu árvvoštallat guktuid duomuid vudo-lačcat čuovvovaš láhkaproposišuvnna oktavuodas Finnmárku riektedilálašvuodaid ja vuodđohállda-heami birra. Gude muddui duomuin lea mearkkašeampi sámi vuogatvuodalávdegotti bargui guovlluigin lullelis Finnmárku, ferte lávdegoddi ieš gávnahit, ovttas eará čuožžovaš riektegeavadiin.

Lassediedáhusas čilgejuvvorit dán guovtti ášši vál-dočuoggát, ja mo Ráddhehus árvvoštallá duomuid.

20.2 Lávdegotti mearkkašeamit

20.2.1 Selbuášši

Lávdegotti eanetlohku, Bargiidbellodaga, Sosialisttalaš Gurutbellodaga ja Guovddášbellodaga miellahtut, váldet Ráddhehusa čielggadeami Sd.died. nr. 33 (2001–2002) diehtun.

Lávdegotti Olgešbellodaga ja Kristtalaš Álbmotbellodaga miellahtut leat mearkkašan ahte Alimusriekti atná norgga siskkáldas njuolggadusaid doarvái vuoduštit boazodoallorievtti guovllus, ja ahte danne ii lean dárbbashaš geassit sisá álbmotrievttalaš njuolggadusaid. Dát miellahtut leat mearkkašan ahte Alimusriekti liikká nanne ahte ii leat eahpi-deamisge ahte sámiin lea stáhtus eamiálbmogin Norggas, ja ahte min álbmotrievttalaš geatnegasvuodat ILO-soahpamuša nr. 169 14. artihkala mielde bohtet atnui maiddái sámiide Lulli-Trøndelágas.

Dát miellahtut čujuhit ahte Alimusriekti árv-voštallamis leatgo gáibádusat dološ áiggi rájes geava-heapmái devdojuvvon, atná vuoddun ahte galgá adno-juvvot deasta erenoamás dilálašvuodain mat leat boazodoalus, ja ahte momenattat mat leat leamaš ollasuv-von eará guohtuealliid hárrai, eai sáhte šiehpónassii sirdojuvvot boazoguohtumii. Dát miellahtut mearkkašit ahte dasto lea deattuhuvvon ahte sámiin lea leamaš johti eallinvoohki.

Dát miellahtut čujuhit ahte plenumduomu bok-te nannejuvvo ahte boazodoallolága § 2 vuosttas lad-dasa goalmmát čuokkis galgá adnojuvvot láivves duo-dašusnoaddenjuolggadussan. Dát máksá ahte mearrá-dusa geavatlaš mearkkašupmi šaddá mihá ráddjejuv-von.

Dát miellahtut leat dasto mearkkašan ahte Alimusriekti meannuda ludolačcat Lappekommíšuvnna árvalusa ektui, go maid ovdal lea dahkan, ja máhcaha osohakii dan konklušuvnnaid.

Dát miellahtut leat ádden ahte ii lea vuodus buktit dihto oainnuid vejolaš čuvvosiidda mat šaddet duomus ovddosguvlui, muhto ahte dat almmatge lea guovdilis riektegáldun sullasaš áššiin manjelis.

20.2.2 Čáhputášši

Lávdegotti eanetlohku, Bargiidbellodaga, Sosialisttalaš Gurutbellodaga ja Guovddášbellodaga miellahtut váldet Ráddhehusa čielggadeami Sd.died. nr. 33 (2001–2002) diehtun.

Lávdegotti Olgešbellodaga ja Kristtalaš Álbmotbellodaga miellahtut leat mearkkašan ahte Alimusrievti duopmu Čáhputvuovddi birra lea erenoamás dasgo lea vuosttas geardde go siiddii mas leat eanaš sámít, lea miedihuvvon eaiggáduššanvuoigatvuhta stuarát meahcceareálíi, man siida lea ávk-kástallan dološ áiggi rájes.

Dát miellahtut leat dasto mearkkašan ahte Alimusriekti ii daga njuolga oaivila makkár eaiggáthápmi dál lea ásahuvvon duomu bokte, muhto duopmu ferte áddejuvvot nu ahte ii leat ásahuvvon gilioppalašeana. Dát miellahtut dihtet ahte Ráddhehus danne atná vuoddun ahte gilioppalašeanaláhka ii boade atnui Čáhputvuovddi boahttevaš hálldaheamis ja ahte danne lea dál OlmmáiváKKI ássiid duohken árvvoštallat siskkil-das rievttalaš gaskavuodaid mat čatnasit eaiggátháp-mái, ja álggahit ulbmillaš hálldaheami guovllus.

Dát miellahtut dihtet ahte boazodoalu geava-heami guovllus guoskevaš áigodagas ii leat Alimusriekti máninnašan olus, muhto lea almmatge čielggas ahte boazodoalu vuogatvuhta guovllus ii váikkuhuva das go guovllus leat priváhta eaiggádat. Dát miellahtut leat mearkkašan ahte Ráddhehus dán oktavuodas čujuha ahte guovlu ain lea oassin boazoguoovllus mii sikkilduvvo boazodoallolága § 2 ja 9, ja ahte danne galgá sáhttit ovdehit ahte duopmu ii berre ráhkadir váttisuodaaid boazodollui dás ovddosguvlui.

Dát miellahtut čujuhit muđui ahte stáhta lea dubmehallan massit (ja OlmmáiváKKI veahkadat lea celkojuvvon oažžut) eaiggáduššanvuoigatvuoda Čáh-

putvuovdái diggerievttálaš vuđdosa alde, namalassii veahkadaga geavaheami ja dološ áiggi rájes geavaheami oainnuid vuodul. Dát miellahtut leat dán okta-vuodas mearkkašan ahte Alimusriekti lea albmanah-tán ahte mearrádus soahpá bures oktii ILO-soahpamu-ša nr. 169 14. artihkkala nr. 1 vuosttas čuoggá njuolgga-dusaiquin.

21 UNNITLOGU EVTTOHUSAT

Bargiidbellodaga ja Guovddášbellodaga evttohus:

Evttohus 1

Stuorradiggi bivdá Ráđđehusa farggamusat, ja majimusat 2003 Dárkkistuvvon našunalbušeahdas, addit čoahkis čädamannama ja árvvoštallama boazodoalu boraspiremassimiin.

Sosialisttalaš Gurutbellodaga ja Guovddášbellodaga evttohus:

Evttohus 2

Stuorradiggi bivdá Ráđđehusa árvvoštallat dárbbashašuv-vojito riikapolitikhalaš njuolggadusat sámi áššiide gielddaid ja fylkkagielldaid plánabargui.

Ovddádusbellofaga evttohus:

Evttohus 3

Stuorradiggi bivdá Ráđđehusa loahpahit lága geasse-mánu 12. b. 1987 nr. 56, sámelága, dainna čuozaħusain ahte Sámediggi heaitthuvvo.

22 LÁVDEGOTTI RÁVA

Lávdegottis eai lea muđui mearkkašeemit, čujuha diedáhussii ja rávve Stuorradikki dahkat dákkár

mearrádusa:

I

Sd.died. nr. 55 (2000–2001) ja Sd.died. nr. 33 (2001–2002) čuovvu beavdegiriji.

II

Stuorradiggi bivdá Ráđđehusa geassit Vuodnabada ol-lislaččat Divttasuona–Vuodnabada-guovllu gáhtten-plánabarggus.

III

Stuorradiggi bivdá Ráđđehusa álggahit árvoluvvanprográmma sámi guovlluide mat vulget árbevirolaš sámi ealáhusdoaimmain dušše eanadoalus, boazodoalus, guolástusas ja árbevirolaš duojis dahje dáin lotnolasat.

Oslo, gieldalávdegottis, oddajagimánu 28. b. 2003

Magnhild Meltveit Kleppa
jodiheaddji

Ivar Østberg
ságadoalli

Hans Kristian Hogsnes
čálli